

Ett år med arbeidslivsfaget

Læreres og elevers erfaringer med
arbeidslivsfaget på 8. trinn

Anders Bakken, Marianne Dæhlen, Hedda Haakestad,
Mira Aaboen Sletten & Ingrid Smette

RAPPORT

NR 1/12

Ett år med arbeidslivsfaget

Læreres og elevers erfaringer med
arbeidslivsfaget på 8. trinn

ANDERS BAKKEN
MARIANNE DÆHLEN
HEDDA HAAKESTAD
MIRA AABOEN SLETTEN
INGRID SMETTE

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 1/2012

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2012
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN (trykt utgave): 978-82-7894-408-0
ISBN (elektronisk utgave): 978-82-7894-409-7
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto:	© colourbox
Desktop:	Torhild Sager
Trykk:	Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

NOVA har gjennom prosjektet «Evaluering av forsøk med et nytt fag i ungdomstrinnet – Arbeidslivsfag» fått i oppdrag av Utdanningsdirektoratet å vurdere hvordan forsøket med å innføre arbeidslivsfaget fungerer. Følgeevalueringen skal foregå i perioden 2010–2013. I denne andre underveisrapporten undersøker vi hvordan elevene som har deltatt og lærerne som har undervist i arbeidslivsfaget, opplever dette nye faget på ungdomstrinnet. Evalueringen skal ferdigstilles gjennom en sluttrapport høsten 2013 etter at elevene er ferdig med arbeidslivsfagets treårige opplæringsløp.

Arbeidet med rapporten har vært et samarbeid mellom flere på NOVA. Anders Bakken har vært prosjektleder og vært ansvarlig for den siste gjennomskrivningen av rapporten. Marianne Dæhlen har gjennomført besøkene på skolene, i samarbeid med Ingrid Smette, og utarbeidet et førsteutkast til rapporten. Ingrid Smette og Mira Aaboen Sletten har bidratt med skriving på ulike deler av rapporten. Hedda Haakestad har hatt all kontakt med skolene i forbindelse med spørreundersøkelsene og har bidratt med metodedokumentasjon.

En evaluering som denne vil ikke være mulig uten at skoleledere, lærere og elever gir oss forskere tilgang til feltet. Vi vil derfor rette en stor takk til lærere og elever på arbeidslivsfaget for at dere satte av tid til å delta i spørreundersøkelsene i en ellers hektisk hverdag. Vi vil også takke skolelederne for at vi fikk lov til å gjennomføre spørreundersøkelsene innenfor rammen av skoletiden. En særskilt takk rettes til de seks skolene som har stilt seg til rådighet for at vi forskere kan få observere i praksis hva som skjer i dette faget.

En takk til Elisabeth Backe-Hansen og Kirsten Danielsen for gode kommentarer i rapportens slutfase og til Torhild Sager for redigering av manuskriptet. Vi vil også takke Norstat for godt samarbeid i forbindelse med datainnsamlingen og til Ole-Johan Eikeland i Utdanningsdirektoratets forskerpanel for relevante kommentarer til rapporten.

Prosjektet er finansiert av Utdanningsdirektoratet.

Oslo, 1. februar 2012

Anders Bakken, Marianne Dæhlen, Hedda Haakestad,
Mira Aaboen Sletten & Ingrid Smette

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	15
1.1 Problemstillinger	15
1.2 Bakgrunnen for å innføre arbeidslivsfaget	17
1.3 Målet om et praktisk fag i ungdomsskolen	18
1.4 Erfaringer med arbeidslivsfaget så langt	22
1.5 Datagrunnlaget	23
1.6 Rapporten videre	26
DEL I: LÆRERNE	29
2 Kjennetegn ved lærerne	31
2.1 Lærerprofil og kompetanse	31
2.2 Lærernes motivasjon og forventninger i forkant	34
2.3 Oppsummering	37
3 Gjennomføring av faget	39
3.1 Lærertetthet	39
3.2 Skolenes tilrettelegging for undervisning	40
3.3 Samarbeid utenfor skolen	42
3.4 Relasjonen til utdanningsprogrammene	43
3.5 Innholdet i arbeidslivsfaget	46
3.6 Oppsummering	49
4 Lærernes vurderinger av arbeidslivsfaget	51
4.1 Lærertilvisel	51
4.2 Opplevd utbytte for elevene	52
4.3 Hvordan ulike sider ved faget har fungert	54
4.4 Oppsummering	62
5 Om elevvurdering i arbeidslivsfaget	65
5.1 Oppfatninger om karakterer og eksamen	65
5.2 Formidling av læringsmålene	67
5.3 Vurderingspraksis	67
5.4 Oppsummering	70

DEL II: ELEvene	71
6 Kjennetegn ved elevene	73
6.1 Karakterer	73
6.2 Skulking	76
6.3 Trivsel på skolen	78
6.4 Motiver for å begynne på arbeidslivsfaget	79
6.5 Oppsummering	81
7 Elevenes vurdering av faget	83
7.1 Omfanget av praktisk opplæring	83
7.2 Vurderinger av ulike sider ved arbeidslivsfaget	84
7.3 Måter å jobbe på i arbeidslivsfaget og i andre fag	87
7.4 Hva gjør arbeidslivsfaget så bra?	88
7.5 Hva kunne vært bedre?	90
7.6 Betydningen av praktisk arbeid	92
7.7 Oppsummering	95
8 Elevenes utbytte og motivasjon for andre fag	97
8.1 Grunnleggende ferdigheter	97
8.2 Motivasjon for læring i andre fag	100
8.3 Betydningen av praktisk arbeid for læring av grunnleggende ferdighet og motivasjon i andre fag	102
8.4 Oppsummering	104
9 Avslutning	107
9.1 Kjennetegn ved lærere og elever	107
9.2 Gjennomføringen av og innholdet i faget	109
9.3 Vurderinger av faget	110
9.4 Utbytte for elevene	111
9.5 Spenninger i arbeidslivsfaget	113
9.6 Foreløpig konklusjon	115
Summary	119
Litteraturreferanser	121
Vedlegg 1: Spørreskjema til elever på arbeidslivsfaget 2011	123
Vedlegg 2: Spørreskjema lærere på arbeidslivsfaget	127

Sammendrag

Arbeidslivsfaget er innført som et forsøksfag i ungdomsskolen, der elevene skal lære seg å utvikle produkter og tjenester. Faget er knyttet opp mot de yrkesfaglige utdanningsprogrammene og målet er å tilby elever som ønsker det større mulighet til å jobbe praktisk og prøve ut sine interesser for yrkesfaglig opplæring. Bak innføringen av faget ligger det også en intensjon om at faget kan bidra til økt motivasjon for en del ungdomsskoleelever og være en alternativ inngang til bedre grunnleggende ferdigheter. På skolene som tilbyr arbeidslivsfaget kan elevene velge dette faget i stedet for å lære seg et nytt fremmedspråk og/eller velge språklig fordypning i engelsk, norsk eller samisk.

NOVA har gjennom prosjektet «Evaluerings av forsøk med et nytt fag i ungdomstrinnet – Arbeidslivsfag» fått i oppdrag av Utdanningsdirektoratet å vurdere hvordan forsøket med å innføre arbeidslivsfaget fungerer. Følgeevalueringen skal foregå i perioden 2010–2013. Målet med evalueringen er å få fram hvordan arbeidslivsfaget fungerer i praksis ved de 119 skolene som deltar i forsøket. Evalueringen skal kartlegge hvilke erfaringer skoleledelsen, lærere og elever har med faget, samt organisatoriske utfordringer og muligheter ved implementeringen. Evalueringen skal også undersøke hvilke kjennetegn elevene som velger arbeidslivsfaget, har, og gjennom treårsperioden skal evalueringen belyse hvorvidt faget bidrar til å oppfylle målsetningen om å styrke elevenes faglige motivasjon, samtidig som elevene skal utvikle grunnleggende ferdigheter. Evalueringen skal ferdigstilles gjennom en sluttrapport høsten 2013 etter at elevene er ferdig med arbeidslivsfagets treårige opplæringsløp.

I denne andre underveisrapporten undersøker vi hvordan elevene som har deltatt og lærerne som har undervist i arbeidslivsfaget, opplever dette nye faget etter ett års forsøksvirksomhet. Rapporten besvarer i hovedsak tre problemstillinger: 1) Hva som kjennetegner lærere og elever på arbeidslivsfaget – er de motivert for faget? 2) Hvordan faget er gjennomført og prakti-

sert ute i skolene – er det et praktisk fag? 3) Hvordan elever og lærere vurderer at faget har fungert – har faget bidratt til at elever har lært noe?

Rapporten bygger på to større spørreundersøkelser med høy svarprosent blant lærere og elever som har deltatt i opplæringen, samt på kvalitative data innhentet gjennom observasjoner og intervjuer på seks av skolene som har satt i gang forsøket.

Hovedfunn

Funnene i denne rapporten viser at vi har med et fag å gjøre som er sterkt ønsket av både skolelederne, lærerne og elevene på de skolene som deltar i forsøket med arbeidslivsfag. Faget er innført i en tid der det politiske flertallet på Stortinget ønsker en mer praktisk og variert ungdomsskole, og evalueringen tyder så langt på at arbeidslivsfaget representerer ett av svarene på noen av de utfordringene som ungdomstrinnet står overfor. Evalueringen viser at faget på mange av skolene er blitt utformet som et opplæringstilbud der elever får jobbe praktisk – med et variert sett av oppgaver – og de får øve seg mot kompetansemål, som for de fleste oppleves som mer relevante, interessante og nyttige enn det de står overfor i mange andre fag. Når elever selv får velge å delta i et slikt fag, er det mer enn åtte av ti som gir uttrykk for at dette er det beste faget de har på skolen, og det store flertallet liker spesielt godt måten det jobbes på. Også lærerne gir uttrykk for en sterk entusiasme for faget, og svært mange er fornøyd med hvordan det har fungert og virket for elevene. Basert på det lærerne og elevene forteller i evalueringen, er det mye som tyder på at skolene som har deltatt i den utvidete delen av forsøket er i ferd med å oppfylle læreplanens målsetting om at «kunnskap om begreper og arbeidsmetoder og praktisk trening skal bidra til mestring, motivasjon og arbeidsglede» – i alle fall for en god del elever.

Selv om hovedfortellingen i evalueringen av arbeidslivsfaget så langt er en suksesshistorie, er vi likevel forsiktige med å trekke den konklusjonen at faget løser alle problemer i ungdomstrinnet, og at det vil fungere like godt på alle skoler. For det første peker vi i rapporten på en del av de utfordringene og spenningene som finnes i faget. Dette gjelder både elevenes forventninger om en mer direkte tilknytning ute i arbeidslivet, elevenes tilegnelse av grunnleggende ferdigheter, elevenes motivasjon for annet skolearbeid og

utfordringer for lærerne knyttet til karaktervurdering og eksamen. Vi reiser også spørsmålet om faget er bedre tilpasset gutter enn jenter. For det andre er det usikkerhet knyttet til overføringsverdien av evalueringsresultatene. Skolene som er med i evalueringen, har selv valgt å være med i forsøket, det samme har lærerne og elevene. I dette ligger det en betydelig selvseleksjon, som gjør at bildet av faget kan ha blitt farget mer positivt enn i en situasjon der for eksempel skolene av sentrale skolemyndigheter blir pålagt å tilby elevene denne formen for opplæring.

Med disse forbeholdene tatt i betraktning, kan rapportens hovedfunn utdypes slik:

Kjennetegn ved lærere og elever

Undersøkelsen viser at lærerne som underviser i arbeidslivsfaget, har en sterk motivasjon for å undervise i faget, og i likhet med mange skoleledere hadde de en sterk tro på arbeidslivsfaget i forkant av forsøket. Mange lærere opplever at de har blitt spesielt valgt ut av ledelsen fordi de har særskilte forutsetninger for å lykkes med det nye faget. To av tre av lærerne på arbeidslivsfaget har praktisk utdanning som er relevant for arbeidslivsfaget, og det store flertallet opplever selv at de har kompetanse til å gjøre en god jobb. Resultatene understreker betydningen av å ha utdanning i praktiske fag som er relevante for arbeidslivsfaget, i det lærere som har slik utdanning vurderer sin egen kompetanse for å gjennomføre faget som noe bedre enn de som mangler praktisk utdanning. Bare unntaksvis mangler lærerne på arbeidslivsfaget pedagogisk kompetanse.

Evalueringen viser at elevene som har valgt arbeidslivsfaget, på noen områder ikke skiller seg særlig mye fra andre elever på ungdomstrinnet. I likhet med andre skoleelever er det mange av elevene på arbeidslivsfaget som på generell basis trives godt på skolen, samtidig som det er mange som kjeder seg. Vi har heller ikke dokumentert spesielt mye mer skulking blant elevene som har valgt arbeidslivsfaget sammenliknet med andre ungdommer. På andre områder skiller elevene på arbeidslivsfaget seg markant ut. For det første er det en betydelig overvekt av gutter. For det andre har elevene gjennomgående dårligere skolekarakterer. For det tredje er dette elever som i større grad enn andre oppfatter skolen som særlig teoriorientert, noe som kan

være en av forklaringene til at mange av disse elevene søker seg mot et praktisk orientert undervisningsopplegg.

Spørsmål til ungdommene om hvorfor de valgte å begynne på arbeidslivsfaget, tyder likevel på at motivene i mange tilfeller har vært svært sammensatte. Mange gir klart uttrykk for at de valgte dette fordi de oppfattet faget som morsomt og som nyttig. For mange av ungdommene har valget også vært knyttet til det å velge bort språkfagene og det de oppfatter som vanskelige fag og som pugging av gloser. Samtidig er det mange som nevner påvirkning fra foreldre som en av grunnene til at de valgte faget. Uansett om ungdommene har valgt faget fordi de er tiltrukket av det – eller om de har valgt faget fordi de ikke ønsket å lære seg eller fordype seg i språk – tyder svarene på at langt de fleste elever i forkant av opplæringen har opplevd faget som attraktivt i seg selv. På dette området er det altså noen klare likhetstrekk mellom lærerne og elevene.

Gjennomføringen av og innholdet i faget

Evalueringen viser at det er stor variasjon i hvordan forsøksskolene har organisert og gjennomført opplæringen i arbeidslivsfaget. Dette gjelder både hvor stor lærertettheten har vært, i hvor stor grad lærerne har fått ekstra ressurser, tid til forberedelser og kursing, samarbeidet med eksterne (videregående skoler og bedrifter) og hvordan skolene har trukket de ulike utdanningsprogrammene fra videregående opplæring inn i arbeidslivsfaget. Mange av skolene har etablert kontakter med videregående skoler og ulike bedrifter, men få har organisert større deler av opplæringen for elevene utenfor skolen. Undersøkelsen viser at slik faget har vært praktisert i 8. trinn, har 60 prosent av elevene bare hatt noen få eller ingen timer utenfor skolen.

Lærerne er langt på vei samstemte i at faget er blitt gjennomført som et praktisk fag. For mange lærere innebærer det at de legger andre pedagogiske og faglige grep til grunn for undervisningen enn i andre fag. Stikkord som lærerne nevner er konkretisering, praksis som inngang til det teoretiske og koplinger til livet utenfor skolen – og da særlig til arbeidslivet. På dette området er svarene til lærerne langt på vei i tråd med læreplanen og intensjonen med faget. I tillegg er det mange lærere som mener at fagets egenart

legger opp til en større grad av ansvarliggjøring av elevene, til mer romslighet og tid til fordypning og at lærerne kommer tettere på elevene.

Beskrivelsene av hvilke pedagogiske tilnærningsmåter som brukes i arbeidslivsfaget, tyder altså på at mange lærere er svært bevisste på at arbeidslivsfaget ikke bare skal ha et annet type innhold og andre typer aktiviteter enn andre fag, men også at faget skal ha en annen arbeidsform. Lærere gir eksempler på prosjekter der man lager bedrifter i klasserommet og på den måten «leker arbeidsliv». Dette illustrerer hvordan ulike arbeidsformer gir anledning til å spille på andre strenger hos elevene enn man kanskje gjør i andre fag. For eksempel får elevene erfare «virkelige konsekvenser» av egen innsats, ikke bare gjennom karakterene de får, men gjennom den mottakelsen som produktene de er med på å skape får hos andre, også utenfor skolen. Videre skiller arbeidslivsfagets arbeidsformer seg ut ved at arbeidsprosessen, elevenes innsats og holdning underveis, blir viktige, for eksempel når prosjektet er å gjennomføre en aktivitetsdag for barnehagebarn.

Et flertall av elevene sier at mesteparten av undervisningen har bestått i å jobbe praktisk, for eksempel gjennom å lage produkter eller yte tjenester. En del av ungdommene gir likevel uttrykk for at forventningene de hadde til arbeidslivsfaget, ikke har blitt oppfylt. Blant annet er det en av tre elever som trodde arbeidslivsfaget skulle være bedre enn det har vært. For noen av disse ungdommene handler skuffelsen om at undervisningen i begrenset grad har foregått «ute i det virkelige livet». Mange elever gir eksplisitt uttrykk for at de gjerne skulle ønske at faget ga dem flere praktiske erfaringer utenfor skolesettingen, og etterspør mer utplasseringer, bedriftsbesøk og jobbing utenfor skolen. For andre knyttes skuffelsen til at faget ikke har vært praktisk nok. Fire av ti svarer at halvparten eller mindre av tiden har bestått i praktisk jobbing, og to av tre ønsker at faget var enda mer praktisk. Vi har dokumentert at de ungdommene som har hatt mye praktisk jobbing, liker faget en god del bedre enn de som har hatt mindre jobbing, og de førstnevnte er spesielt godt fornøyd med arbeidsmåten i faget. Det er en god del av ungdommene på arbeidslivsfaget som mener at faget er for lite variert, for lite utfordrende og at de skulle hatt flere valgmuligheter. Disse svarene tyder på at lærerne kan ha en stor utfordring med å få tilfredsstilt ungdommenes ulike interesser. Overvekten av gutter i faget ser også ut til å være en utfordring for enkelte av

jentene, som gir uttrykk for at faget ikke alltid er like godt tilpasset deres interesser.

Vurderinger av faget og elevenes utbytte

Til tross for at ikke alle forventningene som elevene hadde til faget har blitt oppfylt, er det store flertallet av elevene svært fornøyd med det de har opplevd på arbeidslivsfaget i løpet av 8. trinn. Så godt som samtlige gir uttrykk for at de trives med dette faget, og det er bare et lite mindretall som sier de kjeder seg. I overkant av åtte av ti mener arbeidslivsfaget er det beste faget i skolen, og mange elever ønsker at faget var mer omfattende, og at det var flere timer undervisning i uka. Evalueringen viser så langt at det særlig er den praktiske orienteringen i faget som appellerer så sterkt til disse ungdommene, og kontrasten til andre fag er nokså dramatisk. Mens seks av ti er svært godt fornøyd med måten det arbeides på i arbeidslivsfaget, er det kun 13 prosent av elevene som er like godt fornøyd med arbeidsmetodene i matematikk. Selv i kunst og håndverk – som også er praktisk fag – er det til sammenlikning kun hver tredje som er svært godt fornøyd med måten det arbeides på.

Når det gjelder vurderingene av arbeidsmetodene i faget, er lærerne og elevene samstemte. Lærerne gir uttrykk for at de trives godt med å undervise i faget, de er spesielt godt fornøyd med innholdet i faget, og det er den praktiske innretningen faget har og tilnærmingen til teori som synes å appellere spesielt sterkt til mange av lærerne. De fleste lærerne mener at faget har blitt godt implementert på skolene. Særlig er flertallet av lærerne fornøyd med gruppestørrelsen og lærertettheten, og mange vurderer mulighetene for å kjøpe materiell som gode. Også gjennomføringen av faget er det mange som er fornøyd med. Lærerne er noe mer kritiske til tilgangen til lokaler og hvordan faget er organisert. Det lærerne er minst fornøyd med er planleggingen og kvaliteten på lokalene.

På et åpent spørsmål om hva som fungerer spesielt dårlig med arbeidslivsfaget, er det elevsammensetningen som flest lærere trekker fram. Flere vektlegger at på enkelte skoler er det en ubalanse i elevsammensetningen, der en del umotiverte elever bidrar til å sette et negativt preg på elevgruppa. I følge disse lærerne gjør dette undervisningen tung og utfordrer arbeidet med

å gi faget status. Andre lærere legger vekt på utfordringer knyttet til tid, både at faget krever lengre økter enn andre fag og at faget mange steder ikke er så lett å plassere på en tilfredsstillende måte i timeplanen. Videre er det andre igjen som trekker fram utfordringer knyttet til læreplanen, at den ikke er konkret nok, til problemer med å rekruttere lærere med god fagkompetanse, til ressursituasjonen og til vurderingspraksis.

Lærerne legger vekt på at arbeidslivsfaget fungerer som et viktig pusterom for mange elever fra en ellers teoriorientert skole, der elevene opplever å være nyttige, få økt motivasjon og trivsel. De fleste lærerne mener at faget gjør en forskjell for elevene, og etter ett års erfaring er det bare et mindretall av lærerne som mener at faget ikke har bidratt til økt trivsel og motivasjon og til å bedre grunnleggende ferdigheter til noen av elevene som har deltatt i forsøket. De fleste lærerne mener likevel at tiltaket først og fremst har hatt viktige konsekvenser for noen av elevene – og det er få som mener at tiltaket har bidratt til at de fleste elevene har fått økt motivasjon, trivsel og bedre grunnleggende ferdigheter. Lærerne vurderer det videre slik at faget har hatt større betydning for elevenes trivsel og generelle opplevelser i skolehverdagen enn det har hatt for skolemotivasjon og grunnleggende ferdigheter. For en av fire lærere var forventningene til hva som skulle komme ut av arbeidslivsfaget større i forkant enn det de mener at tiltaket har ført til i løpet av det første skoleåret.

Når vi spør elevene om hva arbeidslivsfaget har ført til, har de først og fremst blitt bedre til å arbeide med praktiske ting. Halvparten sier at faget har ført til at de har blitt klart bedre til å jobbe praktisk, og 40 prosent sier at de har blitt litt flinkere. Om lag to av ti sier at de som følge av arbeidslivsfaget har blitt klart bedre i lesing, skriving, regning og/eller i bruk av datamaskin, og hver tredje sier at de ikke har bedret noen av disse ferdighetene. Det er flere som sier at faget har ført til at de har blitt bedre i regning og bruk av datamaskin enn at det har ført til forbedringer i lesing og skriving.

En av fagets målsettinger er å gi ungdom en praktisk mestringsarena som også kan gi grunnlag for økt skolemotivasjon i andre fag. Ut fra elevenes svar er det mye som tyder på at en slik «overrisslingseffekt» fra arbeidslivsfaget til de andre fagene først og fremst gjelder for en begrenset del av deltakerne.

Flertallet av ungdommene er forholdsvis usikre på hva de skal svare på spørsmålet om faget har bidratt til økt skolemotivasjon generelt. Samtidig gir en god del eksplisitt uttrykk for at faget ikke har ført til økt motivasjon for å lære i andre fag.

Vi har undersøkt om de som har hatt mye praktisk jobbing på arbeidslivsfaget, opplever å ha blitt mer motivert for andre fag og har forbedret sine grunnleggende ferdigheter i større grad enn andre. Samlet antyder disse analysene at omfanget av praktisk jobbing på arbeidslivsfaget har noe sammenheng – men ikke spesielt sterk – med økt motivasjon. Sammenhengen til regneferdigheter er imidlertid noe klarere, noe som tyder på at praktiske oppgaver for en del elever har vært en nyttig inngang til å lære seg grunnleggende matematiske ferdigheter. Men det kan også bety at det er lettere for elevene (og lærerne) å se koplingen mellom praktisk trening og utvikling av grunnleggende regneferdigheter enn koplingen til lesing og skriving.

Alt i alt tyder resultatene på at arbeidslivsfaget er et fag som har gode forutsetninger for å lykkes – i alle fall for en god del elever. Dette vil vi komme nærmere tilbake til i sluttrapporten i 2013 etter å ha fulgt forsøksskolene og elevene gjennom alle de tre årene på ungdomstrinnet.

1 Innledning

I Stortingsmelding nr. 22 (2010–2011) *Motivasjon – Mestring – Muligheter* ligger det en tydelig intensjon om å gjøre ungdomstrinnet mer motiverende og relevant. Hovedgrepet er å gjøre opplæringen mer praktisk og variert, både i de fagene som allerede eksisterer og gjennom å tilby valgfag til alle elever (St. meld. nr. 22 2010–2011). Arbeidslivsfaget er et annet grep, som ble innført som et forsøk ved 16 skoler i 2009. Faget er et praktisk orientert fag der elevene skal lære seg å utvikle produkter og tjenester. Det er knyttet opp mot de yrkesfaglige utdanningsprogrammene og målet er å tilby elever som ønsker det større mulighet til å jobbe praktisk og prøve ut sine interesser for yrkesfaglig opplæring. For elevene representerer arbeidslivsfaget et alternativ til å lære seg et nytt fremmedspråk og til språklig fordypning i engelsk, norsk eller samisk. Faget gjennomføres i dag som et forsøk, og fra skoleåret 2010/11 ble ordningen utvidet med 119 skoler i 76 kommuner. Elevene på disse skolene kunne velge faget i 8. trinn og delta i opplæringen gjennom hele ungdomstrinnet. Senere har blant annet Stortingsmelding nr. 22 (2010–2011) åpnet for at alle kommuner som ønsker det, kan tilby arbeidslivsfaget.

1.1 Problemstillinger

NOVA har fått i oppdrag å følgeevaluere den utvidete delen av forsøket med arbeidslivsfag i perioden 2010–2013. Målet med evalueringen er å få fram hvordan arbeidslivsfaget i praksis fungerer ved de 119 skolene som deltar i forsøket. Evalueringen skal kartlegge organisatoriske utfordringer og muligheter ved tilretteleggingen av faget, og hvilke erfaringer skoleledelsen, lærere og elevene rapporterer om. Evalueringen skal også undersøke hvilke kjennetegn elevene som velger arbeidslivsfaget har, og gjennom treårsperioden skal evalueringen belyse hvorvidt faget bidrar til å oppfylle målsetningen om å styrke elevenes faglige motivasjon, samtidig som elevene skal utvikle grunnleggende ferdigheter.

Denne rapporten er den andre av i alt tre planlagte rapporter i evalueringen av arbeidslivsfaget. Den første rapporten omhandlet oppstarten av faget og baserte seg en undersøkelse blant *skoleledere* som ble gjennomført høsten 2010. Rapporten belyser skoleledernes oppfatninger om faget, om hvordan de hadde implementert faget og hvordan de tenkte seg at faget skulle organiseres.

Målet med denne andre underveisrapporten er å få fram *elevenes og lærernes* syn på hvordan faget har fungert gjennom hele 8. trinn. Rapporten vil i hovedsak ta for seg tre problemstillinger. Vi er for det første interessert i å få fram hva som kjennetegner lærere og elever på arbeidslivsfaget og hva som motiverte dem for å ta del i dette faget. For det andre er vi interessert i å få belyst hvordan faget er gjennomført og praktisert ute i skolene. Siden faget skiller seg ut ved å være definert som et praktisk fag – vil vi være spesielt opptatt av å få undersøkt om faget i realiteten er et praktisk fag og hvordan lærere og elever opplever dette. For det tredje er vi opptatt av finne ut av hvordan elever og lærere vurderer faget slik det har blitt praktisert gjennom det første av tre skoleår. Trives elever og lærere med faget, hva opplever de har kommet ut av faget, og har faget bidratt til at elever har lært noe?

Rapporten bygger først og fremst på to større spørreundersøkelser rettet mot lærerne og elevene som har deltatt i opplæringen. Hensikten er å få en oversikt over hva disse to sentrale aktørene i arbeidslivet mener og få studert ulike typer av sammenhenger. De kvantitative data blir supplert av et kvalitativt materiale, som er samlet inn gjennom skolebesøk på seks skoler. Hensikten med skolebesøkene er å gi et bredere bilde av hvordan faget praktiseres enn det som ofte er mulig gjennom avkryssinger i et spørreskjema. Vi vil i denne rapporten bruke dataene som er hentet inn gjennom skolebesøkene til å gi mer utfyllende kommentarer til det kvantitative materialet. I tillegg har vi bedt lærere og elever om å gi en del utfyllende skriftlige tilbakemeldinger til oss gjennom spørreundersøkelsene. Til sammen mener vi dette gir et viktig tilskudd til de kvantitative analysene.

Det må understrekes at dette er en underveisrapport og at resultatene må sees i sammenheng med at evalueringen skal avsluttes i 2013. I slutt-rapporten vil vi følge opp problemstillingene som tas opp i denne og den

forrige rapporten, samt gi en mer samlende vurdering av hvordan faget har fungert enn det som er mulig etter ett års erfaring med forsøket.

Før vi presenterer datamaterialet og rapportens struktur, vil vi gi et kort bakteppe til forsøket og til evalueringen. Vi vil si litt om bakgrunnen for å innføre arbeidslivsfaget, om innholdet i faget, slik dette er definert i læreplanen og kort gå gjennom de viktigste resultatene som er kommet fram gjennom to forskningsrapporter om arbeidslivsfaget.

1.2 Bakgrunnen for å innføre arbeidslivsfaget¹

Stortingsmelding nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja* antyder at dagens ordning med fremmedspråk og alternativet språklig fordypning i norsk og engelsk ikke fungerer like bra for alle elever. Stortingsmeldingen framhever hvordan spesielt fordypningsfagene oppleves som problematiske, og det legges særlig vekt på at læreplanene kan være for krevende og at elevene har manglende motivasjon for faget. Mangelen på motivasjon vurderes i stortingsmeldingen som bekymringsfull også i en større sammenheng, ettersom mange elever utover ungdomstrinnet opplever at «grunnskolen blir mindre relevant og lite motiverende» og dermed «mentalt faller ut av læringsprosessen, noe som igjen kan føre til svake faglige resultater og frafall i videregående opplæring» (St.meld. nr. 44 2008–2009: 25). Det er i denne teksten at stortingsmeldingen foreslår forsøk med arbeidslivsfag i ungdomsskolen. Håpet er at et praktisk innrettet alternativ kan bidra til økt motivasjon for en del av ungdomsskoleelevene.

Signalet om å innføre et praktisk orientert fag i ungdomsskolen representerer både kontinuitet og forandring i norsk skolepolitikk. Forsøket kan for det første sees i sammenheng med en lengre skolepolitisk diskusjon, der skolemyndighetene har gitt ulike vurderinger av forholdet mellom det å styrke opplæringen i et fremmedspråk og hensynet til at en del elever kan ha behov for å trenge et pusterom fra teoretiske fag. Denne problematikken ble for eksempel tydeliggjort da praktisk prosjektarbeid ble innført som et

¹ Dette avsnittet bygger på den første rapporten fra evalueringen av arbeidslivsfaget Valgmuligheter i ungdomsskolen. Erfaringer med de språklige fordypningsfagene og forsøk med arbeidslivsfaget (Bakken & Dæhlen 2011).

tilvalgsfag i Reform 97. Ved innføringen av Kunnskapsløftet i 2006 ble det samme faget avskaffet, fordi en da i større grad vektla målet om at så mange elever som mulig skal lære seg fremmedspråk i løpet av ungdomsskolen (St. meld. nr 30 2003–2004).

Med innføring av forsøk med arbeidslivsfag vil elevene som tilhører forsøksskolene i prinsippet ha tre valgalternativer: 1) fremmedspråk, 2) språklig fordypning i engelsk, norsk og/eller samisk og 3) arbeidslivsfag. I alle fagene er det læreplaner, som i tillegg til kompetansemål for det enkelte fag, inkluderer kompetansemål for grunnleggende ferdigheter (uttrykke seg muntlig, skriftlig, lese, regne og bruke digitale verktøy).² Det skal gis karakter i alle alternativene, og karakterene teller ved opptak til videregående opplæring. Arbeidslivsfaget er knyttet opp mot de yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring, men skal tilpasses det faglige nivået på ungdomsskolen. Det nye arbeidslivsfaget skiller seg fra de tidligere valgfagene i ungdomsskolen gjennom at alle elever blir karaktervurdert, at karakteren teller ved opptak til videregående opplæring og at faget har en eksplisitt målsetting om at elevene også skal tilegne seg grunnleggende ferdigheter.

1.3 Målet om et praktisk fag i ungdomsskolen

Kunnskapsdepartementet har uformet en *læreplan for forsøk med arbeidslivsfag på ungdomstrinnet* (Kunnskapsdepartementet 2010). Det er også utgitt en veiledning til læreplanen, som er ment å gi skolene en innføring i hvordan læreplanen kan tolkes og som gir råd og tips om hvordan skolene kan gjennomføre faget (Utdanningsdirektoratet 2010). Både læreplanen og veiledningen understreker at det er en helt sentral målsetning at faget skal være et praktisk fag. I veiledningen er definisjonen av at faget er praktisk, knyttet til at «elevene skal produsere et produkt eller en tjeneste.» (Utdanningsdirektoratet 2010 :6) Veiledningen understreker videre at «(...) siden faget bygger på elementer fra læreplanene for yrkesfagene i videregående opplæring, skal de praktiske oppgavene knyttes opp mot ulike yrkesfag og

² Læreplan i arbeidslivsfaget, se <http://www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Arbeidslivsfag/Lareplan-i-arbeidslivsfag/>

yrker.» Fagets tilknytning til arbeidsliv og yrkesutøvelse utdypes nærmere i læreplanen, der det heter at:

Arbeidslivsfag skal bidra til at elever på ungdomstrinnet kan tilegne seg grunnleggende kompetanse innenfor utvikling av tjenester og produkter i samfunnet. Gjennom arbeidet med faget skal elevene få kunnskap om krav som stilles til yrkesutøvelse og til yrkesutøvere, samt gi praktisk trening og innsikt i hvordan arbeidslivet fungerer (Kunnskapsdepartementet 2010 :1).

Arbeidslivsfaget skal altså være praktisk ved at man med arbeidslivet som modell utvikler et produkt eller en tjeneste. Tilknytningen til arbeidslivet innebærer at faget er praktisk på en annen måte enn de tradisjonelle praktisk-estetiske fagene i ungdomsskolen (kunst og håndverk, musikk, kroppsøving). I veiledningen til læreplanen understrekes dette skillet ved å peke på at arbeidslivsfaget har andre kompetansemål enn disse fagene, og at det er viktig at fagets egenart ivaretas (Utdanningsdirektoratet 2010 :7). Veiledningen legger også vekt på at arbeidslivsfaget skal skille seg fra faget utdanningsvalg. Mens det i dette faget gis rom for at skolen gir *informasjon* om ulike utdanningsprogrammer, skal arbeidslivsfaget «gi erfaring med de praktiske ferdighetene som tilhører de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Egenarten til faget er fokus på praktiske arbeidsoppgaver knyttet til ulike yrker som rekrutterer fra disse programmene. Undervisningen tilrettelegges med vekt på at elevene får jobbe praktisk, og legger vekt på entreprenørskap og kreativitet» (Utdanningsdirektoratet 2010 :7).

Arbeidslivsfagets egenart kommer tydelig fram i læreplanen som definerer to hovedområder i faget: «tjenester og produkter» og «yrkesetikk og arbeidsmiljø». Disse hovedområdene har egne kompetansemål, men læreplanen understreker at de må ses i sammenheng.

Hovedområdet *tjenester og produkter* defineres slik: «Sentralt i hovedområdet er planlegging, utførelse og dokumentasjon av praktisk arbeid etter kvalitetskrav og refleksjon knyttet til egne arbeidsprosesser. Valg av hensiktsmessige råvarer, materiell og tjenester inngår i hovedområdet. Økonomiske rammer og beregninger inngår også. Videre skal det brukes arbeidsteknikker og aktuelle hjelpemidler eller verktøy som er egnet for å utføre arbeidet.» Det andre hovedområdet, *yrkesetikk og arbeidsmiljø*, er definert slik:

«Sentralt i hovedområdet står orden på arbeidsplassen, helse, miljø og sikkerhet. Videre inngår etikk, samarbeid og service.»

Selv om arbeidslivsfaget er et praktisk fag, har det helt fra starten av vært klart at også dette faget skal legge vekt på grunnleggende ferdigheter. Med dette understrekes likheten til andre fag, siden dette kravet er noe som gjelder alle fag etter at Kunnskapsløftet ble innført i 2006. I Stortingsmelding nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja*, (pkt. 2.3.2) og Stortingsmelding nr. 22 (2010–2011) *Motivasjon – Mestring – Muligheter* (s. 22), formuleres dette slik: «Formålet skal være å styrke elevenes faglige motivasjon, samtidig som det ivaretar utvikling av grunnleggende ferdigheter på en god måte.» Vektleggingen av grunnleggende ferdigheter er viktig for at faget skal kunne sidestilles med andre fag ved avsluttende eksamen i 10. trinn og opptak til videregående opplæring.

Hvilken plass grunnleggende ferdigheter skal ha, er trolig et av de mest utfordrende punktene i arbeidslivsfaget. I den endelige forsøkslæreplanen er betydningen av grunnleggende ferdigheter formulert slik: «Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene, der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen.» Læreplanen presiserer også hva grunnleggende ferdigheter innebærer i arbeidslivsfaget:

- *Å kunne uttrykke seg muntlig* i arbeidslivsfag innebærer å kommunisere, begrunne og forklare eget arbeid.
- *Å kunne uttrykke seg skriftlig* i arbeidslivsfag innebærer å planlegge, presentere og beskrive eget arbeid.
- *Å kunne lese i arbeidslivsfag* innebærer å lese og forstå tegninger, tabeller, bruksanvisninger produkt- og arbeidsbeskrivelser.
- *Å kunne regne i arbeidslivsfag* innebærer å bruke, bearbeide og tolke relevant tallmateriale og foreta enkle kostnads- og mengdeberegninger.
- *Å kunne bruke digitale verktøy* i arbeidslivsfag innebærer å kommunisere og dokumentere, å finne, velge ut og bearbeide informasjon.

I forsøkslæreplanen som ble sendt ut på høring våren 2010 var punktet om grunnleggende ferdigheter formulert på en litt annen måte: «Gjennom det praktiske arbeidet skal elevene se nytten av og behovet for å utvikle de

grunnleggende ferdighetene.» (Utdanningsdirektoratet 2010). Denne formuleringen reflekterte i større grad formuleringen i den endelige læreplanen mot målsetningen om at faget skal bidra til å bedre prestasjoner i de andre fagene. Den siste versjonen av læreplanen kan imidlertid tolkes som at man har forsterket fokuset på hva som læres i arbeidslivsfaget for sin egen del og tonet ned at faget skal bidra til læring i andre fag.

Ut fra denne gjennomgangen kan vi trekke noen viktige konklusjoner om hva *praktisk* og *praksis* betyr i arbeidslivsfaget. Som vi var inne på, presiserer læreplanen at arbeidslivsfaget er praktisk ved at elevene skal produsere noe, på tilsvarende måte som i arbeidslivet. Arbeidslivsfagets praksis er altså ikke definert ved at «man gjør noe med hendene», men ved at man er involvert i en «autentisk arbeidsprosess» der det lages virkelige produkter og tjenester. En slik forståelse av praktisk og praksis innebærer at aktivitetene elevene er involvert i kan ligne på aktiviteter i andre fag – utregninger, skriveoppgaver – men at formålet er et annet enn i andre fag fordi de alltid er en del av et *virkelig prosjekt*, i motsetning til en *øvelse i et klasserom*, for øvelsens skyld. Slik læreplanen definerer det, blir grunnleggende ferdigheter da noe som er en nødvendig forutsetning for å kunne gjennomføre slike prosjekter, og ikke en motsetning til at faget skal være praktisk.

Det er likevel grunn til å anta at nettopp vektleggingen av grunnleggende ferdigheter som en integrert del av aktivitetene er noe som mange lærere kan oppleve som utfordrende, fordi mange av elevene som arbeidslivsfaget rekrutterer nettopp sliter med lesing, skriving og regning. Elevenes oppfatning av hva som er praktisk kan også godt tenkes å bryte med den forståelsen av hva praksis er som legges til grunn i arbeidslivsfaget. Elevenes opplevelse av faget som praktisk eller ikke, og hvordan det påvirker deres trivsel i, og fornøydhet med faget, skal derfor bli undersøkt gjennom denne rapporten.

Ambisjonen om at arbeidslivsfaget skal skape motivasjon for andre fag, har vært sentral under hele prosessen med å utvikle arbeidslivsfaget. Veiledningen til læreplanen framhever at et viktig formål med opplæringen er at «kunnskap om begreper og arbeidsmetoder og praktisk trening skal bidra til mestring, motivasjon og arbeidsglede. Forhåpentligvis vil eleven bringe dette med seg inn i resten av skolehverdagen» (Utdanningsdirektoratet 2010 :8).

Igjen er det *praktiske* i arbeidslivsfaget – definert som «mulighet til å se at et produkt eller en tjeneste utvikler seg fra planleggingsstadiet til ferdig produkt eller tjeneste» – som (forhåpentligvis) skal skape motivasjon også for andre skolefag. Også her er det verdt å merke seg at ambisjonen er litt svakere formulert i veiledningen til læreplanen enn i høringsbrevet som ble sendt ut våren 2010, der det het at formålet med arbeidslivsfaget skulle være «å styrke elevenes faglige motivasjon» (Utdanningsdirektoratet 2010).

1.4 Erfaringer med arbeidslivsfaget så langt

Det finnes to forskningsrapporter som kan fortelle noe om erfaringene så langt med arbeidslivsfaget. Rapporten til Christensen mfl. (2010) omfatter de 16 skolene som deltok i den første utprøvingen av forsøksfaget i skoleåret 2009/2010. Forsøket ble foretatt i Bergen, Fjell, Tromsø, Tønsberg og Ullensaker kommuner, og det var totalt 23 prosent av elevene på 8. trinn som valgte arbeidslivsfaget. Rapporten gir et bilde av hvordan de første skolene organiserte og utformet det nye faget og hvordan elever, lærere og skoleledere opplevde forsøket. Resultatene viser at de aller fleste elevene som valgte arbeidslivsfaget var «(...) svært tilfredse med den nye ordningen. Arbeidslivsfaget rangeres som det mest populære faget av alle fag. Elevene svarer også at dette faget har gjort skolehverdagen bedre» (Christensen mfl. 2010: 6). Også skoleledere og lærere forteller at de er positive til faget. Videre viser kartleggingen at arbeidslivsfaget rekrutterer flere gutter enn jenter og elever som har forholdsvis svake skolefaglige resultater i teoretiske fag.

Rapporten *Valgmuligheter i ungdomsskolen* (Bakken & Dæhlen 2011) er den første av tre planlagte rapporter fra evalueringen av den utvidede delen av arbeidslivsfaget, som startet skoleåret 2010/11. Formålet med rapporten var å gi et bilde av hvordan faget ble igangsatt og implementert på et utvalg av skolene høsten 2010. Datamaterialet var basert på intervjuer med 23 skoleledere samt tall fra Grunnskolens informasjonssystem. Rapporten viser at 19 prosent av elevene på de 119 skolene som er med i forsøket deltok i arbeidslivsfaget ved oppstart, og at to tredjedeler av disse elevene var gutter. Videre antyder rapporten at forsøksfaget i hovedsak rekrutterer elever som ellers ville valgt fordypningsfag, noe som innebærer at arbeidslivsfaget i hovedsak rekrutterer elever med relativ lav skolemotivasjon og skolepresta-

sjoner. Intervjuene med skolelederne viste at mange var svært positivt innstilt til forsøksfaget og ga uttrykk for at arbeidslivsfaget treffer målgruppa godt. Skolelederne mente at dette praktiske alternativet gir bedre muligheter for å lykkes med å øke elevenes motivasjon enn i de fagene som skolen normalt tilbyr (fremmedspråk og fordypning i engelsk og norsk). Generelt viser rapporten at skolelederne på de skolene som deltar i den utvidete delen av forsøker har møtt faget med stor grad av entusiasme, og de ga uttrykk for at faget var ønsket fra elever, lærere og foreldre.

1.5 Datagrunnlaget

Datagrunnlaget som denne rapporten bygger på består av to elektroniske spørreundersøkelser rettet mot elever og lærere i arbeidslivsfaget, samt en kvalitativ undersøkelse foretatt gjennom skolebesøk på seks av forsøks-skolene. Den kvalitative undersøkelsen ble gjennomført i perioden fra mai til oktober gjennom dagsbesøk til skoler som dekker ulike deler av landet. Formålet med skolebesøkene var å få observert eksempler på hvordan arbeidslivsfaget blir praktisert og få gjennomført samtaler med skoleledere, lærere og elever om ulike sider ved arbeidslivsfaget. I rapporten vil vi trekke fram resultatene fra disse skolebesøkene for å gi bredere beskrivelser enn det som er mulig gjennom spørreundersøkelsene og for å utdype og gi mer mening til resultatene fra den kvantitative delen av undersøkelsen. Skolene som vi har besøkt vil bli fulgt opp senere som en del av følgeevalueringen og vil bli nærmere beskrevet i evalueringens sluttrapport.

Surveyundersøkelsene omfatter samtlige elever på arbeidslivsfaget og lærerne som underviser i faget på alle de 119 skolene ble med i den utvidete forsøksordningen fra og med skoleåret 2010/11. Undersøkelsene ble foretatt mot slutten av skoleåret, da elevene gikk i 8. trinn og etter at lærerne hadde undervist om lag ett år i det nye faget. Rekrutteringen av skoler startet i april 2011, og etter et par purrerunder fikk vi klarsignal fra skoleledelsen ved samtlige skoler om at vi kunne gjennomføre spørreundersøkelsene gjennom skolene. Vi ba skolene om å oppgi hvor mange elever som deltok i arbeidslivsfaget på tidspunktet for undersøkelsen og e-postadresser til samtlige lærere som underviser i faget. Det siste genererte 145 e-postadresser fra 112 skoler. Sju skoler oppga av ukjente årsaker ikke læreradresser.

Lærerundersøkelsen

Undersøkelsen til lærerne ble gjennomført ved å sende ut informasjon om og en link til undersøkelsen til samtlige av de e-postadressene vi hadde fått oppgitt. Dette ble gjort 6. juni, og etter to purringer hadde 107 lærere svart på undersøkelsen. Dette gir en svarprosent på 74 og må regnes som svært tilfredsstillende. Spørreskjemaet til lærerne er gjengitt i vedlegget bakerst og dekker følgende områder: lærernes kjønn, utdanning og erfaring, motiver for å undervise i arbeidslivsfaget, forventninger om og holdninger til faget, organisering og tilrettelegging, vurderinger av hvor godt faget har fungert og om vurderingspraksis. Det ble også lagt inn noen åpne spørsmål, slik at lærerne med egne ord fikk anledning til å skrive om hva de eventuelt synes fungerer bra og hvilke utfordringer de støter på i faget.

Spørreskjemaet var i utgangspunktet anonymt, men på slutten av skjemaet ba vi de lærerne som ønsket det om å oppgi hvilken skole de arbeidet på. Bakgrunnen for dette er at vi senere i evalueringen gjerne vil bruke opplysninger om hvordan faget er organisert og implementert, for å vurdere eventuelle effekter av det å gå på arbeidslivsfaget for elevene som har deltatt.

Elevundersøkelsen

For å få gjennomført elevdelen av undersøkelsen ba vi skolene om å opprette en kontaktperson som skulle fungere som bindeleddet mellom NOVA og skolen, elevene og elevenes foresatte. Kontaktpersonen fikk tilsendt nødvendig informasjon for å gjennomføre undersøkelsen. Informasjonen var skreddersydd hver enkelt skole og inneholdt instruksjoner til kontaktlæreren, det eksakte antallet brukernavn til elevene, samt et informasjonsbrev til alle foresatte. I brevet til hjemmene ble det understreket at det var frivillig for elevene å delta, at de kunne trekke seg når som helst uten at det skulle få noen konsekvenser og at foresatte kunne reservere sitt barn fra deltakelse ved å gi beskjed til skolen om dette.

106 av 119 skoler gjennomførte undersøkelsen i det planlagte tidsrommet fra 2. mai til 11. juni. Ytterligere sju skoler ønsket å være med og gjennomførte undersøkelsen første måned etter sommerferien. Da datainnsamlingen ble avsluttet 15. september, hadde 1421 elever på 113 skoler

besvart spørreskjemaet. På elevnivå tilsvarende dette en svarprosent på 81 og på skolenivå 95 prosent. Ekskluderer vi elevene fra de seks skolene som ikke fikk gjennomført undersøkelsen, står vi igjen med en svarprosent på 84 på de deltagende skolene. Dette må sies å være en svært tilfredsstillende svarprosent, ikke minst tatt i betraktning at elevgruppen som velger arbeidslivsfaget er nokså differensiert. Blant elevene som deltok var det 66 prosent gutter og 34 prosent jenter. At dette er identisk med den faktiske kjønnsfordelingen i arbeidslivsfaget på forsøksskolene (Bakken & Dæhlen 2011), tyder på at det i hvert fall ikke er skjevheter i materialet knyttet til kjønn.

Elevundersøkelsen er gjennomført anonymt og omfatter spørsmål om elevenes kjønn og karakterer, om trivsel, utbytte av og motivasjon for å velge arbeidslivsfaget, om arbeidsformer, hvor mye de har jobbet praktisk og om undervisningen har foregått utenfor skolen. Også elevene fikk noen åpne spørsmål hvor de kunne skrive om det var noe de likte bedre med arbeidslivsfaget enn andre fag, eller om de skulle ønske at noe ved faget var annerledes.

Til elevene la vi opp til en nokså kompakt spørreundersøkelse, både med tanke på at en del av elevene på arbeidslivsfaget kanskje hadde utfordringer med lesing og fordi vi ikke ville belaste elevene og undervisningen for mye. Vi informerte i forkant om at undersøkelsen ville ta om lag 10 minutter for elevene. Resultatene viser at elevene i gjennomsnitt brukte 8,5 minutter fra de logget seg på spørreskjemaet til de hadde trykket på send-knappen. De fleste elevene brukte mellom 5 og 10 minutter, og noen få elever brukte mer enn 15 minutter. De fleste elevene har svart på samtlige spørsmål, og så godt som alle elevene kom gjennom hele skjemaet. 99,1 prosent av elevene anga svar på spørsmålet om kjønn, som var det aller siste i spørreskjemaet.

Tatt i betraktning at det var frivillig for både lærere og elever å delta i denne delen av evalueringen, og at den ble gjennomført i en travel periode mot slutten av skoleåret, er det grunn til å være godt fornøyd med den høye oppslutningen om undersøkelsen. Vi vil peke på noen forhold som kan ha bidratt til det. Et viktig poeng er at myndighetene satte som en av forutsetningene for at skolene fikk lov til å delta i forsøksordningen at de skulle være villig til å delta i en ekstern evaluering. Dette betyr likevel ikke at elever og lærere har blitt pålagt å delta, men det kan være en viktig forklaring til

den høye svarprosenten på skolenivå. En annen årsak kan være at det er skolene selv som har valgt å være med på dette forsøket. Denne selvseleksjonen kan både ha økt eierskapsfølelsen og entusiasmen i forhold til faget ute på skolene, og kan derfor hatt en positiv effekt på den store velvilligheten til å delta i evalueringen som vi som forskere har møtt fra skolehold. Et tredje poeng kan være at forskere fra NOVA møtte representanter for så godt som samtlige av forsøksskolene på en konferanse like før henvendelsen om lærer- og elevevalueringen. På denne konferansen presenterte vi de første resultatene fra evalueringen og alle skolene fikk et eksemplar av delrapporten. Vi benyttet anledningen til å informere om den videre gangen i evalueringen. Et fjerde moment som kan ha vært avgjørende for høy deltakelse, er at tidsrammen for datainnsamlingen var romslig. At den totalt var på 15 uker, gjorde det mulig å følge opp skoleledere og kontaktlærere tett både i rekrutterings- og gjennomføringsfasen.

1.6 Rapporten videre

Vi har valgt å dele framstillingen av resultatene i to deler. Første del presenterer resultatene fra lærerundersøkelsen og den andre fra elevundersøkelsen. Lærerdelen er delt inn i fire separate kapitler. I det første av disse – kapittel 2 – tar vi for oss ulike kjennetegn ved lærerne i faget, hvorfor de ønsket å undervise og hva slags forventninger de hadde til elevenes utbytte i forkant av forsøket. Kapittel 3 handler om hvordan skolene har valgt å organisere opplæringen og hvordan faget er gjennomført lokalt. Spørsmål som dette kapitlet gir svar på, er hvor store undervisningsgruppene er, om skolene har tilrettelagt for undervisningen, om undervisningen har foregått utenfor skolen, hvordan utdanningsprogrammene er integrert i faget og hva slags pedagogiske og faglige grep lærerne tar i bruk i dette faget. Samlet vil vi i dette kapitlet gi et bilde av hvordan faget har blitt implementert og praktisert gjennom det første året på forsøksskolene. Kapittel 4 tar for seg lærernes vurderinger av hvordan faget har fungert og hva slags utbytte de mener at elevene har fått gjennom det første skoleåret. I dette kapitlet legger vi vekt på å få fram bredden i hva som har fungert godt og hvilke utfordringer lærerne oppfatter å stå overfor i dette forsøksfaget. Kapittel 5 handler om elevvurdering og tar for seg hva lærerne mener om at elevene skal

ha karakterer og eksamen i arbeidslivsfaget og spørsmål knyttet til vurderingspraksis.

Den andre delen av rapporten baserer seg på fra elevundersøkelsen og er delt inn tre kapitler. I det første kapitlet – kapittel 6 – beskrives elevene som har valgt å gå på arbeidslivsfaget. Vi sammenlikner her elevenes karakterer, skulking og generelle skoletrivsel, opp mot et nasjonalt utvalg av elever som ikke deltar i arbeidslivsfaget – Ung i Norge. I dette kapitlet vil vi også få fram hva som motiverte elevene for å begynne på faget. I kapittel 7 får vi fram hva elevene tenker om gjennomføringen og hvordan de selv vurderer faget. Vi er her særlig opptatt av å få fram elevenes oppfatninger og meninger om hva det er ved arbeidslivsfaget som eventuelt gjør faget bra og om det er områder de mener kunne vært bedre. I kapittel 8 tar vi opp problemstillinger knyttet til fagets konsekvenser for utvikling av elevenes grunnleggende ferdigheter og motivasjon for å lære i andre fag.

I et avsluttende kapittel samler vi trådene og diskuterer noen implikasjoner som funnene i rapportene reiser.

Del I: Lærerne

2 Kjennetegn ved lærerne

Det er rimelig å anta at arbeidslivsfaget har størst forutsetninger for å lykkes dersom elevene møter lærere som er motiverte for å undervise i faget og som har praktisk kompetanse til å håndtere fagets utfordringer. Målet med dette kapittelet er å gi en oversikt hva som kjennetegner lærerne som underviser i arbeidslivsfaget. I første del vil vi undersøke kjønnsfordelingen og hva slags kompetanse og undervisningserfaring lærerne har. Vi vil legge vekt på å få fram om lærerne i faget har formell kompetanse for å undervise i praktiske fag, og hvordan de selv vurderer sin egen kompetanse til å undervise i akkurat dette faget. I andre del vil vi rette oppmerksomheten mot lærernes motivasjon for å undervise i arbeidslivsfaget og hvilke forventninger de hadde til faget i forkant.

2.1 Lærerprofil og kompetanse

Blant lærerne i grunnskolen har det lenge vært en klar overvekt av kvinner. Dette gjelder også på ungdomstrinnet, og i følge TALIS-undersøkelsen er seks av ti lærere på ungdomstrinnet kvinner (Vibe mfl. 2009). Blant lærerne på arbeidslivsfaget som deltok i undersøkelsen, var det 55 menn og 52 kvinner. Dette tyder på en nokså jevn kjønnsfordeling, dersom vi forutsetter at mannlige og kvinnelige lærere har lik tilbøyelighet til å delta i denne typen selvrapporteringsundersøkelser. Resultatene antyder dermed at mannlige lærere noe oftere enn kvinner blir valgt til å undervise i dette faget, i alle fall sammenliknet med lærere som underviser i andre fag. Men det kan også være at skolene som er med i tiltaket har en jevnere kjønnsfordeling i lærerstaben enn det som er vanlig på ungdomstrinnet.

Kartleggingsundersøkelsen viser videre at lærerne på arbeidslivsfaget i all hovedsak har formell kompetanse som lærere. Bare tre prosent oppgir i spørreundersøkelsen at de ikke har pedagogisk utdanning. Videre har ni av ti lærere minst tre års undervisningserfaring fra ungdomsskolen. Siden arbeidslivsfaget skal være et praktisk fag, ble lærerne spurt om de hadde utdanning innenfor praktiske fag som er relevante for arbeidslivsfaget. De ble ikke bedt

om å spesifisere hva slags typer utdanning det er snakk om, og de måtte selv finne ut av om utdanningen de har kvalifiserer som «utdanning i praktiske fag». 65 prosent av lærerne svarer bekreftende på dette, og 35 prosent svarer at de ikke har denne typen utdanning. Videre er det bare et mindretall på elleve prosent av lærerne som har undervist i yrkesfag på videregående utdanning. Resultatene viser dermed at lærerne på arbeidslivsfaget i hovedsak er nokså erfarne pedagoger og at mange har praktisk utdanning som er relevant for arbeidslivsfaget. Når det gjelder formell utdanning og erfaring, er det bare små og ikke signifikante forskjeller mellom kvinnelige og mannlige lærere.

Hvordan vurderer så lærerne sin egen kompetanse for å undervise i dette faget? Tabell 2-1 viser at tre av fire vurderer egen kompetanse som ganske god eller svært god, 18 prosent vurderer kompetansen som verken god eller dårlig og ni prosent vurderer kompetansen som dårlig. Tyngdepunktet av lærerne mener at egen kompetanse er ganske god, og 17 prosent mener at de har svært god kompetanse for å undervise på arbeidslivsfaget.

Tabell 2-1 Egenvurdering av kompetanse for å undervise på arbeidslivsfaget etter om lærerne har praktisk relevant utdanning (N=107). Prosent

Lærerens egenvurdering av kompetanse for å undervise i arbeidslivsfaget	Har du utdanning innenfor praktiske fag som er relevant for arbeidslivsfaget?		
	Ja	Nei	Totalt
Svært god	25	3	17
Ganske god	56	57	56
Verken god eller dårlig	13	27	18
Ganske dårlig	4	13	8
Svært dårlig	2	0	1
Total	100	100	100
N=	68	37	105

Note: Sammenhengen er statistisk signifikant (kji-kvadrat=12,6, dF=4, p<0,05)

Hva er det som skal til for at lærerne opplever at de har god eller til og med svært god kompetanse for å undervise på arbeidslivsfaget? Tatt i betraktning at arbeidslivsfaget skal være et praktisk fag som knytter aktiviteter til de yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring, er det rimelig å stille spørsmål om det først og fremst er lærere som har utdanning innenfor praktiske fag som vurderer egen kompetanse som best. Tabell 2-1 viser at de lærerne som har utdanning innenfor praktiske fag som er relevante

for arbeidslivsfaget, vurderer sin egen undervisningskompetanse for dette faget som bedre enn andre lærere. Den samme tendensen er også tilfelle blant de lærerne som har undervist på yrkesfag i videregående, mens det ikke er noen forskjeller i egenvurdering av kompetanse mellom menn og kvinner og etter antall års undervisningserfaring (ikke vist i egen tabell).

Også i samtalen vi har hatt gjennom skolebesøkene blir praktisk kompetanse blant lærerne trukket fram som et viktig kriterium for å undervise i faget. En skoleleder trakk for eksempel fram at det er lærernes praktiske kompetanse som typisk avgjør hvilke lærere som settes inn på arbeidslivsfaget, og at både formell kompetanse og realkompetanse tas i betraktning. På en annen skole møtte vi to lærere og 13 elever på arbeidslivsfaget i skolens sløydsal. Ingen av lærerne hadde utdanning innenfor bygg og anlegg, men var i følge dem selv «hobbysnekkere». Mens den ene av lærerne vurderte dette som tilstrekkelig for å undervise på arbeidslivsfaget, fortalte den andre at dette var årsaken til at vedkommende ønsket å slutte og undervise i forsøksfaget. *Jeg skal ikke fortsette som lærer på arbeidslivsfaget til høsten. Jeg har ikke kompetanse til å ha denne timen.* At skoleledelsen senere fortalte oss at vedkommende som skulle overta arbeidslivsfagsklassen var utdannet snekker, understreker poenget om at det vurderes som spesielt viktig å ha lærere med praktisk kompetanse i dette faget.

Tre av fire lærere på arbeidslivsfaget vurderer altså sin egen kompetanse for å undervise på arbeidslivsfaget som god. Men hvordan vurderer lærerne på arbeidslivsfaget den samlede lærerkompetansen (egen og eventuelle andre læreres kompetanse) på egen skole? I tabell 2-2 kommer det fram at 86 prosent av lærerne sier at de er helt enig eller litt enig i at «lærerne på skolen har god kompetanse for å undervise i arbeidslivsfaget». Kun én person er helt uenig i at lærerkompetansen er god på arbeidslivsfaget, mens de aller fleste vurderer både egen og andres kompetanse som god.

Tabell 2-2 Lærerne som underviser på arbeidslivsfaget på min skole har god kompetanse for å undervise i faget (N=104). Prosent

Helt enig	52
Litt enig	34
Litt uenig	14
Helt uenig	1
Total	100

Selv om svaralternativene er noe annerledes på dette spørsmålet enn forrige, er hovedtendensen den samme. Dette bekreftes også i samtaler med representanter fra skoleledelsen på de seks skolene vi har fulgt nærmere. På spørsmålet om skolen har nødvendig kompetanse blant lærerstaben for å kunne undervise i arbeidslivsfaget, svarer en av rektorene følgende: *Ja veit du hva – det har vi. Jeg synes vi har mye når vi ser etter.* Men det er altså ikke alle lærerne som er helt enig i dette.

2.2 Lærernes motivasjon og forventninger i forkant

En av nøkkelfaktorene for å kunne lykkes med arbeidslivsfaget er at lærerne er motiverte for å undervise i faget og at det eksisterer en vilje til å drive faget hos skoleledere og lærerne (Christiensen mfl. 2010). Siden dette er et forsøksfag har lærerne naturligvis ingen undervisningserfaring i forkant med det konkrete faget, og det er heller ikke gitt på forhånd hvilke av lærerne på skolen som er best egnet til å undervise i akkurat dette faget. Fra et evalueringssynspunkt er det et viktig spørsmål om lærerne er blitt pålagt å undervise eller om dette er noe de har villet selv. I undersøkelsen er lærerne blitt bedt om å vurdere noen utsagn som er ment å fange opp hvorfor de valgte å undervise i arbeidslivsfaget, og om dette var noen de selv ønsket. Utsagnene ble introdusert gjennom følgende spørsmål: «Hvorfor valgte du å undervise på arbeidslivsfaget?». Ett av utsagnene de skulle ta stilling til – «jeg ønsket egentlig ikke å undervise på arbeidslivsfaget» – var ment å fange opp hvor mange av lærerne som følte seg tvunget til å undervise eller som bare ble pålagt dette av ledelsen. Svarene tilsier at dette er tilfelle for noen lærere, men ikke så mange. Kun én av lærerne i undersøkelsen var helt enig i dette utsagnet, mens tolv prosent var litt enig. Ytterligere 14 prosent av lærerne hoppet over spørsmålet, noe som kan tyde på at de var usikre eller ikke visste hva de skulle svare. Resten av lærerne, det vil si tre av fire, var uenig i utsagnet, og det er rimelig å tolke det slik at for disse lærerne var det å delta i dette forsøket noe de selv ønsket.

Hvordan lærerne svarte på de andre spørsmålene om motiver for å undervise i arbeidslivsfaget, er gjengitt i tabell 2-3. Det er verdt å merke seg at enkelte lærere har hoppet over noen av utsagnene (ingen har hoppet over alle).

Tabell 2-3 Hvorfor lærerne valgte å undervise på arbeidslivsfaget. (N = 107). Prosent

Hvorfor valgte du å undervise på arbeidslivsfaget?	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Ikke svart	Total
Fordi jeg syntes det hørt ut som et bra fag	69	18	2	1	10	100
Fordi jeg ønsket å bidra til at ungdomsskolen blir mer praktisk rettet	75	20	1	0	5	100
Ledelsen mente jeg var spesielt egnet	53	39	1	0	7	100

Så godt som samtlige av de som har svart gir uttrykk for at de valgte å undervise på arbeidslivsfaget fordi de syntes det hørt ut som et bra fag. Bare tre prosent er uenige at dette var en viktig motivasjonsfaktor for dem. På samme vis er 95 prosent av lærerne enige at de ville undervise i dette faget fordi de «ønsket å bidra til å gjøre ungdomsskolen mer praktisk rettet». Omtrent samtlige av lærerne gir i tillegg uttrykk for at de var motivert av at ledelsen mente de var spesielt egnet til å undervise i dette faget. Flertallet av lærerne sier seg helt enig i hvert av disse tre utsagnene og mellom 18 og 39 prosent er litt enig. En nærmere analyse, som ikke vises i tabellen, tyder på at lærere som har praktisk utdanning, som har undervist på yrkesfag i videregående opplæring og som har lang yrkeserfaring som ungdomsskolelærer, er noe mer uforbeholdne til disse utsagnene enn andre, i den forstand at det er flere i disse kategoriene av lærere som sier seg helt enig. Det er derimot ingen forskjeller i hvordan mannlige og kvinnelige lærere svarer.

Svarene fra lærerne sier ikke bare noe om hvilken motivasjon de hadde for å undervise i faget, men sier også at lærerne hadde sterke forventninger til faget og at de i stor grad slutter opp om den grunnleggende ideen i faget. Også et annet sted i spørreskjemaet kommer det fram at lærerne ønsker faget i stor grad velkommen i ungdomstrinnet. På spørsmål om lærerne mente at «Arbeidslivsfaget er et godt alternativ til fremmedspråk/fordypningsfag», sa 91 prosent seg helt enig og de resterende 9 prosent var litt enig. At ingen er uenig i dette, viser at det nærmest er en unison oppslutning blant lærerne på arbeidslivsfaget om at faget representerer noe som er bra for ungdomstrinnet og da særlig for noen av elevene. Det er verdt å minne om at i den første rapporten fra evalueringen av arbeidslivsfaget ble det dokumentert stor entusiasme fra skoleledelsen ved forsøksskolene for å sette i gang med dette faget i ungdomsskolen (Bakken & Dæhlen 2011).

Resultatene tilsier at lærerne som underviser på arbeidslivsfaget på forsøksskolene i all hovedsak har vært positive til arbeidslivsfagets utforming og idé, slik det ble presentert for dem, og at de på forhånd har hatt en oppfatning om at ungdomskolen bør bli mer praktisk rettet enn den har vært til nå. Ettersom vi ikke har spurt lærere på andre fag enn arbeidslivsfaget om de mener at ungdomsskolen bør bli mer praktisk rettet, vet vi ikke om lærerne på arbeidslivsfaget mener dette i større grad enn andre lærere. Sett i sammenheng med at 92 prosent av lærerne på arbeidslivsfaget sier at ledelsen mener de var spesielt godt egnet til å undervise på dette faget, kan vi likevel tenke oss at lærerne på arbeidslivsfaget i utgangspunktet har vært særlig opptatt av å få mer praksis inn i ungdomskolen, og at ledelsen har oppfattet at disse lærerne har hatt denne interessen og derfor mener de er spesielt godt egnet til å undervise her. Med en slik seleksjon av lærere på arbeidslivsfaget kan det tenkes at en positiv vurdering av arbeidslivsfaget blir påvirket av et på forhånd sterkt ønske om et slikt fag i ungdomsskolen. Dette er en viktig kontekst også når vi skal fortolke lærernes vurdering av faget senere i denne evalueringen.

Hva slags konkrete oppfatninger hadde lærerne i forkant av forsøket til hva som ville komme ut av dette for elevene? For å fange opp om lærerne forventet at faget ville føre til økt motivasjon, trivsel og læringsutbytte for elevene, stilte vi følgende spørsmål: «Før forsøket med arbeidslivsfaget startet, hvilke utbytte forventet du at elevene ville få?» Dette ble fulgt opp med utsagn om konsekvenser av ulike sider ved arbeidslivsfaget som lærerne skulle ta stilling til. De ble bedt om å svare på om de trodde arbeidslivsfaget ville føre til økt motivasjon, trivsel og læring for «de fleste», «noen» eller «ingen» av elevene. Hvordan lærerne fordeler seg er gjengitt i tabell 2-4.

Tabell 2-4 Svar på spørsmål om forventninger til elevenes utbytte av arbeidslivsfaget i forkant av forsøksperioden. (N = 107). Prosent

Før forsøket med arbeidslivsfaget startet, hvilket utbytte forventet du at elevene ville få?	Ja, de fleste	Ja, noen	Nei, ingen	Vet ikke	Ikke svart	Total
Arbeidslivsfaget ville gjøre skolehverdagen bedre for elevene	54	45	0	0	1	100
Arbeidslivsfaget ville øke elevenes trivsel på skolen	54	43	0	1	2	100
Arbeidslivsfaget ville bidra til å øke elevenes generelle skolemotivasjon	44	53	1	1	1	100
Arbeidslivsfaget ville bidra til at elever blir flinkere i grunnleggende ferdigheter	36	54	3	6	1	100

Lærerne deler seg i to nokså like store deler, der den ene halvparten gir uttrykk for at de hadde tro på at arbeidslivsfaget ville føre til økt trivsel, motivasjon og grunnleggende ferdigheter for «de fleste elevene», og den andre halvparten forventet at det kun var «noen av elevene» som ville ha et slikt utbytte av faget. Kun noen veldig få lærere mente at forsøket ikke ville ha positive konsekvenser for noen av elevene. Lærerne knyttet noe større forventninger til at arbeidslivsfaget ville føre til at hverdagen til disse ungdommene ville bli bedre og at de ville trives bedre på ungdomsskolen, enn til økt motivasjon for læring og bedre grunnleggende ferdigheter. Men selv når det gjelder motivasjon og grunnleggende ferdigheter, forventet rundt fire av ti lærere at arbeidslivsfaget ville føre til forbedringer for de fleste elevene. På disse områdene er det ingen statistiske forskjeller knyttet til lærernes kjønn, utdanning eller erfaringsbakgrunn.

2.3 Oppsummering

Resultatene i dette kapittelet tyder på at noen viktige forutsetninger for å få til en god gjennomføring av arbeidslivsfaget er på plass på forsøksskolene. Mange lærere opplever at de har blitt spesielt valgt ut av ledelsen fordi de har særskilte forutsetninger for å lykkes med det nye faget. Lærerne virker spesielt motiverte for denne jobben, de er svært positive til faget og mange har møtt forsøket med store forventninger til at faget kan bidra til å gjøre en forskjell for elevene – og da særlig for elevenes daglige trivsel. Analysene viser at lærernes entusiasme for faget er nokså samstemt med den entusiasmen mange skoleledere har vist for dette faget.

Det store flertallet av lærerne på arbeidslivsfaget opplever selv at de har kompetanse til å gjøre en god jobb, og to av tre har praktisk utdanning som er relevant for arbeidslivsfaget. Det er noen få som har undervisningserfaring fra videregående, og bare unntaksvis mangler lærerne på arbeidslivsfaget formell pedagogisk kompetanse. Resultatene understreker likevel betydningen av å ha utdanning i praktiske fag som er relevante for arbeidslivsfaget. De lærerne som har praktisk relevant utdanning vurderer at de har bedre kompetanse for å gjennomføre faget enn de som mangler praktisk utdanning, og de har samtidig større forventninger til hva faget vil innebære for elevene.

Blant lærerne som underviser i arbeidslivsfaget på forsøksskolene er det noen flere mannlige lærere enn det som er vanlig på ungdomstrinnet.

3 Gjennomføring av faget

Dette kapitlet handler om hvordan arbeidslivsfaget er blitt organisert og gjennomført i de skolene som har deltatt i forsøket. Sett gjennom lærernes briller vil vi gi et bilde av hvordan faget har blitt implementert og praktisert gjennom det første året på forsøksskolene. Vi vil først beskrive hvordan skolene har organisert seg med hensyn på lærertetthet og gruppestørrelse. Deretter vil vi undersøke hvordan skolene har tilrettelagt for undervisningen og i hvor stor grad lærerne har fått ressurser, tid til forberedelser og kursing og opplæring. I dette kapitlet vil vi også undersøke hvor mange av skolene som har samarbeidet med videregående skoler og bedrifter, og vi vil undersøke hvordan skolene har jobbet med de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring. Til slutt vil vi se nærmere på innholdet i arbeidslivet og undersøker i hvor stor grad faget er gjennomført som et praktisk fag.

3.1 Lærertetthet

Blant elevene på 8. trinn i skoleåret 2010/11 var det i gjennomsnitt 14 elever som deltok i arbeidslivsfaget per skole (Bakken & Dæhlen 2011). De fleste skolene hadde opptil 15 deltakere i faget, mens noen av de større skolene hadde flere elever. Også antall lærere som underviser i faget varierer fra skole til skole. Kartleggingen som denne rapporten baserer seg på, viser at de fleste skolene har organisert seg slik at det enten er én eller to lærere som underviser i faget. På ti prosent av skolene var det tre lærere som underviste i faget og på fem prosent var det minst fire lærere.

Erfaringene så langt tilsier at de fleste skolene organiserer arbeidslivsfaget i egne grupper. På noen skoler finnes det kun én gruppe, mens det på andre skoler er to grupper. For å få et inntrykk av lærertettheten, ble lærerne i spørreundersøkelsen bedt om å oppgi hvor mange elever det er per lærer i hver gruppe. Tabell 3-1 viser lærernes svar.

Tabell 3-1 Svar på spørsmål om lærertetthet i undervisningsgruppene. Prosent

Hvor mange elever er det per lærer i hver gruppe?	Prosent	N
5 eller færre elever per lærer	16	17
6–10 elever per lærer	34	36
11–15 elever per lærer	45	48
16–20 elever per lærer	5	5
21 eller flere elever per lærer	1	1
Total	100	107

Resultatene viser at det er store variasjoner mellom skolene når det gjelder lærertettheten i gruppene. Det vanligste er å organisere grupper med 11–15 elever per lærer, noe 45 prosent av lærerne svarer. 34 prosent oppgir at det er 6–10 elever per lærer og 16 prosent at det er fem elever eller færre elever per lærer. Bare fem prosent av lærerne oppgir gruppestørrelser på 16–20 elever per lærer, og kun én lærer oppgir 21 elever eller flere elever per lærer i arbeidslivsfaget.

At det i enkelte av gruppene er få elever per lærer, innebærer ikke nødvendigvis at arbeidslivsfagstimene er «lette» timer for lærerne. En ting er at praktisk opplæring i seg selv kan være mer ressurskrevende enn ordinær klasseromsundervisning. Et annet element, som erfaringene fra skolebesøkene tyder på, er at de mest ressurskrevende elevene er overrepresentert på arbeidslivsfaget. For eksempel er det flere lærere som fortalte at det ofte er elever med særskilte opplæringsbehov som deltar i arbeidslivsfaget. Som vi skal komme tilbake til senere, er likevel mange av lærerne godt fornøyd med lærertettheten. Dette indikerer at mange opplever situasjonen som god, selv tatt i betraktning at opplæringen på arbeidslivsfaget antakelig er mer ressurskrevende enn opplæringen i andre fag.

3.2 Skolenes tilrettelegging for undervisning

Hvordan har skolene tilrettelagt for at lærerne skal undervise i arbeidslivsfaget? Læreplanen i arbeidslivsfaget for 2010–2013 slår fast at det skal «... legges til rette for at elevene skal få bruke varierte arbeidsformer med relevante materialer, redskaper og teknikker» (Kunnskapsdepartementet 2010). Videre skal det «brukes arbeidsteknikker og aktuelle hjelpemidler eller verktøy som er egnet for å utføre arbeidet». Arbeidslivsfaget kan altså

innebære økte utgifter til materialer og verktøy og for å sikre nødvendig undervisningskompetanse. Vi har spurt lærerne om skolene har satt av ressurser til innkjøp og ulike utgifter i forbindelse med undervisningen i faget. Lærerne ble også spurt om skolene har tilrettelagt ved å gi dem tid til å forberede seg, og om lærerne har fått tilbud om kurs og opplæring i arbeidslivsfaget. Svarfordelingen på disse spørsmålene er gjengitt i tabell 3-2.

Tabell 3-2 Svar på spørsmål om tilrettelegging for undervisningen i arbeidslivsfaget. (N = 107). Prosent

Har skolen tilrettelagt for undervisningen i arbeidslivsfaget på følgende måter...	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei	Total
Satt av ressurser til innkjøp/utgifter i forbindelse med undervisningen	48	47	6	100
Lærere har fått tid til forberedelser	16	57	27	100
Lærere har fått tilbud om kurs/opplæring	10	38	52	100

Tre av fire lærere har fått tid til forberedelser i arbeidslivsfaget, hvorav de fleste sier at dette har skjedd «i noen grad». Så mange som 27 prosent sier at de ikke har fått tid av skolen til å forberede seg. På de aller fleste skolene er det satt av ressurser for å kjøpe inn nødvendig materiell, og nesten halvparten av lærerne rapporterer at dette har skjedd «i stor grad». Like mange svarer at dette har skjedd «i noen grad», og seks prosent svarer at skolene ikke har satt av ressurser i det hele tatt. Det er vanskelig å vite hva det siste innebærer. Det kan bety at noen skoler ikke har prioritert å sette av ressurser, men det kan også bety at skolene allerede har tilstrekkelig ressurser til å gjennomføre faget.

Erfaringene fra skolebesøkene tilsier at skolene i størst grad bruker ressurser til å kjøpe materialer eller andre nødvendige ting til undervisningen. *Vi på arbeidslivsfaget får det vi trenger – innenfor rimelighetens grenser da*, fortalte en lærer oss. I tillegg til å kunne kjøpe inn nødvendig materiell, hadde skoleledelsen satt av én time i uka til de to arbeidslivsfaglærerne for at de kunne planlegge undervisningen. På flere av skolene vi besøkte ga lærere uttrykk for at de hadde bra med muligheter til å skaffe nødvendige materiell/utstyr til undervisningen i arbeidslivsfaget. Samtidig møtte vi, i tråd med resultatene ovenfor, flere lærere som etterlyste mer tid til å kunne planlegge gjennomføringen. For en av lærerne ble ønsket om mer tid til planlegging knyttet til manglende føringer på hvordan faget skal utformes fra myndighetenes side.

Når det gjelder tilbud om kurs og opplæring, deler lærerne seg i to og det er bare ti prosent som forteller at de i stor grad har fått slike tilbud. At halvparten av lærerne ikke har fått tilbud om kurs og opplæring kan skyldes at mange av lærerne har lang fartstid i ungdomsskolen og at mange har praktisk utdanning som er relevant for faget. Samtidig er det en nokså høy andel som «blir kastet ut» i dette uten opplæring. Kontrasten er stor sammenliknet med et annet tiltak i ungdomstrinnet – Ny GIV – som ble igangsatt på ungdomstrinnet skoleåret etter at forsøksskolene startet med arbeidslivsfaget (se Sletten mfl. 2011). I Ny Giv-tiltaket ble det fra sentralt hold satset stort på opplæring, og alle lærerne fikk tilbud om seks dagers kurs i grunnleggende lese-, skrive- og regneundervisning.

3.3 Samarbeid utenfor skolen

Den praktiske innretningen i arbeidslivsfaget og læreplanens koplinger til arbeidslivet og utdanningsprogrammene i videregående, åpner for et utstrakt samarbeid med videregående skoler i nærheten, det lokale næringslivet og med kommunale bedrifter og virksomheter. I spørreundersøkelsen ble lærerne spurt om skolen hadde hatt kontakt med noen av disse i forbindelse med arbeidslivsfaget. Svarene antyder at mange av skolene allerede hadde etablert slike kontakter i løpet av 8. trinn. Sju av ti lærere sier at skolen har hatt kontakt med private eller kommunale bedrifter, og seks av ti har hatt kontakt med videregående skoler. To av ti lærere svarer at skolen verken har hatt kontakt med videregående eller noen bedrifter.

Undersøkelsen viser videre at undervisningen, slik den har blitt praktisert på 8. trinn på forsøksskolene, bare unntaksvis har blitt lagt til slike steder utenfor skolen. Tabell 3-3 viser at et fåtall av lærerne rapporterer at undervisningen «i stor grad» har foregått utenfor skolen. Derimot er det fire av ti som rapporterer at undervisningen «i noen grad» har foregått i private eller kommunale bedrifter, og to av ti at undervisningen «i noen grad» har foregått på videregående skoler. Ser vi disse to spørsmålene i sammenheng, er det i følge lærerne 43 prosent som svarer at undervisningen verken har foregått på videregående eller ute i bedrift. Det er rimelig å tolke svarene slik at på disse skolene har arbeidslivsfaget vært organisert slik at all undervisning har foregått på den skolen elevene tilhører.

Tabell 3-3 Om opplæringen har foregått utenfor skolen. (N=107). Prosent

Har opplæringen i arbeidslivsfaget foregått på noen av de følgende steder?	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei	Total
Videregående skoler	4	20	76	100
Private eller kommunale bedrifter	6	42	52	100

3.4 Relasjonen til utdanningsprogrammene

Arbeidslivsfaget skal utvikles med utgangspunkt i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring. Hvilke utdanningsprogram har skolene gitt opplæring i – og hvordan har de organisert det å trekke de ulike utdanningsprogrammene inn i opplæringen? Tabell 3-4 gir først en oversikt over hvilke utdanningsprogram i videregående som elevene på arbeidslivsfaget har fått opplæring i. Tabellen er basert på at lærerne fikk seg presentert de aktuelle utdanningsprogrammene som er dekket av arbeidslivsfaget og de ble bedt om å krysse av for om «alle elevene», «noen av elevene» eller «ingen av elevene», hadde fått opplæring i hvert av dem.³

Tabell 3-4 Andel av elevene som har fått opplæring innenfor ulike utdanningsprogram. (N = 107). Prosent

Hvor mange av elevene har fått opplæring innenfor noen av følgende utdanningsprogram?	Alle elevene	Noen av elevene	Ingen av elevene	Total
Bygg- og anleggsteknikk	61	12	27	100
Restaurant- og matfag	60	10	30	100
Design og håndverk	53	5	42	100
Helse- og sosialfag	34	6	61	100
Naturbruk	32	10	58	100
Elektrofag	25	7	68	100
Service og samferdsel	23	8	69	100
Teknikk og industriell produksjon	22	12	65	100

* Note: Selv om det var meningen at lærerne skulle krysse av for hvert av de åtte programmene, viser det seg at mange har hoppet over en del av utdanningsprogrammene. Siden dette først og fremst gjelder de utdanningsprogrammene som ser ut til å ha minst utbredelse, tolker vi det slik at lærere som ikke har avgitt svar har gjort dette fordi de ikke har tilbudt elevene opplæring i det aktuelle utdanningsprogrammet. Dette innebærer at vi behandler det å ikke ha besvart og svaralternativet «ingen av elevene» under ett.

³ På grunn av en feil ble ikke lærerne spurt om de underviste i medier og kommunikasjon.

Samlet har det blitt gitt opplæring innenfor alle de åtte yrkesfaglige utdanningsprogrammene som arbeidslivsfaget skal dekke. Samtidig er det relativt stor spredning i hvilke fag som tilbys elevene. Det er vanligst å gi opplæring innenfor bygg- og anleggsteknikk og restaurant- og matfag. Omtrent 60 prosent av lærerne sier at «alle elevene» og 10 prosent at «noen av elevene» har fått opplæring innenfor disse to utdanningsprogrammene. Det er også vanlig å knytte arbeidslivsfaget til design og håndverk, noe i overkant av halvparten av lærerne sier at «alle elevene» har fått opplæring i.

Det har blitt gitt minst opplæring i fag knyttet til teknikk og industriell produksjon, service og samferdsel og elektrofag. Disse utdanningsprogrammene er det kun én av fire lærere som sier at «alle elevene» har fått opplæring i, og to av tre lærere sier at «ingen av elevene» har fått opplæring i dette. Naturbruk og helse- og sosialfag kommer i en mellomstilling, men også i disse utdanningsprogrammene er det nokså mange av lærerne som sier at «ingen av elevene» får opplæring.

Det er altså bygg- og anleggsteknikk, restaurant- og matfag og design og håndverk, som er de klart mest brukte utdanningsprogrammene innenfor arbeidslivsfaget, slik dette ble praktisert på 8. trinn i forsøksskolene. Resultatene er i tråd med kartleggingen av de femten skolene som igangsatte forsøket ett år tidligere (Christensen mfl. 2010). En mulig forklaring på hvorfor akkurat disse programmene blir vektlagt så sterkt, kan være at disse ikke krever så mye særskilt tilrettelegging som flere av de andre utdanningsprogrammene. Mye av denne undervisningen kan gjennomføres i allerede eksisterende lokaler og med de lærekreftene som allerede finnes på skolen. Vi har tidligere vist at mange av lærerne på arbeidslivsfaget har praktisk utdanning som er relevant for arbeidslivsfaget. Ettersom få av lærerne har erfaring med undervisning på yrkesfag, er det grunn til å tro at den formelle utdanningen i praktiske fag i hovedsak er innenfor ungdomsskolens praktiske fag, altså kunst og håndverk og mat og helse. Skolebesøkene bekrefter dels dette. Her var det lærere med utdanning innenfor kunst- og håndverk, men også kokkutdannede lærere og lærere innenfor naturbruk og helse og sosialfag.

Det foreligger ingen sentrale føringer til hvordan skolene skal integrere utdanningsprogrammene inn i det nye faget, men i veilederen for arbeidslivsfaget framgår det at elevene skal «jobbe praktisk med arbeidsoppgavene

hentet fra videregående opplæring og tilpasset ungdomstrinnet» (Utdanningsdirektoratet 2010). Gjennom den kartleggingen som vi foretok i den første fasen av evalueringen, det vil si høsten 2010, kom det fram at det i alle fall var tre ulike måter skolene planla å tilnærme seg dette på (Bakken & Dæhlen 2011). På noen skoler ønsket de å organisere opplæringen rundt ulike aktiviteter og trekke inn aktuelle utdanningsprogram ut fra det som var relevant for denne aktiviteten. Et eksempel på dette, som vi omtalte som «aktivitetsmodellen», var en skole der elevene skulle bygge en benk til skolens uteareal og i den prosessen ble elevene presentert smakebiter fra service og samferdsel (innkjøp av materiell), bygg- og anleggsteknikk (bygging) og naturbruk (utplassering). På andre skoler planla man en tettere kobling opp mot ett utdanningsprogram av gangen, og man rullerte på utdanningsprogrammene gjennom bolkevise opplæringsperioder på for eksempel seks eller åtte uker («rulleringsmodell»). Andre skoler igjen, la opp til en form for «spesialiseringsmodell», der elevene kunne velge seg ett utdanningsprogram som de skulle følge i hele eller deler av forsøksperioden.

På bakgrunn av disse funnene spurte vi lærerne i spørreundersøkelsen hvor mange av timene i arbeidslivsfaget som 1) har blitt gjennomført med utgangspunkt i en aktivitet og deretter lagt vekt på å trekke inn relevante utdanningsprogram, 2) rullert mellom ulike utdanningsprogram gjennomført i bolker, og 3) der elevene har fordypet seg i ett eller to utdanningsprogrammer. For hver av disse måtene å organisere undervisningen på, ble lærerne bedt om å svare på om dette var en måte som ble benyttet i «alle timer», «flertallet av timene», «halvparten av timene», «mindretallet av timene» eller i «ingen av timene». Det er verdt å merke seg at denne måten å spørre på ikke nødvendigvis er gjensidig utelukkende, siden det er fullt mulig å kombinere ulike måter å organisere dette på.⁴

⁴ Også på dette spørsmålet var det meningen at lærerne skulle krysse av for hver av de tre måtene å organisere opplæringen på (jf. note til tabell 3-4). Mellom 12 og 17 prosent har hoppet over enkeltspørsmål, men ingen har hoppet over alle tre. Vi tolker det å hoppe over som et uttrykk for at denne modellen ikke passer dem og at de dermed ikke har gjennomført undervisningen på denne måten. Dette innebærer at vi behandler det å ikke ha besvart og svaralternativet «ingen av timene» under ett.

Tabell 3-5 Hvordan utdanningsprogrammene har blitt integrert i undervisningen. (N = 107). Prosent

Hvor mange av timene i arbeidslivsfaget på din skole har blitt gjennomført på følgende måte...	Antallet timer					
	Alle	Fler-tallet	Halv-parten	Mindre-tallet	Ingen	Total
Vi har organisert opplæringen rundt ulike aktiviteter og lagt vekt på å trekke inn flere fag/utdanningsprogram i gjennomføringen av den aktuelle aktiviteten	12	27	11	22	27	100
Elevene har rullert mellom ulike fag/utdanningsprogram ved at opplæringen i ulike fag gjennomføres i bolker	24	23	18	8	26	100
Elevene har fordypet seg i ett eller to utdanningsprogram	14	18	9	19	40	100

Resultatene viser at noen av skolene praktiserer en av disse modellene mer eller mindre rendyrket, mens andre skoler kombinerer. Den mest utbredte modellen er den hvor skolen organiserer opplæringen gjennom å fokusere på ett bestemt utdanningsprogram i periodevise bolker. Nesten halvparten av skolene sier at de organiserer undervisning på denne måten i flertallet eller alle timer. Noe mindre utbredt er det å organisere undervisningen med utgangspunkt i bestemte aktiviteter og knytte flere utdanningsprogrammer til dette. Færrest skoler ser ut til å ha tatt i bruk en modell der de lar elevene spesialisere seg og fordype seg i kun ett eller to utdanningsprogrammer. Spørsmålet om de ulike modellene gir ulike resultater, for eksempel i form av faglig motiverte og sterke elever, vil bli vurdert i en avsluttende fase av evalueringen – etter at elevene er ferdig med de tre årene på ungdomstrinnet.

3.5 Innholdet i arbeidslivsfaget

Læreplanen for arbeidslivsfaget tilsier at arbeidslivsfaget skal være et praktisk orientert fag med utgangspunkt i yrker og yrkesliv. Det er også et mål at faget skal styrke elevenes grunnleggende ferdigheter. I hvilken grad har faget blitt gjennomført som et praktisk fag, og i hvor stort omfang har lærerne integrert arbeidet med å styrke elevenes grunnleggende ferdigheter?

Fra skolebesøkene kommer det fram at lærerne legger stor vekt på at opplæringen skal være praktisk. Dette blir bekreftet gjennom spørreundersøkelsen. Når lærerne ble bedt om å ta stilling til følgende utsagn:

«arbeidslivsfaget på min skole blir i stor grad gjennomført som et praktisk fag», var det 81 prosent som sa seg helt enig i dette og 19 prosent var litt enig. Det var altså ingen som var uenig i utsagnet om at arbeidslivsfaget i stor grad ble gjennomført som et praktisk fag.

Når det gjelder hvor sentralt arbeidet med grunnleggende ferdigheter har vært i arbeidslivsfaget, er det store flertallet også enige i at dette har vært tilfelle, selv om lærerne er noe mindre entydig på dette enn når det gjelder det praktiske. Lærerne ble her bedt å ta stilling til følgende utsagn: «arbeid med grunnleggende ferdigheter er en naturlig del av det vi jobber med i arbeidslivsfaget». På dette spørsmålet sier halvparten seg helt enig og 43 prosent seg litt enig. Åtte prosent av lærerne er litt eller helt uenige i at dette utsagnet stemmer. Dette tyder på at det for en del lærere er en utfordring å få integrert arbeidet med grunnleggende ferdigheter i dette faget.

I hvor stor grad innebærer faget at lærerne må undervise på en annen måte enn de gjør i andre fag? Vi stilte lærerne spørsmål om de brukte andre faglige/pedagogiske grep i arbeidslivsfaget enn det de vanligvis gjør i andre timer. Resultatene viser at 65 prosent av lærerne gjør det, mens 35 prosent svarer nei på dette spørsmålet. I spørreundersøkelsen oppfordret vi de 70 lærerne som svarte ja om å beskrive i stikkordsform hvilke faglige/pedagogiske grep som er særegne for deres undervisning i arbeidslivsfaget. 52 av lærerne benyttet seg av denne muligheten. Svarene kan fortelle noe om fagets egenart, slik lærerne som driver med denne typen opplæring opplever det.

Det temaet som oftest går igjen er at faget gir muligheter for en praktisk orientering som undervisningen i andre fag ikke åpner for i like stor grad. Konkretisering er et begrep som går igjen, og mange lærere nevner at de bruker det å jobbe praktisk med ting, som det viktigste grepet i arbeidslivsfaget. En lærer sier for eksempel at «90 % av tida brukes til praktisk arbeid». Det handler om å jobbe med konkrete produkter og med arbeidsteknikker og om å bruke verktøy. I forlengelsen av dette er det mange lærere som forteller om at faget åpner for et pedagogisk grep der praksis er inngangen til det teoretiske og hvor det er koplingen mellom teori og praksis som framheves som det spesielle i dette faget. Faget gir «(...) større mulighet til å ta utgangspunkt i det praktiske for å lære nye ting,» som en av lærerne formulerte det. Dette er lærere som framhever det å erfare teori gjennom

praksis og at de knytter all teori til praktiske situasjoner. En annen lærer sier at «(...) for også å øve på grunnleggende ferdigheter, avsluttes hver større aktivitet med at elevene har en muntlig fremstilling om sin oppgave».

Et annet tema som går igjen hos mange lærere, er fagets kopling til livet utenfor skolen – og da særlig til arbeidslivet. Flere forteller om at de bruker fagfolk utenfra og at de har knyttet seg til eksterne samarbeidspartnere. Noen forteller at de har lagt opp en del av undervisningen utenfor skolen, mens andre har lagt opp undervisningen på skolen basert på en bedriftsmodell. En av lærerne beskriver dette slik *«Jeg bruker faget som en bedrift hvor jeg for det meste er veileder. De får bruke det meste av media til å innhente informasjon og løse oppgaver. Elevene må ofte henvende seg til yrkesgrupper utenfor skolen for å løse oppgavene.»* En annen sier at «(...) vi forteller elevene at vi i ALF jobber mer bedrifts- og arbeidslivsorientert, slik at vi stiller større krav til oppmøte, orden, ro, innsats, osv.» Andre igjen sier at de tar i bruk titler fra arbeidslivet, der noen er formann, andre er arbeidere osv.

Flere lærere legger vekt på at faget åpner for pedagogiske grep der elevene i større grad blir ansvarliggjort enn det de opplever skjer i de andre fagene. Mange legger vekt på at det er større grad av elevsamarbeid i faget og at elevene raskt innser viktigheten av hverandres deltakelse. En lærer utdyper dette på følgende måte: *«Vi spiller på at elevene må samarbeide og at dette er en elevbedrift hvor de skal selge et produkt. Elevene er ikke elever som de er i andre fag, men arbeidstaker som skal selge service og produkter. Her skal alle bidra med det de kan og lære/hjelpe hverandre.»* En lærer sier at fagets praktiske innretning åpner for at elevene i større grad kan prøve og feile, og en annen at det er «(...) lettere å eksemplifisere når arbeidet er praktisk, f.eks. ser elevene konsekvensene for dem selv når verktøy går i stykker». Andre forteller om at dette er et fag som i stor grad gjør det mulig for elevene å få vist hva de kan, hvor det er fokus på mestring og selvfølelsen den enkelte får gjennom å lage nyttige ting. Flere lærere svarer at faget involverer elevene i større grad, at elevene får bestemme mer, og at de har større grad av medvirkning på hvordan undervisningen skal foregå.

Flere lærere gir uttrykk for at det eksisterer en romslighet i arbeidslivsfaget og framhever at faget gir mer tid til å fordype seg enn i andre fag. Mange knytter dette til gruppestørrelsen og vektlegger at faget gir større rom

for å forstå og oppsummere, og at det er mer tid til prosjekter og til å følge opp hver enkelt elev. Flere lærere skriver at de legger mer vekt på prosess og at «(...) faget gir større rom for kreativitet, oppgavene går i å bygge noe ut i fra noen kriterier om funksjonalitet, eleven står deretter fritt til å skape, bygge og sette sammen,» som en av lærerne formidlet det.

Et siste område som flere av lærerne trekker fram som spesielt med dette faget, er at de kommer tettere på elevene. Mange forteller om at det er mer samtale i dette faget, også om ikke-faglige temaer. Noen sier at det er mer humor og at man får et annet forhold til den enkelte når man jobber med praktiske ting. Flere lærere vektlegger viktigheten av å rose elevene i dette faget, særlig der elevgruppen er differensiert med tanke på motivasjon.

3.6 Oppsummering

Resultatene i dette kapittelet viser at det er stor variasjon i hvordan forsøksskolene har organisert og gjennomført opplæringen i arbeidslivsfaget for elevene på 8. trinn. Dette gjelder både hvor stor lærertettheten har vært, i hvor stor grad lærerne har fått ekstra ressurser, tid til forberedelser og kursing, samarbeidet med eksterne (videregående skoler og bedrifter) og hvordan skolene har trukket de ulike utdanningsprogrammene fra videregående opplæring inn i arbeidslivsfaget. Det er verdt å understreke at forholdsvis få av skolene har organisert større deler av opplæringen utenfor skolen. Dette tyder på at mange av elevene i all hovedsak har fått opplæring i skolens egne lokaler.

Til tross for store variasjoner i organisering og gjennomføring, er lærerne svært samstemte når det gjelder at opplæringen skal være praktisk. For mange lærere innebærer det at de legger andre pedagogiske og faglige grep til grunn for undervisningen enn i andre fag. Stikkord som lærerne nevner, er konkretisering, praksis som inngang til det teoretiske og koplinger til livet utenfor skolen – og da særlig til arbeidslivet. Svarene til lærerne er langt på vei i tråd med læreplanen og intensjonen med faget. Samtidig er det mange lærere som mener at fagets egenart legger opp til en større grad av ansvarliggjøring av elevene, til mer romslighet og tid til fordypning og at lærerne kommer tettere på elevene.

Beskrivelsene av hvilke pedagogiske tilnærmingsmåter som brukes i arbeidslivsfaget tyder altså på at mange lærere er svært bevisste på at arbeidslivsfaget ikke bare skal ha et annet type innhold og andre typer aktiviteter enn andre fag, men også at faget skal ha en annen arbeidsform. Lærernes eksempler på prosjekter der man «leker arbeidsliv» illustrerer hvordan slike arbeidsformer gir anledning til å spille på andre strenger hos elevene enn man kanskje gjør i andre fag. For eksempel får elevene erfare «virkelige konsekvenser» av egen innsats, ikke bare gjennom karakterene de får, men gjennom den mottakelsen som produktene de er med på å skape får hos andre, også utenfor skolen. Videre skiller arbeidslivsfagets arbeidsformer seg ut ved at arbeidsprosessen, elevenes innsats og holdning underveis blir viktige, for eksempel når prosjektet er å gjennomføre en aktivitetsdag for barnehagebarn. Som vi vil vende tilbake til i et senere kapittel, kan det siste skape noen dilemmaer (eller utfordringer) i forbindelse med vurdering og karaktersetting.

4 Lærernes vurderinger av arbeidslivsfaget

I kapittel to kom det fram at mange lærere hadde store forventninger til faget i forkant. I dette kapittelet skal vi undersøke hvor godt lærerne mener faget har fungert etter nesten ett års erfaring med forsøket. Vi starter med å få fram om lærerne trives med å undervise, og vil deretter beskrive lærernes meninger om hva arbeidslivsfaget har ført til for elevene. Har elevene etter lærernes oppfatninger fått utviklet seg i tråd med intensjonene i faget – har de blitt mer motivert, fått bedre grunnleggende ferdigheter og økt trivsel? I den siste delen av kapittelet vil vi undersøke om det er ulike sider ved faget lærerne mener har fungert godt og hva som eventuelt ikke har fungert så godt. Vi vil særlig legge vekt på om faget står overfor noen særskilte utfordringer som det kan være verdt å jobbe videre med og fokusere på i det videre arbeidet med å utvikle faget.

4.1 Lærertrivsel

For å få fram i hvor stor grad lærerne trives med å undervise i faget etter ett års erfaring, ba vi dem om å ta stilling til følgende utsagn: «Jeg trives med å undervise på arbeidslivsfaget». Svarene viser at majoriteten av lærerne trives med å undervise i dette faget. Mens 56 prosent av lærerne er «helt enig» i dette utsagnet, svarer 33 prosent at de er «litt enig». Ni prosent er «litt uenig» og ingen av lærerne er «helt uenig» i at de trives med å undervise i faget.

Skolebesøkene bekrefter inntrykket av lærere som trives med denne typen undervisning, og på spørsmål om hvorfor det er et bra fag å undervise i, trakk lærerne særlig fram to aspekter. For det første at de selv liker å undervise og jobbe praktisk. For det andre forklarte flere lærere at det fine med å undervise på arbeidslivsfaget er at en blir kjent med skolesvake elever på en annen måte. Flere av elevene på arbeidslivsfaget *«er ikke så glade i å skrive,»* som en av lærerne sa, *«og i de 'vanlige' timene har disse elevene gjerne framstått som uinteresserte og umotiverte, men i arbeidslivsfaget får de vist seg fram på en annen måte»*. I tillegg har arbeidslivsfaglærerne disse elevene i andre praktiske fag, for eksempel i kunst- og håndverk, og dette bidrar til at

lærerne blir enda bedre kjent med elevene. En av lærerne fortalte at før arbeidslivsfaget ble tilbudt på skolen, var elevene som nå har vist seg å bli en av målgruppene for arbeidslivsfaget, mest kjent som «*bråkmakere og ved at de satt utenfor rektors kontor*». Arbeidslivsfagstimene har bidratt til at læreren har blitt kjent med disse elevene på en annen måte i og med at de deler skoletimer som denne type elever trives mer med og deltar mer aktivt i. Skolebesøkene peker altså mot at lærere har etablert bedre relasjoner til elever som de tradisjonelt har hatt et dårligere forhold til.

4.2 Opplevd utbytte for elevene

Hva vurderer så lærerne at forsøksfaget har ført til for elevene etter at de selv har gjort seg ett års erfaringer med faget? Tabell 4-1 viser lærerens svar på følgende spørsmål: «Etter ett år med arbeidslivsfaget, hva opplever du at det har ført til for arbeidslivsfagselevne?». De ble presentert for utsagn som skulle fange opp elevenes trivsel og opplevelser av skolehverdagen, samt økt skolemotivasjon og forbedringer av grunnleggende ferdigheter.

Tabell 4-1 Svar på spørsmål til lærerne om hva slags utbytte de mener elevene har hatt av arbeidslivsfaget. (N = 107) Prosent

Etter ett år med arbeidslivsfaget, hva opplever du at det har ført til for arbeidslivsfagselevne?	Ja, for de fleste	Ja, for noen	Nei, for ingen	Vet ikke	Ikke svart	Total
Arbeidslivsfaget har bidratt til at elevene trives på skolen	40	51	2	7	0	100
Arbeidslivsfaget har bidratt til å øke elevenes generelle skolemotivasjon.	30	61	1	8	1	100
Arbeidslivsfaget har gjort skolehverdagen bedre	37	58	0	3	2	100
Arbeidslivsfaget har økt elevenes grunnleggende ferdigheter	18	65	5	11	2	100

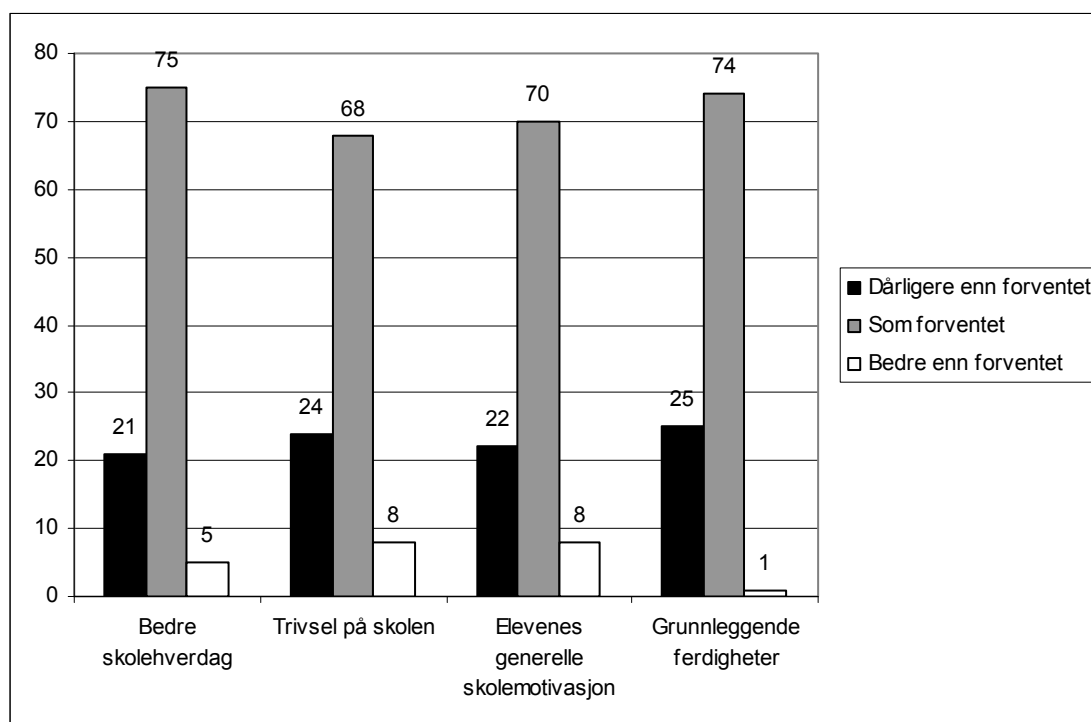
Fire av ti lærere mener at arbeidslivsfaget faktisk har bidratt til at «de fleste elevene» som har deltatt i faget trives på skolen, og at faget har gjort at skolehverdagen til flesteparten har blitt bedre. Tre av ti mener at «de fleste elevene» har fått økt skolemotivasjon gjennom arbeidslivsfaget, og to av ti lærere mener at faget har bidratt til at de fleste elevene har forbedret sine grunnleggende ferdigheter. Et flertall av lærerne mener at faget har bidratt til økt motivasjon, trivsel og bedre grunnleggende ferdigheter kun for noen av

elevene, men altså ikke de fleste. Det er svært få lærere som mener at faget ikke har bidratt til slikt utbytte for noen av elevene, men det er noen lærere som gir uttrykk for at de er usikre på hva faget har ført til på de områdene som ble kartlagt i undersøkelsen.

En nærmere undersøkelse av materialet (ikke vist i tabell) viser at det ikke er mulig å identifisere noen statistisk signifikante forskjeller i hvordan lærerne vurderer elevenes utbytte av faget, verken knyttet til lærernes kjønn, kompetanse og erfaring, til skolens tilrettelegging (ressurser til innkjøp, tid til forberedelser eller tilbud om kurs/opplæring) eller til måten arbeidslivsfaget er organisert på (lærertetthet, hvilke og hvordan utdanningsprogrammene er blitt integrert i faget, i hvor stor grad opplæringen har foregått utenfor skolen). Det er verdt å merke seg at analysene bygger på et statistisk sett begrenset antall lærere og at det kan være vanskelig å avdekke systematiske forskjeller av den grunn.

Spørsmålene som skulle fange opp lærernes meninger om hva arbeidslivsfaget har ført til for elevene, var ment å kunne sammenliknes med spørsmål om hva de i forkant av faget forventet at arbeidslivsfaget ville føre til for elevene (jf. kapittel 2, tabell 2-4). Ved å sammenlikne svarene om hva faget har ført til etter ett år med svarene om hvilke forventninger lærerne hadde til faget i forkant, er det mulig å gi et bilde av hvor mange lærere som mener at faget har A) vært bedre enn forventet, B) som forventet og C) vært dårligere enn forventet. Figur 4-1 viser hvor mange som har endret oppfatning og hvor mange som mener faget har fungert bedre eller dårligere – når det gjelder trivsel, motivasjon og grunnleggende ferdigheter.

Figur 4-1 Endringer i lærernes oppfatninger om utbytte av ulike sider ved arbeidslivsfaget etter ett år skoleår. Prosent

Note: I figuren sammenliknes lærernes svar på hvordan de forventet at tiltaket i forkant ville virke på elevene og svar på hva slags utbytte de etter ett års virksomhet oppfatter at tiltaket har hatt.

Figuren viser at de fleste lærerne oppfatter at konsekvensene for elevenes motivasjon, trivsel og læring har vært som forventet. Én av fire lærere har nedgradert sine vurderinger og gir altså uttrykk for at færre elever har hatt utbytte av faget enn de forventet i forkant. Bare et fåtall lærere mener at faget har gått bedre enn de antok på forhånd, og det er kun én lærer i undersøkelsen som sier at flere av elevene har fått økt sine grunnleggende ferdigheter enn det denne læreren antok på forhånd.

4.3 Hvordan ulike sider ved faget har fungert

For å få et overordnet bilde av hvordan lærerne som har undervist i arbeidslivsfaget mener at forsøket har fungert, ble de bedt om vurdere følgende utsagn: «Arbeidslivsfaget fungerer svært godt på min skole». Det er verdt å merke seg at dette er et sterkt utsagn, siden det altså spørres om faget fungerer *svært godt*. På denne bakgrunn er det interessant at så mange som ni av ti lærere er enige i dette, hvorav fire av ti gir uttrykk for at de er «helt enig». Ingen av lærerne svarer at de «helt uenig» i dette utsagnet, mens elleve prosent er «litt uenige» i at faget fungerer svært godt. Svarfordelingen

indikerer at de aller fleste lærerne etter ett års prøvevirksomhet vurderer faget som godt forankret på deres skole.

Er det særskilte sider ved faget som har fungert bedre enn andre? For å få et inntrykk av hva lærerne mener om gruppestørrelse, lærertetthet, kvalitet og tilgang på lokaler og ulike sider ved planlegging og organisering av faget, ble de bedt om å krysse av på en femdelt skala fra «svært dårlig» til «svært godt». Som en hjelp til å sortere hvilke sider lærerne er mest og minst fornøyd med, har vi for hvert utsagn angitt en gjennomsnittsskåre basert på en skala fra 0–4, der 0 innebærer misfornøydhet og 4 at lærerne er svært fornøyd. Svarene er gjengitt i tabell 4-2.

Tabell 4-2 Lærernes vurdering av hvor godt ulike sider ved arbeidslivsfaget fungerer. (N=106). Prosent

Hvor godt vil du si at arbeidslivsfaget på din skole fungerer når det gjelder...	(0) Svært dårlig	(1) Ganske dårlig	(2) Verken godt eller dårlig	(3) Ganske godt	(4) Svært godt	Total	Gjennomsnitt (0-4)
Størrelsen på undervisningsgruppene	1	6	15	43	36	100	3,07
Lærertettheten	0	10	11	46	32	100	3,00
Muligheten for kjøp av materiell e.l.	1	8	16	43	33	100	2,99
Gjennomføringen	0	5	16	58	22	100	2,96
Tilgangen på lokaler	4	14	12	44	26	100	2,74
Organiseringen	0	9	31	42	19	100	2,71
Planleggingen	0	9	29	51	11	100	2,64
Kvaliteten på lokaler	4	16	21	34	25	100	2,61

Tyngdepunktet av lærerne er «ganske godt» fornøyd med de sidene ved arbeidslivsfaget som det ble spurt etter i undersøkelsen. Samtidig er det forholdsvis mange som også er «svært godt» fornøyd. Lærerne er mest fornøyd med gruppestørrelsen og lærertettheten, og mange vurderer at muligheten for å kjøpe materiell er god, som vi også har vært inne på tidligere. Også gjennomføringen av faget er det mange som er fornøyd med. Lærerne er noe mer kritisk til tilgangen til lokaler og hvordan faget er organisert. Det lærerne er minst fornøyd med er planleggingen og kvaliteten på lokalene.

Når det gjelder hvor godt lærerne mener at arbeidslivsfaget har fungert på skolene, viser analyser vi har foretatt at det er ingen signifikante sammenhenger knyttet til verken lærernes kjønn, kompetanse eller erfaring (resultater ikke vist her). Vi finner heller ingen sammenhenger til hvor mye av opplæringen som har funnet sted utenfor skolen. Derimot er det statistiske sammenhenger mellom hvor godt lærerne mener at arbeidslivsfaget fungerer og lærertettheten i undervisningsgruppene, skolens tilrettelegging for undervisning og om elevene har fått fordypet seg i ett eller to utdanningsprogrammer. Tabellen under viser hvordan lærernes vurderinger av de ulike sidene ved arbeidslivsfaget varierer langs disse dimensjonene. Tallene er basert på skalaen som ble nevnt ovenfor (fra 0–4, hvor høye tall indikerer høy fungeringsgrad).

Tabell 4-3 Lærernes vurderinger av hvor godt ulike sider ved arbeidslivsfaget fungerer, brutt ned etter antall elever per lærer i undervisningsgruppene, skolens tilrettelegging for undervisning og antall timer der elevene fordypet seg i ett eller to utdanningsprogram. Skåre på en skala fra 0-4

	Gruppestørrelse	Lærertettheten	Planleggingen	Organiseringen	Gjennomføringen	Tilgangen på lokaler	Kvaliteten på lokaler	Muligheten for materiellkjøp
Antall elever per lærer								
5 eller færre (N=17)	3,53	3,75	3,00	3,18	3,41	3,19	3,07	3,38
6-10 elever (N=36)	3,19	3,22	2,60	2,50	2,72	2,64	2,54	3,17
11–15 elever (N=48)	2,94	2,75	2,61	2,80	3,02	2,75	2,58	2,79
Mer enn 15 elever (N=6)	2,00	1,67	2,17	2,00	2,67	2,00	2,17	2,50
Signifikansnivå	(**)	(***)		(**)	(**)			(*)
Skolens tilrettelegging for undervisning								
Lav grad av tilrettelegging (N=43)	2,84	2,72	2,23	2,33	2,77	2,44	2,19	2,37
Middels grad av tilrettelegging (N=34)	3,00	2,85	2,59	2,79	3,03	2,56	2,50	3,15
Høy grad av tilrettelegging (N=30)	3,47	3,47	3,03	3,00	3,17	3,27	3,00	3,60
Signifikansnivå	(*)	(**)	(***)	(**)		(**)	(*)	(***)
Antall timer der elevene fordypet seg i ett eller to utdanningsprogram								
Flertallet eller alle timene (N=34)	2,91	3,00	2,35	2,56	2,85	2,97	2,68	3,12
Omtrent halvparten eller mindre (N=30)	2,77	2,70	2,37	2,27	2,70	2,27	2,07	2,57
Ingen av timene (N=25)	3,36	3,20	2,84	3,08	3,28	2,88	2,84	3,20
Signifikansnivå				(**)	(*)	(*)	(*)	(*)

Note: Statistisk signifikante forskjeller mellom gruppene er indikert med stjerner (***) $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,5$).

Resultatene viser at lærerne er generelt mest fornøyd med arbeidslivsfaget der antallet elever per lærer er lavest. Dette gjelder uansett hvilke sider av arbeidslivsfaget det er spurt om. Selv om lærerne som rapporterer om elevgrupper på mer enn 15 elever per lærer kommer dårligst ut, er det viktig å være varsom i tolkningen av dette siden tallene kun baserer seg på seks lærere og dermed er statistisk sett usikkert. Det er samtidig slik at sammenhengen mellom gruppestørrelse og lærernes vurderinger av hvor godt arbeidslivsfaget fungerer, ikke er helt entydig. Når det gjelder organisering og planlegging, er det lærerne som rapporterer om gruppestørrelser på 6–10 elever per lærer som kommer dårligst ut. Men når det gjelder vurderingene av hvor godt gruppestørrelsen, lærertettheten og mulighetene for innkjøp fungerer, er sammenhengen med gruppestørrelse nokså lineær, i den forstand at vurderingene svekkes etter hvert som lærertettheten blir lavere. Det er statistisk sett ikke hold for å hevde at det er en sammenheng mellom gruppestørrelse og hvor godt lærerne mener at faget er planlagt og kvaliteten og tilgangen på lokaler.

Resultatene er mer entydige når det gjelder sammenhengen mellom hvor godt skolen har tilrettelagt for undervisning i arbeidslivsfaget og lærernes vurderer av hvor godt faget har fungert. Lærerne er gjennomgående mest fornøyd på de skolene som i størst grad har tilrettelagt for undervisning, noe som gjelder langt de fleste områdene som er kartlagt.

Et tredje område der vi finner en viss sammenheng mellom organisering og hvor fornøyd lærerne er med arbeidslivsfaget, gjelder ett av spørsmålene som handler om hvordan utdanningsprogrammene er integrert i undervisningen. De lærerne som er mest fornøyd med organiseringen, gjennomføringen, mulighetene for innkjøp og tilgangen til lokaler og kvaliteten på disse, er de som svarer at ingen av timene har vært organisert gjennom det vi tidligere har omtalt som *spesialiseringsmodellen*. Dette er en modell der elevene gis anledning til å fordype seg i ett eller to av utdanningsprogrammene. Resultatene er samtidig vanskelig å tolke, særlig fordi det kun er små forskjeller i lærernes vurdering mellom de som rapporterer om at alle eller flertallet av timene har vært organisert på denne måten og de som rapporterer at ingen av timen har foregått på denne måten. Det er altså de som svarer at

elevene i halvparten eller færre av timene har fordypet seg i ett eller to utdanningsprogram, som vurderer at faget har fungert dårligst.

Hva fungerer spesielt bra?

For å få et mer utfyllende bilde av hva lærerne mener fungerer bra med arbeidslivsfaget, oppfordret vi lærerne på slutten av spørreundersøkelsen til å beskrive de sidene ved arbeidslivsfaget som de syntes fungerte spesielt bra på deres skole. 68 av lærerne tok denne oppfordringen og svarene støtter langt på vei opp om det som har framkommet ellers i undersøkelsen. De fleste lærerne trekker fram den praktiske innretningen dette faget har og understreker at det er den praktiske tilnærmingen til teori som fungerer spesielt godt. Andre lærere legger vekt på at arbeidslivsfaget fungerer godt fordi det gir muligheter til å gi elever mestringsfølelser som mange ellers ikke opplever i skolen. Mange av lærerne legger vekt på arbeidslivsfaget som et viktig pusterom fra en ellers teoriorientert skole, der elevene i faget opplever å være nyttige, får økt motivasjon og hvor de trives. En av lærerne oppsummerer det som mange av lærerne gir uttrykk for på denne måten: *«Arbeidslivsfaget gir trivsel i ein elles teorifokusert skulekvardag. Faget gir elevane moglegheit til å visa fram ein praktisk kompetanse som dei elles ikkje ville fått høve til. Arbeidslivsfaget er også med på å heva statusen for praktisk arbeid.»*

Det er videre flere lærere som vektlegger gruppestørrelsen som en faktor som fungerer bra. Noen presiserer at passe størrelse på gruppene er 12–13 elever. Andre trekker fram det eksterne samarbeidet som positivt, både at de videregående skolene representerer en ressurs når det gjelder tilgang til materialer og lærekrefter og at samarbeidet med lokale bedrifter fungerer godt. Det er også lærere som legger vekt på at fremmedspråkene fungerer bedre etter at arbeidslivsfaget ble innført.

Utfordringer – hva fungerer spesielt dårlig?

Oppfordringen til lærerne om å skrive om sider ved arbeidslivsfaget som fungerte spesielt bra ble fulgt opp med et spørsmål om hva de synes fungerer *spesielt dårlig*. Av de 65 lærere som avga svar, var det interessant nok tolv som helt uforbeholdent svarte «Nei». At lærere svarer benektende når de blir bedt om å beskrive hvilke utfordringer de som lærere står overfor i praktiseringen

av faget, er nok et uttrykk for det som er hovedtendensen så langt i denne undersøkelsen, at mange lærere oppfatter arbeidslivsfaget som et vel-fungerende fag.

Samtidig viser svarene at ikke alle deler denne oppfatningen. 53 av lærerne ga svar som gir grunnlag for å få fram noen viktige nyanser i dette bildet og tyder på at det også finnes en del lærere som mener at faget har noen utfordringer som det kan være verdt å se nærmere på. Noen av lærerne er i større grad kritiske enn andre, og vi vil supplere svarene fra lærerne med eksempler på det som kom fram gjennom våre egne skolebesøk.

Den enkeltfaktoren som flest lærere mener fungerer spesielt dårlig, handler om hvilke *elevkategorier* som blir rekruttert til faget. Mange beskriver at det er ubalanse mellom elever med og uten særskilte behov, noe som viser seg gjennom en overvekt av elever som trenger spesiell oppfølging. Dette handler ikke nødvendigvis om elever som har rett til spesialundervisning, men om svært umotiverte elever. En lærer sier dette slik: *«Elever med motivasjon og framtidsutsikter velger ikke arbeidslivsfag!»* En annen skriver at *«elevgruppen blir ofte kategorien skoletrøtte elever, sammen med svake elever.»* I følge flere lærere bidrar denne ubalansen til å sette et preg på elevgruppa, som gjør arbeidet med undervisningen tung. Lærerne mener at elevsammensetningen gjør det vanskelig å sette i gang større prosjekter, de må senke ambisjonene i faget og at det medfører en del uro. Andre vektlegger at det er vanskelig å få elevene til å skrive og til å dokumentere skriftlig for eksempel gjennom loggbøker.

En lærer formulerer utfordringen med elevsammensetningen i faget på følgende måte: *«For mange elever med spesielle behov og adferdsproblemer blir tatt opp i gruppen/overført til gruppen. Dette er elever som det er vanskelig å finne andre tilbud til, men det gjør absolutt noe med det faglige nivået. Faget får en annen status.»* I dette siste utsagnet aner vi et tydelig spenningsforhold i fagets status, knyttet til hva slags typer av elever faget rekrutterer. Spenningen blir særlig tydelig når vi sammenlikner dette «negative» utsagnet med den læreren som ovenfor framtonet at arbeidslivsfaget er med på å høyne statusen til praktisk arbeid.

En annen utfordring som flere lærere trekker fram handler om at *faget krever lengre økter* enn andre fag. Enkelte lærere skriver at det blir for få timer i

strek og at dette begrenser de oppgavene de ønsker å utføre. Selv om noen nevner at det generelt er for liten tid til arbeidslivsfaget, er det flere som knytter utfordringene med lengden på undervisningsøktene til hvordan timene er plassert i timeplanen. En lærer sier at de «(...) *burde hatt doble timer, det har vært mye triksing og bytting for å få ting til å gå i hop*». En annen sier at «(...) *når timene ikke er lagt sammenhengende, er det vanskelig å motivere elevene til skolearbeid de timene vi må stjele fra andre fag for å kunne gjennomføre praksis i bedrift.*» Ofte er timene lagt på samme tid som fremmedspråk, og på flere skoler innebærer det at undervisningen ikke blir sammenhengende. «*Det er vanskelig å timeplanlegge, da det i praksis blir lagt istedet for språktimene. Språklærerne vil ha timene spredt utover uka og jeg vil ha de samla.*» En annen lærer formulerer denne spenningen mellom språklærerne og lærerne på arbeidslivsfaget slik: «*At faget er lagt opp mot 2. fremmedspråk gjør at det blir mange enkelttimer. Dette er et fag som MÅ organiseres i lenger økter og en må derfor 'låne' og gi tilbake tid til andre fag for å få dette til.*»

En tredje utfordring som lærerne trekker fram er knyttet til *forsøkslæreplanen*. En lærer mener planen «*ikke fungerer helt optimalt*» og en annen etterspør en mer konkret læreplan. Det er også lærere som synes det er vanskelig å skulle lage en egen læreplan i faget som er tilpasset skolen, særlig der læreren er den eneste som underviser i faget. «*Vi trenger tydeligere retningslinjer for ungdomstrinnet, med hva vi skal fokusere på og tydelige mål og delmål underveis.*»

Andre trekker fram at utfordringen i læreplanen handler om innholdet. «*Ja, eg meiner planen til dels har for mykje fokus på teori. (Det har eg persoleg gitt blaffen i). La no dette faget, med det korte timetalet ein har til rådighet på ungdomsskulen, for all del bli eit PRAKTISK FAG!!! Elevane har nok teori i andre fag*». Selv om det kun er seks lærere som eksplisitt nevner læreplanen, er det mye som tyder på at disse utfordringene gjelder for flere enn disse seks. I spørreskjemaet ble lærerne bedt om å ta stilling til følgende utsagn: «*Forsøkslæreplanen bør være mer presis om hvordan arbeidslivsfaget skal gjennomføres*». Lærerne deler seg her i tre like store grupper: én av tre er helt enig i dette, én av tre er litt enig og den siste tredelen er uenig. Det er med andre ord et betydelig flertall av lærerne som etterspør en mer konkretisert læreplan enn den som ble utformet som del av forsøksordningen.

Et fjerde område som flere lærere mener fungerer spesielt dårlig, gjelder *fagkompetansen til lærerne* som skal undervise i faget. Enkelte trekker fram mangelen på kursing og opplæring, og bygger opp under det som kom fram i kapittel tre om at bare et fåtall lærere har blitt tilbudt kursing og opplæring. Andre skriver at skolen har problemer med å få tak i lærere med nødvendig kompetanse for å få dekket de ulike utdanningsprogrammene i videregående: «*Kan bli en utfordring å få tak i undervisningspersonale med nødvendig fagbakgrunn.*» Noen lærere skriver videre at det er vanskelig å samarbeide med videregående, dels på grunn av at videregående ikke viser interesse for samarbeid og dels fordi det ikke er noen videregående skoler i nærheten av skolen som det praktisk lar seg samarbeide med.

Et femte område som blir trukket fram som problematisk handler om *ressurser*. Et par lærere legger vekt på at de har et altfor lite budsjett og at det er for lite utstyr til å få gjennomført opplæringen på en skikkelig måte. En sier at det er «*(...) lite ressurser i grunnskolen til å kjøpe inn ekstra utstyr og materialer. Praktiske fag har vært nedprioritert lenge, og utstyr er ofte ødelagt eller dårlig vedlikeholdt.*» Andre trekker fram utfordringer knyttet til knapphet på gode lokaler. Inntrykket fra skolebesøkene tyder på at det mange steder er en sterk vilje og stor oppfinnsomhet for å løse eventuelle problemer med lokalene, samtidig som flere gir tydelig uttrykk for at verken tilgang til eller kvaliteten på lokalene var gode nok. En særlig bekymring var rettet mot faget i fortsettelsen og hvordan det skal gå når det etter hvert blir flere årskull av elever på arbeidslivsfaget. En representant fra skoleledelsen svarer følgende på spørsmålet om hva som er utfordringer neste skoleår:

Vi mangler rom. Bygg- og anleggsteknikk og design og håndverk er ok, men vi har problemer med lokaler til restaurant- og matfag. De som trenger skolekjøkkenet til neste skoleår er: 9. trinn (mat og helse), arbeidslivsfaget på 8. og 9. trinn. I tillegg bruker en naboskole skolekjøkkenet her på skolen. Vi kommer antakelig til å løse det sånn at en liten gruppe med arbeidslivsfagselever på 9. trinnet blir i kantina. Der har vi en dyktig kantineleder som er utdanna kokk.

Andre lærere trekker fram problemene med størrelsen på undervisningsgruppene. En lærer mener at «*(...) gruppestørrelsen i forbindelse med praktiske oppgaver bør ikke overstige 10 elever*». På en av skolene som vi besøkte hadde

de god lærertetthet på arbeidslivsfaget. Da vi spurte læreren på arbeidslivsfaget om hennes erfaringer, svarte hun at det har vært over all forventning, men hun la fort til at det skyldes at gruppene ikke var store. Dette gjentok hun flere ganger, og kom blant annet fram i sitt svar på spørsmålet om hun trodde at arbeidslivsfaget kan motivere elevene og bidra til økte grunnleggende ferdigheter.

Lærer: Ja, det kan nok det. Men jeg er redd for at det ikke vil skje dersom det er for store grupper.

Intervjuer: Tror du at det er positivt for utvikling av grunnleggende ferdigheter at gruppene er små, eller er det måten de jobber på som har en positiv effekt?

Lærer: Tja, både og. Men det er viktig at det er små grupper.

Et siste område som lærerne trekker fram som en utfordring, er knyttet til *vurdering*. Noen mener at arbeidet med vurdering er spesielt vanskelig og tidkrevende siden det er så mange disipliner de skal innom i dette faget. Enkelte gir uttrykk for at karakterene i en del tilfeller blir for gode, særlig sett i forhold til hvilke krav som stilles til elevene i språkfagene. Andre igjen er usikre på hvordan de skal få gjennomført eksamen i faget. Vi vil komme tilbake til spørsmålet om vurdering i neste kapittel.

4.4 Oppsummering

I dette kapittelet har vi forsøkt å gi et bredt bilde av hvordan lærerne som har undervist i arbeidslivsfaget vurderer faget etter ett års forsøksvirksomhet på 8. trinn. Et viktig funn er at lærerne trives godt med å undervise i faget. Lærerne virker spesielt godt fornøyd med innholdet i faget, og det er den praktiske innretningen faget har og tilnærmingen til teori som synes å appellere spesielt sterkt til mange av lærerne. Lærerne legger vekt på at arbeidslivsfaget fungerer som et viktig pusterom for mange elever fra en ellers teoriorientert skole, der elevene i faget opplever å være nyttige, får økt motivasjon og hvor de trives.

De fleste lærerne mener at faget har blitt godt implementert på skolene. Særlig er flertallet av lærerne fornøyd med gruppestørrelsen og lærertettheten,

og mange vurderer mulighetene for å kjøpe materiell som gode. Også gjennomføringen av faget er det mange som er fornøyd med. Lærerne er noe mer kritiske til tilgangen til lokaler, hvordan faget er organisert og planlagt og til kvaliteten på lokalene.

På et åpent spørsmål om hva som fungerer spesielt dårlig med arbeidslivsfaget, er det elevsammensetningen som flest lærere trekker fram. Flere vektlegger at på enkelte skoler er det en ubalanse i elevsammensetningen, der en del umotiverte elever bidrar til å sette et negativt preg på elevgruppa. I følge disse lærerne gjør dette undervisningen tung og utfordrer arbeidet med å gi faget status. Andre lærere legger vekt på utfordringer knyttet til tid, både at faget krever lengre økter enn andre fag og at faget mange steder ikke er så lett å plassere på en tilfredsstillende måte i timeplanen. Videre er det andre igjen som trekker fram utfordringer knyttet til læreplanen, at den ikke er konkret nok, til problemer med å rekruttere lærere med god fagkompetanse, til ressursituasjonen og til vurderingspraksis.

Hovedbildet er likevel at lærerne nokså samstemt mener at faget gjør en forskjell for elevene. Etter ett års erfaring med forsøket, er det bare et mindretall av lærerne som mener at faget ikke har bidratt til økt trivsel og motivasjon og til bedre grunnleggende ferdigheter for noen av elevene som har deltatt i forsøket. De fleste lærerne mener at tiltaket først og fremst har hatt viktige konsekvenser for noen av elevene – og det er få som mener at tiltaket har bidratt til at de fleste elevene har fått økt motivasjon, trivsel og grunnleggende ferdigheter. Lærerne vurderer det videre slik at faget har hatt større betydning for elevenes trivsel og generelle opplevelser i skolehverdagen enn det har hatt for skolemotivasjon og grunnleggende ferdigheter. For én av fire lærere var forventningene til hva som skulle komme ut av arbeidslivsfaget større i forkant enn det de mener at tiltaket har ført til i løpet av det første skoleåret.

5 Om elevvurdering i arbeidslivsfaget

I følge læreplanen skal elevene bli vurdert med karakterer, både underveis og gjennom en standpunktvurdering ved avsluttet grunnskole, som sier i hvilken grad eleven har oppnådd kompetansemålene i faget. Ved opptak til videregående utdanning teller standpunktkarakteren på lik linje med karakterene i andre fag, og det er mulig å komme opp til muntlig eksamen i arbeidslivsfaget. Læreplanen gir få retningslinjer for hvordan vurdering i faget skal foregå, utover at det vises til de generelle bestemmelsene om vurdering slik dette er fastsatt i forskrift til opplæringsloven. Veiledningen til læreplanen presiserer at det skal være kjent for eleven hva som vektlegges når læreren vurderer elevens kompetanse, og vurderingsarbeidet i arbeidslivsfag er en naturlig del av faget og gir struktur og retning for læringsarbeidet. Utdanningsdirektoratet (2010: 14) framhever videre at:

For å arbeide godt med vurdering bør skolen jobbe slik at lærer og elev ser elevenes mestringspotensiale, sterke sider og utfordringer. Denne kunnskapen innhentes ved å ta i bruk varierte vurderingsformer. I arbeidslivsfag kan læreren blant annet bruke samtaler, observasjon av utførelse av en tjeneste, muntlige prøver om faguttrykk og begreper, kvalitetsvurdering av produkter, logg, mappe, fremføringer, egenvurdering, hverandrevurdering etc.

I dette kapittelet skal vi først undersøke hva lærerne mener om karakterer og eksamen i arbeidslivsfaget. Deretter undersøker vi hvor mange som faktisk har gitt karaktervurdering i løpet av 8. trinn og hvor mange av lærerne som har gjort læringsmålene kjent for elevene. Til slutt skal vi undersøke hvordan lærerne har gått fram for å vurdere elevene og hvilke sider ved elevenes prestasjoner i faget som blir vurdert.

5.1 Oppfatninger om karakterer og eksamen

For å få fram hva lærerne mener om at elevene skal ha karakterer og eksamen i arbeidslivsfaget, ble de stilt overfor noen utsagn som var ment å fange opp om de synes ordningen med karaktervurdering og eksamen egner seg i

arbeidslivsfaget. De ble også bedt om å ta stilling til et utsagn som fanger opp om det er vanskeligere å sette karakter i dette faget enn i andre fag. Svarfordelingen er gjengitt i tabell 5-1.

Tabell 5-1 Lærernes oppfatninger om karakterer og eksamen i arbeidslivsfaget. (N = 107). Prosent

Er du enig eller uenig i dette?	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Ikke svart	Total
Det er bra at elevene får karakterer i arbeidslivsfaget	51	28	15	4	2	100
Det er bra at elevene kan komme opp i eksamen i arbeidslivsfag	32	33	22	10	3	100
Det er vanskeligere å sette karakter i arbeidslivsfaget enn i andre fag	22	43	20	15	1	100

Lærerne er i all hovedsak positive til at elevene får karakterer i faget, og kun to av ti er uenig i dette utsagnet. På spørsmålet om det er bra at elevene kommer opp til eksamen, er det også et betydelig flertall som er enig samtidig som én av tre lærere er litt eller helt uenig. Selv om det altså kun er et mindretall av lærerne som stiller spørsmål ved nytten av å ha karakterer og eksamen i arbeidslivsfaget, viser resultatene at det store flertallet er usikre på hvordan karaktervurdering skal foretas. To av tre lærere gir uttrykk for at det er vanskeligere å sette karakter i arbeidslivsfaget enn i andre fag. Denne bekymringen er også noe lærerne skriver om som svar på det åpne spørsmålet i spørreskjemaet om hva som fungerer spesielt dårlig i faget. En lærer skriver: «(...) karaktersetting blir komplisert, siden vi er innom så mange forskjellige disipliner. Få, også ellers i verden, som er flinke på alt!!! Blir derfor mange middelkarakterer. Ser heller ikke helt for meg hvordan en eventuell eksamen skal gjennomføres.» En annen formulerer utfordringen med karaktersettingen på følgende måte: «Det er mange svake elever som går i gruppa. De liker å få karakterer, men føler at karakterene som blir gitt er veldig gode i forhold til det de andre elevene som tar et språk får. Det kan medføre at mange vil ta dette faget for å få en god karakter».

Undersøkelsen viser videre at 94 prosent av lærerne har gitt karakter i forbindelse med halvårsvurdering. Dette viser at elevene på de aller fleste skoler fikk halvårsvurdering ved jul i 8. trinn, men ikke ved alle. I overkant av halvparten av lærerne rapporterer at de har gitt karakterer utenom halvårsvurderingene.

5.2 Formidling av læringsmålene

I spørreundersøkelsen ble lærerne spurt om elevene har blitt gjort kjent med læringsmålene for arbeidsoppgavene i arbeidslivsfaget. Resultatene viser at 94 prosent har informert elevene sine om læringsmålene for arbeidsoppgavene i arbeidslivsfaget. Hvordan dette gjøres kjent for elevene, varierer antakelig mellom skolene. På en skole der elevene blant annet lagde sukkertøy for salg, ble vi forelagt en årsplan for arbeidslivsfaget for hele skoleåret hvor læringsmålene til de ulike arbeidsoppgavene var konkretisert. Læringsmålene i sukkertøyproduksjonen var blant annet å sette opp budsjett, følge oppskrifter, hygiene og presentere produktet for salg på en tiltalende måte. På denne skolen hadde de også konkretisert hva som kjennetegner høy måloppnåelse på denne (og andre) arbeidsoppgaver. Antakelig blir elevene gjort kjent med disse målene og kjennetegnene når de jobber med den aktuelle oppgaven. Årsplanen for arbeidslivsfaget med læringsmål og kjennetegn for måloppnåelse, var veldig konkret og imponerende på denne skolen, men også på andre skoler blir vi fortalt om nedskrevne planer med konkretiserte oppgaver og læringsmål. Basert på at 94 prosent av lærerne oppgir at elevene har blitt gjort kjent med læringsmålene, virker det rimelig å slå fast at dette arbeidet er godt i gang på forsøksskolene.

5.3 Vurderingspraksis

I spørreundersøkelsen ble lærerne spurt om de hadde tatt i bruk noen aktuelle virkemidler for å vurdere elevene i arbeidslivsfaget og hvilke kriterier de legger til grunn. Tabell 5-2 gir en oversikt over hva lærerne svarer på spørsmål om på hvilke måter elevene har blitt vurdert.

Tabell 5-2 Andel som har tatt i bruk følgende for å vurdere elevene i arbeidslivsfaget (N=107). Prosent

	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei	Total
Hvordan har elevene blitt vurdert?				
Elevmapper, logg eller liknende	33	51	16	100
Muntlige framføringer	11	47	43	100
Skriftlige prøver	2	20	78	100

Bare unntaksvis tar lærerne i bruk skriftlige prøver for å vurdere elevene. Det er noe mer utbredt å bruke muntlige framføringer, men 43 prosent sier at de ikke har benyttet dette i 8. trinn. Mer vanlig er det å ta i bruk elevmapper, logg og liknende, noe hver tredje lærer sier at de bruker «i stor grad» og over halvparten benytter i «noen grad». På de fleste skolene som ble besøkt lagde elevene logg eller elevmappe – i alle fall i begynnelsen. «*De har skrevet logg i begynnelsen, men elevene er ikke så glad i å skrive så vi har sluttet med det,*» sa en av lærerne. Andre kunne fortelle at i stedet for å skrive i loggen eller mappen, tar elevene bilder av gjennomføringen og det ferdige produktet for på den måten å dokumentere hva de har gjort. Et annet sted har de fortsatt med logg, til tross for at erfaringene ikke har vært spesielt gode.

Intervjuer: Skriver elevene logg?

Lærer: Ja, men det er vanskelig. Vi begynte med å lage et loggsystem på It's learning, men det funka ikke. Noen skriver nå i bøker, men det funker ikke.

Tabellen under gir en oversikt over hva lærerne har svart på når det gjelder hva de har lagt til grunn for vurderingene.

Tabell 5-3 Andel som har vurdert ulike sider ved elevene i arbeidslivsfaget (N=107). Prosent

	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei	Total
Hva har blitt vurdert?				
Produkter/tjenester elevene har produsert	61	31	8	100
Elevenes innsats i timene	50	44	6	100
Elevenes holdninger til faget	42	46	12	100

Med noen få unntak, er det produktene og tjenestene elevene har laget, samt elevenes innsats og holdninger, som lærerne legger til grunn for sin vurdering av elevene. To av tre lærere sier at de i stor grad tar i bruk elevenes produksjon av produkter og tjenester, mens halvparten sier at innsatsen i timene er noe de i stor grad tar i bruk som vurderingskriterie. Mange legger også vekt på elevenes holdninger, og det er kun tolv prosent av lærerne som sier at de ikke legger vekt på dette.

At holdninger og innsats teller såpass mye når lærerne vurderer elevene i arbeidslivsfaget, bryter med det som er lov i andre fag. I de fleste skolefagene er det eksplisitt uttrykt at holdninger og innsats ikke skal være med i vurderingen og at det kun er elevenes faglige resultater som skal gi grunnlag for karaktervurderingen. På dette området bryter vurderingspraksisen i arbeidslivsfaget langt på vei med praksisen i andre fag. Samtidig framhever også veiledningen til læreplanen holdninger og innsats som et eksplisitt uttrykt kriterium i vurderingene av elevene (Utdanningsdirektoratet 2010). For eksempel er det en eksempeloppgave som heter *Gjestebud*, der elevene skal være vertskap for blant annet en statsråd og hvor de skal forberede og gjennomføre et helt middagsselskap. Her beskrives det å være serviceorientert, hyggelig, høflig, jobbe godt etc., som viktige vurderingskriterier som lærerne skal bygge på når de gir elevene karakterer. Dette viser at innsats og holdninger kan være innebygget i mange av kompetansemålene for faget. For lærerne blir det derfor vanskelig å skille prestasjon fra innsats – og må gjøre vurderinger av dette avhengig av hvordan kompetansemålene er operasjonalisert. Resultatene fra spørreundersøkelsen og fra skolebesøkene understreker at lærerne synes kan være enda mer problematisk å skille mellom hva som er prestasjoner og hva som er innsats i arbeidslivsfaget enn i andre fag.

Grunnlaget for karaktersetting ble også tatt opp på skolebesøkene. I en av klassene i arbeidslivsfaget, hvor det var mange skolesvake elever, svarte læreren følgende på spørsmålet om hva slags karakterer elevene får på arbeidslivsfaget:

De får bedre karakterer her enn i andre fag, men det er fordi de får ting til. Det er ikke sånn at vi er snillere med karakterene. De har mulighet til å få til ting her – det har de ikke på språkfagene.

Et sted fortalte lærerne at de har lagt opp til at elevene først evaluerer seg selv før lærerne snakker med elevene om karakterene. Vi fikk inntrykk av at dette var en vanlig framgangsmåte også i andre fag. På denne (og andre) skoler fortalte lærerne at de setter karakterer ut fra kriterier som de har laget på forhånd – gjerne knyttet til en spesiell aktivitet – og at lærerne er veldig enige i karaktersettingen. Inntrykket fra de seks skolebesøkene er at det er vanlig å gi karakterene tre, fire og fem. En av lærerne sa at «*Det er vanskelig å sette toere*»,

mens andre syntes det var vanskelig å gi gode karakterer. På en skole møtte vi en jente som utmerket seg som spesielt flink. Hun hadde fått karakteren fem til jul. Da vi spurte lærerne om hvorfor de ikke hadde gitt henne en sekser, fortalte de at klassen ikke hadde gjennomført oppgaver med vanskelighetsgrad for en sekser. De forklarte at på grunn av elevsammensetningen med relativt mange skolesvake elever, ble det vanskelig for lærerne å legge til rette for at en elev skulle få egne oppgaver for å «teste» henne for toppskåre.

På en av skolene hvor arbeidslivsfaget i stor grad ble gjennomført som felles prosjekter i klassen, forklarte en av lærerne hva som er vanskelig med karaktersettingen på følgende måte «(...) *alle er jo med. Karakterforskjellene må gå på holdninger.*» Flere lærere trakk fram at elevenes holdninger spiller inn i karaktersetting. «*Jeg ga dem 5 for vasking av garderoben og jeg forklarte dem at det skyldes deres gode holdninger da de fikk jobben,*» forklarte en av lærerne etter at to jenter akkurat hadde gjort ferdig en jobb.

5.4 Oppsummering

Resultatene i dette kapittelet viser at lærerne er nokså ambivalente til spørsmålet om karakterer og eksamen i arbeidslivsfaget. På den ene siden støtter det store flertallet opp om viktigheten av å ha karakterer i faget og det er også mange som synes det er bra at de skal ha eksamen. De aller fleste lærerne har gitt karakterer i løpet av 8. trinn og nesten alle rapporterer om at de har formidlet fagets læringsmål til elevene.

På den andre siden er det mange lærere som understreker utfordringer knyttet til selve vurderingspraksisen og senere til gjennomføring av muntlig eksamen. Selv om eksamen ikke skal skje før mot slutten av 10. trinn, er spørsmålet om hvordan dette skal foregå noe som opptar mange av lærerne på undersøkelsestidspunktet (slutten av 8. trinn). Vurdering i faget er heller ikke entydig, og så mange som to av tre lærere i arbeidslivsfaget mener at det vanskeligere å sette karakterer i dette faget enn i andre fag. Vi har beskrevet at det ligger en spenning mellom det å skille mellom elevprestasjoner og elevenes holdninger og innsats i arbeidslivsfaget. Blant annet fordi disse komponentene er innebygget i mange av kompetansemålene, og hvor både fullført produkt/tjeneste, og hvordan produktet/tjenesten er utført, på mange måter kan sies å utgjøre selve fagets egenart.

Del II: Elevene

6 Kjennetegn ved elevene

De første rapportene fra evalueringen av arbeidslivsfaget viste at to av tre som begynner på arbeidslivsfaget er gutter (Christensen mfl. 2010, Bakken & Dæhlen 2011). Bakken & Dæhlen (2011) antyder samtidig at forsøksfaget først og fremst rekrutterer elever som ville søkt fordypningsfag framfor fremmedspråk, dersom de ikke hadde fått tilbud om arbeidslivsfaget. Formålet med dette kapittelet er å gi en oversikt over noen kjennetegn ved de elevene som valgte arbeidslivsfaget ved forsøksskolene i skoleåret 2010/11 og hvilke motiver disse elevene la til grunn for dette valget. Et viktig spørsmål i denne sammenheng er om arbeidslivsfaget først og fremst rekrutterer elever som finner seg dårlig til rette i skolen og som presterer svakt i de tradisjonelle teorifagene? Trekkes disse elevene til arbeidslivsfaget fordi de ønsket en mer praktisk rettet opplæring eller valgte de arbeidslivsfag fordi de ønsket å unngå å lære seg eller fordype seg i språk?

Vi vil tilnærme oss disse spørsmålene gjennom å studere elevenes karakterer i norsk og matematikk, skulkeatferd, trivsel i skolen og motiver for å begynne på arbeidslivsfaget. For å få et sammenlikningsgrunnlag vil vi sammenlikne elevene på arbeidslivsfaget med et landsrepresentativt utvalg av elever på 8. trinn som ikke har valgt arbeidslivsfaget. Til denne sammenlikningen bruker vi data som NOVA har samlet inn gjennom Ung i Norge 2010, som er en landsomfattende spørreundersøkelse blant elever på ungdomstrinnet og videregående opplæring. Undersøkelsen ble gjennomført i 2010. Vi bruker her data om de i underkant av 1.500 elevene på 8. trinn som deltok i undersøkelsen. For ytterligere informasjon om undersøkelsen og resultater, se Frøyland mfl. (2010) og Øia (2011).

6.1 Karakterer

Ett av målene med arbeidslivsfaget er å bedre elevenes grunnleggende ferdigheter. Karakterene i matematikk og i norsk kan være indikatorer på hvor gode elevene er til å regne, skrive og lese. Vi har på denne bakgrunn spurt elevene på arbeidslivsfaget om hvilke karakterer de fikk i disse to fagene ved

siste karakteroppgjør, det vil si til jul i 8. trinn. Et tilnærmet likt spørsmål⁵ ble gitt til deltakerne i Ung i Norge og gir et grunnlag for å sammenlikne elevene på arbeidslivsfaget med et landsrepresentativt utvalg. Tabell 6-1 viser fordelingene og gjennomsnittskarakterer for disse to utvalgene.

Tabell 6-1 Selvrapporterte karakterer etter første termin 8. trinn. Prosent og gjennomsnitt

		Karakter						Totalt	Snitt
		1	2	3	4	5	6		
Norsk skriftlig hovedmål	Arbeidslivsfagelevne (N=1236)	1	12	41	37	7	2	100	3,5
	Ung i Norge 2010 (N=1467)	0	3	24	46	26	1	100	4,0
Matematikk	Arbeidslivsfag-elevne (N=1257)	2	17	36	31	11	3	100	3,4
	Ung i Norge 2010 (N=1476)	0	7	25	37	28	3	100	4,0

Sammenlikningen viser at elevene på arbeidslivsfaget gjennomsnittlig har lavere karakterer i de aktuelle fagene. Mens landsgjennomsnittet var 4,0 i begge fag, oppnår arbeidslivsfagelevne 3,5 i norsk og 3,4 i matematikk. Tabellen viser at det er betydelig flere av arbeidslivsfagelevne som har karakterene en eller to i disse to fagene, og færre har de beste karakterene. Samtidig må det understrekes at det også blant elevene på arbeidslivsfaget er mange med karakterer i midtskiktet, og det finnes også elever med svært gode resultater i norsk og matematikk.

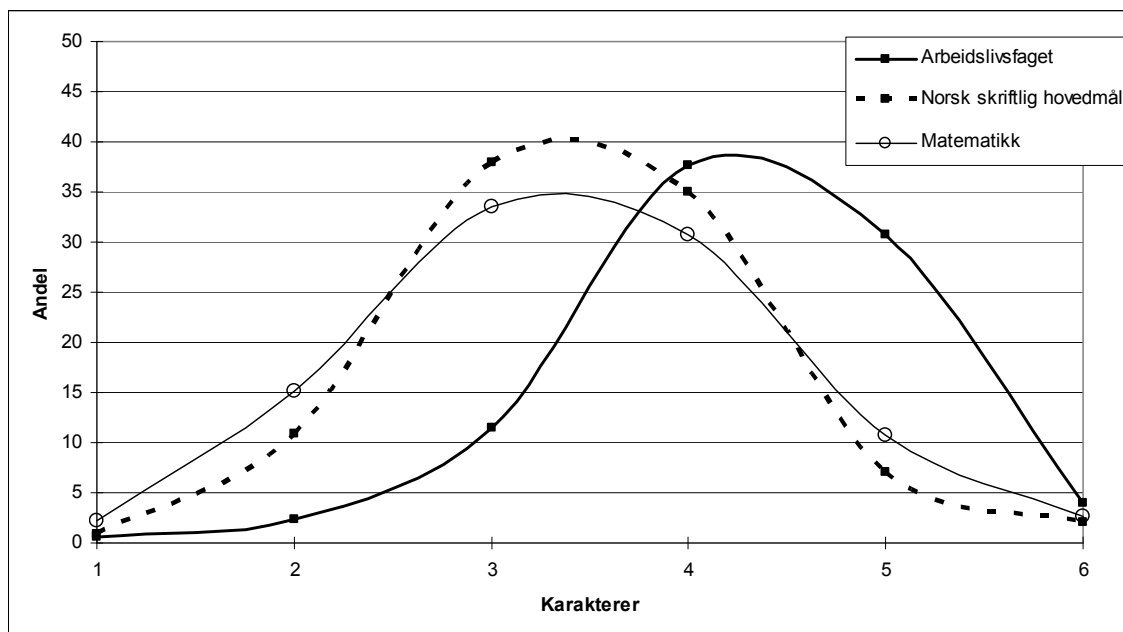
Elevene på arbeidslivsfaget ble bedt om å oppgi karakterene de fikk i dette faget ved første termin i 8. trinn. Siden vi antok at en del elever av ulike årsaker ikke har blitt karaktervurdert, lot vi ett av svaralternativene være «Har ikke fått karakterer». Resultatene viser at 14 prosent av elevene ikke har fått karakter i arbeidslivsfaget. Tilsvarende tall for matematikk og norsk er henholdsvis fem og seks prosent og altså betydelig lavere enn i arbeidslivsfaget. En mulig årsak til dette avviket kan være at karakterpraksisen i arbeidslivsfaget ennå ikke hatt satt seg på forsøksskolene. Som det kom fram i lærerdelen, var det kun fire prosent av lærerne som rapporterte at de ikke

⁵ Spørsmålsstillingen i Ung i Norge 2010: *Sist gang du fikk karakterer i karakterboka, hvilken karakter fikk du og i hvilket klassetrinn gikk du da?*

hadde gitt karakterer. Resultatene her tyder på at omfanget av elever som ikke har fått karakterer er noe høyere enn tallene fra lærerne indikerer.

Figur 6-1 viser en sammenligning av karakterer i arbeidslivsfaget med karakterer i norsk og matematikk for denne elevgruppen.

Figur 6-1 Karakterfordeling i arbeidslivsfaget, norsk skriftlig (hovedmål) og matematikk. Prosent. (N=1236-1264)

Elevene får jevnt over bedre karakterer i arbeidslivsfaget enn i norsk og matematikk. Karakterfordelingen i norsk og matematikk blant arbeidslivsfagselevene er tilnærmet normalfordelt, noe som innebærer at elever med gode og dårlige karakterer er tilnærmet symmetrisk likt fordelt rundt gjennomsnittet på 3,4 og 3,5. I arbeidslivsfaget får elevene betydelig bedre karakterer og fordelingen er venstreskjev. Dette illustrerer at elevene oftere får gode enn dårlige karakterer i arbeidslivsfaget. Sammenliknet med norsk og matematikk er det mange flere som får karakteren fem og færre som får karakterene to og tre. En mulig tolkning av forskjellen er at arbeidslivsfagselevene presterer bedre når de vurderes etter praktiske oppgaver. En annen mulighet, som vi var inne på i lærerdelen, er at avviket skyldes ulik vurderingspraksis i de ulike fagene.

En nærmere analyse viser at det kun er små kjønnsforskjeller i karakterene i arbeidslivsfaget. Det samme gjelder i matematikk, mens jentene gjennomsnittlig ligger 0,3 karakterpoeng høyere enn guttene i norsk skriftlig – noe som også gjelder for elever som ikke deltar på arbeidslivsfaget.

6.2 Skulking

For mange handler ugyldig fravær fra skolen om mistriksel eller manglende skolemotivasjon. Noen velger å ikke møte opp i timene fordi de finner seg dårlig til rette i elevgruppen eller i skolemiljøet. Andre kan oppleve at de får lite ut av undervisningen, de kjeder seg eller de opplever det som skjer i timene som så lite viktig for deres liv her og nå at de dropper å gå på skolen. For en del elever vil det også finnes en rekke alternative «aktiviteter» som lokker – som det å sove litt lenger om morgenen, tilbringe tid med venner utenom skolen eller å spille dataspill. Uansett årsak er det grunn til å tro at mange av elevene som har mye ugyldig fravær prioriterer skolen lavere og er mindre skolemotiverte enn elever som skulker lite.

Som en indikator på dette ble elevene bedt om å oppgi hvor mange ganger de hadde skulket i arbeidslivsfaget og hvor mange ganger de hadde skulket i andre fag i løpet av inneværende skoleår.⁶ For å vurdere omfanget av skulking i denne elevgruppen kan vi sammenlikne svaret på spørsmålet om skulking i «andre fag» med det som framkom gjennom Ung i Norge-undersøkelsen. Spørsmålsformuleringen er nokså lik i de to undersøkelsene, men det ligger en viktig forskjell i at Ung i Norge-undersøkelsen ble gjennomført i januar/februar, mens undersøkelsen blant elevene på arbeidslivsfaget i mai/juni. En bør derfor ta hensyn til at undersøkelsen på arbeidslivsfaget dekker en lengre del av skoleåret.

Tabell 6-2 Svar på spørsmål om skulking i undersøkelsen til arbeidslivsfag-elevene og i Ung i Norge 2010 (8. klassingene). Prosent.

	Ingen ganger	1–10 ganger	Mer enn 10 ganger	Totalt	N
Arbeidslivsfagelevne:					
I løpet av dette skoleåret, hvor ofte har du skulket?	72	23	4	100	
Ung i Norge 2010:					
Hvor mange ganger har du skulket i løpet av det siste året (de siste 12 månedene)?	80	19	1	100	1537

⁶ De fleste skolene har nok lagt opp til at elevene har svart på spørreundersøkelsen i en skoletime og fortrinnsvis i en arbeidslivsfagstime. Selv om svarprosenten er høy (over 80 prosent) kan vi ikke utelukke at elever med mye skulk er overrepresentert blant dem som ikke har svart. Andelen med faktisk skulking kan dermed være høyere enn det som framkommer i tabell 6-2.

Tabell 6-2 viser at omfanget av skulking blant arbeidslivsfagelevne er noe høyere enn omfanget blant elever generelt i Norge. Mens 28 prosent av elevene på arbeidslivsfaget har skulket skolen, er tallet 20 prosent blant elever flest. Fire prosent av arbeidslivsfagelevne har vært borte uten gyldig grunn ti ganger eller mer i løpet av skoleåret, mot i underkant av én prosent av 8. klassingene i Ung i Norge. Disse forskjellene er ikke spesielt store, og særlig ikke når vi tar i betraktning at spørsmålet til arbeidslivsfagslevne fanger opp en større del av skoleåret. Resultatene gir altså grunn til å anta elevene på arbeidslivsfaget skulker noe mer enn andre elever på 8. trinn, men at forskjellene ikke er særlig markante.

Hvor ofte skulker så elevene i arbeidslivsfaget? I tabellen nedenfor sammenlignes dette med omfanget av skulking i andre fag.

Tabell 6-3 Svar på spørsmål om omgang av skulking i arbeidslivsfaget og andre fag. Prosent

I løpet av dette skoleåret, hvor ofte har du skulket?	Aldri	1–2 ganger	3–5 ganger	6–10 ganger	Flere enn 10 ganger	Totalt	N
I arbeidslivsfaget	87	8	2	1	2	100	1395
I andre fag	72	15	6	2	4	100	1355

13 prosent av elevene sier at de har skulket arbeidslivsfaget i løpet av 8. trinn minst én gang og noen få elever har et betydelig skulkefravær. Det store flertallet av elevene på arbeidslivsfaget sier altså at de ikke har skulket arbeidslivsfaget noen gang. Selv om tabellen viser at det er færre elever som skulker i arbeidslivsfaget enn i de andre fagene samlet sett, kan vi likevel ikke konkludere med at skulkingen i arbeidslivsfaget er lavere enn i andre enkeltfag. For å få fram et slikt bilde, måtte vi ha spurt om skulking i de ulike fagene og ikke i samlekategori av «andre fag». Enkelte erfaringer fra skolebesøkene antyder likevel at omfanget av skulking er generelt lavt på arbeidslivsfaget. Samtaler vi har hatt med både lærere og elever tyder på at elevene gjerne vil være i arbeidslivsfagstimene. For eksempel har vi blitt fortalt at elever planla å legge reglementert fravær (for eksempel tannlegebesøk) til andre timer enn arbeidslivsfaget, fordi de ikke ville miste timer i dette faget. Vi har også hørt om elever som forble i arbeidslivsfagstimen selv om de ikke var i helt form. Grunnen var angivelig at «timene var så kjekke».

6.3 Trivsel på skolen

Undersøkelser blant norske ungdomsskoleelever viser at mange trives godt på skolen (Heggen and Øia 2005; Øia 2011), samtidig som mange gir uttrykk for at de kjeder seg. Ofte er det venner eller friminuttene som trekkes fram når elevene blir bedt om å angi hva de liker best med skolen. Når det gjelder innholdet i undervisningen, viser studier at mange ungdomsskoleelever synes fag med praktiske innslag er særlig morsomme og at det er disse fagene som ofte betyr mye for trivselen på skolen (Dæhlen mfl. 2011). Likner arbeidslivsfagelevne på elever flest når det gjelder skoletrivsel og holdninger til innholdet i undervisning? Er dette en elevgruppe som i større grad enn andre setter pris på praktiske former for opplæring?

Vi ba arbeidslivsfagelevne ta stilling til tre utsagn som ble brukt i Ung i Norge om hvordan de oppfattet skolen; *jeg trives på skolen, det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i skolen* og *det er kjedelig på skolen*. Elevene ble bedt om å oppgi i hvilken grad de var enig eller uenig i disse utsagnene. Tabell 6-4 viser arbeidslivsfagelevnes svar sammenlignet med svarene til 8. klassingene i Ung i Norge-undersøkelsen.

Tabell 6-4 Svar på spørsmål om trivsel og holdninger til skolen blant arbeidslivsfagelevne sammenlignet med 8. klassingene som deltok i Ung i Norge 2010. Prosent

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Total	N
Jeg trives på skolen						
Arbeidslivsfagelever	61	30	7	2	100	
Ung i Norge	59	31	7	3	100	
Det er kjedelig på skolen						
Arbeidslivsfagelever	26	45	20	9	100	
Ung i Norge	20	46	25	9	100	
Det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i skolen						
Arbeidslivsfagelever	42	42	12	4	100	
Ung i Norge	30	41	21	8	100	

Sammenligningen viser at arbeidslivsfagelevne trives på skolen i omtrent like stor grad som 8. klassinger flest. I begge undersøkelser svarer ni av ti at de er litt eller helt enige i at de trives. Uavhengig av om elevene deltar i arbeidslivsfaget eller ikke, er det også mange som oppgir at de kjeder seg på skolen. Andelen som gir uttrykk for at det er kjedelig på skolen er omtrent

lik i de to gruppene, men det er litt vanligere at arbeidslivsfagelevne kjeder seg på skolen enn det som er tilfellet blant andre elever.

Den største forskjellen mellom elevgruppene finner vi når det gjelder utsagnet «det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i skolen». Mens 42 prosent av arbeidslivsfagelevne er helt enig i dette, gjelder det samme «bare» 30 prosent av 8. klassingene i Ung i Norge. Sammenligningen viser dermed ikke at arbeidslivsfagelevne merker seg særlig ut ved at de trives i mindre grad eller kjeder seg mer på skolen enn elever flest. Det som i størst grad skiller dem fra andre er at de etterlyser et større innslag av praktisk opplæring.

En nærmere analyse av arbeidslivsfagelevnes svar viser små og ikke-signifikante forskjeller i hvordan gutter og jenter på arbeidslivsfaget vurderer utsagnene om å gå på skolen (tabellen vises ikke her). Ett unntak gjelder utsagnet om at det er for mye teori i skolen, der gutter sier seg sterkere enig enn jenter. I Ung i Norge-undersøkelsen er kjønnsforskjellene noe større og signifikante (jenter trives noe mer, kjeder seg noe mindre og synes i noe mindre grad det er for mye teori enn det guttene gjør). Det kan slik se ut som jenter og gutter på arbeidslivsfaget har noe likere holdninger til skolen, enn jenter og gutter flest.

6.4 Motiver for å begynne på arbeidslivsfaget

Hvilke forhold ved arbeidslivsfaget er det som trekker ungdom til å velge dette praktiske alternativet som forsøksskolene tilbyr framfor å lære seg et fremmedspråk eller eventuelt fordype seg i norsk og engelsk? For å undersøke dette ble ungdommene stilt følgende spørsmål: «Hvorfor begynte du på arbeidslivsfaget?». De ble deretter bedt om å vurdere hvor enige eller uenige de var i utsagn som var ment å fange opp ulike motiver for å begynne på arbeidslivsfaget. Noen av motivene var knyttet til innholdet i faget (at det virket morsomt, at de ville lære seg nye ting). Andre motiver var knyttet til arbeidslivsfaget som et alternativ for de som ikke ønsker å lære seg et nytt språk. Andre igjen handlet om betydningen av venner og foreldre. Til hvert utsagn var det muligheter for de som var usikre til å krysse av for kategorien «vet ikke».

Tabell 6-5 Motiver for å begynne på arbeidslivsfaget (N= 1 270)

Hvorfor begynte du på arbeidslivsfaget?	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke	Total
Arbeidslivsfaget virket morsomt	71	22	3	1	4	100
Tenkte at arbeidslivsfaget ville lære meg nyttige ting	63	27	4	3	4	100
Tenkte at det ville være vanskelig å lære et nytt språk	45	26	11	13	5	100
Jeg var så lei av å pugge gloser	46	24	11	14	6	100
Foreldrene mine syntes jeg skulle velge arbeidslivsfaget	27	24	12	23	15	100
Kan allerede et annet språk i tillegg til norsk og engelsk og syntes at det holdt	24	15	13	35	13	100
Ville gå sammen med venner som valgte arbeidslivsfaget	19	24	19	30	9	100

Elevenes svar tyder på at for mange av elevene har valget av arbeidslivsfaget vært basert på et sammensatt knippe av motiver. Det er likevel flest elever som knyttet valget til kvaliteter ved selve faget, som det at det virket som et morsomt fag (93 prosent) og fordi de trodde de ville lære seg noe nyttig (90 prosent). Like fullt er det mange elever som også er enig i at de valgte arbeidslivsfaget fordi de tenkte at det ville være vanskelige å lære et nytt språk (71 prosent) eller fordi de var lei av å pugge gloser (70 prosent). Færre mente at det var viktig for dem i dette valget at de allerede kunne et annet språk enn norsk og engelsk (39 prosent). Relativt mange (51 prosent) ga uttrykk for at de valgte arbeidslivsfaget fordi foreldrene ønsket det, mens færre la vekt på at de ville gå sammen med venner som også hadde valgt arbeidslivsfag (43 prosent).

Også erfaringene gjort gjennom skolebesøkene tyder på at det er selve innholdet i faget som lokker elevene – at faget virket morsomt, interessant og nyttig. Samtidig er det verdt å merke seg at det ikke nødvendigvis er noe motsetningsforhold mellom det å oppleve arbeidslivsfaget som attraktivt og det å ønske seg bort fra språkfagene. En del elever har sannsynligvis søkt arbeidslivsfaget fordi de ønsket et fag som var mindre teoretisk krevende, noe en av jentene vi snakket med på et av skolebesøkene fortalte oss om. Hun hadde nylig byttet til arbeidslivsfag fra norsk fordyping. *«Jeg har både dysleksi og problemer med tall og matte. Jeg gikk på norsk fordypning, men det var så*

vanskelig. Også var det jo akkurat det samme som alt annet,» fortalte hun. Motivet for å bytte var altså utfordringer knyttet til fordypningsfaget og ønske om et alternativ til ordinær undervisning.

6.5 Oppsummering

Dette kapittelet har vist at elevene på arbeidslivsfaget på enkelte områder ikke skiller seg særlig mye fra andre elever. På samme måte som elever flest, er det mange av elevene på arbeidslivsfaget som trives godt på skolen, samtidig som mange også kjeder seg. Trolig er det noe mer skulking blant arbeidslivsfag-elevene, men heller ikke her er forskjellene til andre elever spesielt store.

På andre områder er skillene mellom elevene på arbeidslivsfaget og andre elever mer markante. For det første er det en betydelig overvekt av gutter som har begynt på faget. For det andre har elevene gjennomgående dårligere grunnleggende ferdigheter enn landsgjennomsnittet, målt gjennom karakterer i norsk og matematikk ved juletider i 8. trinn. For det tredje er dette elever som i større grad enn andre oppfatter skolen som særlig teori-orientert. Dette er nok bakgrunnen for at mange av disse elevene søker seg mot et praktisk orientert alternativt undervisningsopplegg. På spørsmål om motiver for å velge faget, er det mange som gir klart uttrykk for at de søker seg bort fra språkfagene og det de oppfatter som vanskelige fag og som pugging av gloser. Det som særlig trekker ungdommene til arbeidslivsfaget er at de oppfatter faget som morsomt og som nyttig.

Resultatene tyder på at motivene elevene har hatt for å begynne på arbeidslivsfaget har vært sammensatte, og uansett hva som er den viktigste årsaken til at elevene har valgt arbeidslivsfaget, har de fleste opplevd faget som attraktivt i seg selv i forkant av opplæringen. Dette må være et godt utgangspunkt for å oppfylle fagets intensjon om å bidra til å øke elevenes motivasjon for læring og for videre utdanning.

7 Elevenes vurdering av faget

Formålet med dette kapittelet er å få fram elevenes syn og vurderinger av det opplæringstilbudet de har blitt tilbudt gjennom det første året på ungdomsskolen. I hvor stor grad trives elevene med faget og måtene det jobbes på? Svarer faget til elevenes forventninger om et praktisk orientert fag? Vi ønsker videre å komme nærmere inn på hva elevene eventuelt mener gjør arbeidslivsfaget til et bra fag – og hva elevene savner eller skulle ønske var annerledes. Siden den praktiske orienteringen i faget står så sterkt, starter vi dette kapittelet med å gi en oversikt over hvor mye av tiden elevene faktisk har jobbet praktisk – og mot slutten av kapittelet vil vi undersøke hvorvidt elevenes vurderinger av hvordan arbeidslivet har fungert er betinget av hvor stor del av faget som er organisert slik at elevene får jobbet med praktiske arbeidsoppgaver.

7.1 Omfanget av praktisk opplæring

Lærerne på arbeidslivsfaget legger stor vekt på den praktiske opplæringen i arbeidslivsfaget og lærerne er svært samstemte i at faget i stor grad faktisk blir gjennomført som et praktisk fag. Hvordan står dette i forhold til elevenes erfaringer? Vi ba elevene tenke på den tiden de har hatt arbeidslivsfaget på skolen og gi oss et anslag på «hvor mye av tiden du har jobbet praktisk (for eksempel bygget eller laget noe)». Som vist i tabell 7-1 svarer halvparten av elevene at de har jobbet praktisk mesteparten av tiden og nærmere 20 prosent at dette har skjedd litt mer enn halvparten av tiden. 15 prosent anslår at de har jobbet praktisk omtrent halvparten av tiden, og for ytterligere 15 prosent har mindre enn halvparten av tiden på skolen gått med til å jobbe praktisk. Svarene støtter langt på vei lærernes vurderinger, samtidig som det er klart at det er en god del elever som gir uttrykk for at det er mindre praktisk jobbing enn det vi fikk inntrykk av gjennom lærerne.

Tabell 7-1 Svar på spørsmål om hvor mye av tiden elevene har jobbet praktisk i arbeidslivsfaget på skolen. (N=1403). Prosent.

Mesteparten av tiden	51
Litt over halvparten av tiden	19
Omtrent halvparten av tiden	14
Litt under halvparten av tiden	9
Sjelden	6
Aldri	1
Total	100

Elevene ble videre spurt om hvor mange av timene i arbeidslivsfaget som har foregått utenfor skolene. Svarene viser at det er en del variasjon i hvor mye av opplæringen som har foregått utenfor skolen, men for de fleste har opplæringen i liten grad foregått på denne måten. 16 prosent av elevene har ikke i noen av timene hatt arbeidslivsfaget utenfor skolen, og 44 prosent svarer at bare noen få av timene har foregått slik. For ni prosent av elevene har de aller fleste timene vært slik og for ytterligere sju prosent har litt over halvparten av timene foregått utenfor skolen. At elevene bare sporadisk har hatt opplæring i faget utenfor skolen, underbygger lærersvarene hvor det framkom at bare et mindretall i stor grad hadde tatt i bruk læringsarenaer utenfor skolen.

Tabell 7-2 Svar på spørsmål om hvor mange av timene i arbeidslivsfaget som har foregått utenfor skolen. (N=1414). Prosent.

De aller fleste	9
Litt over halvparten	7
Omtrent halvparten	9
Litt under halvparten	15
Noen få timer	44
Ingen	16
Total	100

7.2 Vurderinger av ulike sider ved arbeidslivsfaget

Hvordan vurderer så elevene at arbeidslivsfaget har fungert? For å få fram elevenes oppfatninger om faget ble de stilt følgende spørsmål: «Hva synes du om arbeidslivsfaget?». De ble deretter presentert for åtte utsagn om faget og bedt om å angi i hvilken grad de var enig eller uenig i disse. Fire av disse var positivt formulert, som for eksempel «jeg trives på arbeidslivsfaget» og «arbeidslivsfaget er det beste faget på skolen». Fire andre var negativt formu-

lert, slik som «det er kjedelig på arbeidslivsfaget» og «jeg trodde arbeidslivsfaget skulle være bedre for meg enn det har vært». Noen av utsagnene ble utformet med utgangspunkt i de generelle utsagnene om skolen som ble presentert i forrige kapittel, men da omformulert slik at de skulle fange opp elevenes vurderinger av arbeidslivsfaget spesielt. For eksempel ble utsagnet «jeg trives på skolen» omformulert til «jeg trives på arbeidslivsfaget». Bakgrunnen var å kunne gi et bedre sammenlikningsgrunnlag for svarene. Svarfordelingen på disse utsagnene er gjengitt i tabell 7-3 og er sortert slik at de positive utsagnene kommer først og deretter de negative. Utsagnene er videre sortert etter andelen som sier seg «helt enig».

Tabell 7-3 Svar på spørsmål om hva elevene synes om arbeidslivsfaget. Prosent.

Hva synes du om arbeidslivsfaget?	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Total	N
Positive utsagn						
Jeg trives på arbeidslivsfaget	77	19	3	1	100	1 412
Lærerne på arbeidslivsfaget er flinke til å undervise	63	29	7	2	100	1 394
Vi lærer mye nyttig på arbeidslivsfaget	61	29	8	3	100	1 399
Arbeidslivsfaget er det beste faget på skolen	44	34	14	8	100	1 402
Negative utsagn						
Jeg skulle ønske det var enda mer praktisk opplæring i arbeidslivsfaget	29	38	19	14	100	1 382
Jeg trodde arbeidslivsfaget skulle være bedre for meg enn det har vært	14	24	30	33	100	1 378
Det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i arbeidslivsfaget	10	22	29	39	100	1 389
Det er kjedelig på arbeidslivsfaget	4	13	23	60	100	1 387

Det generelle inntrykket er at elevene er svært fornøyd med arbeidslivsfaget. Det er stor oppslutning om de positive utsagnene, for eksempel trives 96 prosent av elevene på arbeidslivsfaget, 91 prosent mener at lærerne på faget er flinke til å undervise og like mange mener at de lærer mye nyttig. Så mange som 78 prosent av elevene gir sin tilslutning til at arbeidslivsfaget er det beste faget på skolen og av disse sier mer enn halvparten seg «helt enig». Den nokså unisone tilslutningen til faget blir understreket av at et betydelig flertall er

uenig i de negativt formulerte utsagnene. Svarene indikerer også at trivselen på arbeidslivsfaget er høyere enn trivselen generelt i skolen (jf. forrige kapittel).

Samtidig må det understrekes at selv om majoriteten av elevene har en positiv holdning til lærerne på arbeidslivsfaget, er det også slik at elevene i sin alminnelighet er godt fornøyd med lærerne sine. I spørreskjemaet skulle elevene også svare på om de mente lærerne generelt på skolen var flinke til å undervise. Totalt 86 prosent av elevene var litt eller helt enige i dette (analysen vises ikke her). Andelen som er fornøyd med arbeidslivsfaglærerne er likevel litt høyere enn andelen som er fornøyd med lærerne generelt.

Selv om langt de fleste trives og mange synes arbeidslivsfaget er det beste faget, er det også slik at to av tre elever skulle ønske det var enda mer praktisk opplæring i faget. Det er også en del elever som gjennom disse utsagnene gir uttrykk for en viss grad av skuffelse. Totalt 38 prosent trodde faget skulle bli bedre for dem enn det har vært (14 prosent helt enige og 24 prosent litt enige), og nesten like mange mener at det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i faget. Det er dermed grunn til å tro at mange hadde store forhåpninger til arbeidslivsfaget og at faget ikke helt har svart til forventningene for alle.

At bare 17 prosent av elevene synes det er kjedelig på arbeidslivsfaget, og så mange som 60 prosent er «helt uenig» at faget er kjedelig, antyder en viss ambivalens i elevenes besvarelser. Kanskje kan dette tolkes som et uttrykk for at selv om ikke faget er «100 prosent» praktisk, er det mange som likevel trives godt og som ikke kjeder seg. Det er også verdt å merke seg at andelen som kjeder seg i arbeidslivsfaget er betydelig lavere enn den kjedsomheten som de samme elevene gir uttrykk for generelt i skolen, slik dette kom fram i forrige kapittel. Dette antyder nok at det i liten grad er arbeidslivsfaget som bidrar til at mange av disse elevene har en tendens til å generelt oppleve skolen som kjedelig.

For flere av utsagnene om arbeidslivsfaget er det ingen systematiske forskjeller mellom jentenes og guttenes vurderinger (ikke vist i tabell). På et par områder er det noen forskjeller, for eksempel er det flere av jentene som synes arbeidslivsfaget er kjedelig. Jenter og gutter svarer også litt ulikt på utsagnene om at de ønsker mer praktisk opplæring og at det er for mye teori

i arbeidslivsfaget. Noen flere gutter enn jenter skulle ønske det var mer praktisk opplæring og at det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i arbeidslivsfaget.

7.3 Måter å jobbe på i arbeidslivsfaget og i andre fag

Som et inntak til å vurdere hvordan elevene ser på arbeidslivsfaget sammenliknet med andre fag i skolen, ba vi elevene om å svare på hvor fornøyde de er med måten de arbeider på i tre av skolens obligatoriske fag og sammenligne dette med en tilsvarende vurdering for arbeidslivsfaget. Vi valgte å kontrastere arbeidslivsfaget til to teoretiske og ett praktisk-estetisk fag, det siste som en slags kontroll for det praktiske innslaget. Tabell 7-4 viser elevenes svar på hvor fornøyd de er med måten de jobber på i matematikk, norsk, kunst og håndverk, og hvor fornøyd de er med arbeidsmåten i arbeidslivsfaget – på en skala fra svært fornøyd til svært misfornøyd.

Tabell 7-4 Svar på spørsmål om hvor fornøyd elevene er med måten de jobber på i ulike fag. Prosent.

Hvor fornøyd er du med måten dere jobber på i ulike fag?	Svært fornøyd	Ganske fornøyd	Verken fornøyd eller misfornøyd	Ganske misfornøyd	Svært misfornøyd	Total	N
Matematikk	18	36	32	8	6	100	1 412
Norsk	13	39	37	6	5	100	1 405
Kunst og håndverk	34	38	19	5	3	100	1 380
Arbeidslivsfag	62	25	9	2	2	100	1 412

At elevene er mest fornøyd med måten de jobber på i arbeidslivsfaget, er kanskje ikke så overraskende sett på bakgrunnen av den tilslutningen vi allerede har sett at elevene gir til dette faget. Det er likevel slående hvor store kontraster det er i elevenes vurderinger mellom arbeidslivsfaget og de andre fagene. Selv sammenliknet med kunst og håndverk, som også har et stort innslag av praktisk orientering og arbeidsmetodikk, er det store forskjeller i vurderingen av arbeidsmåtene. Mens 62 prosent er svært fornøyd med måten det jobbes på i arbeidslivsfaget, gir 34 prosent uttrykk for det samme i kunst og håndverk. Elevene er minst fornøyd med norsk og matematikk.

Det er samtidig verdt å merke seg at selv om det er relativt store forskjeller i andelene som er *svært fornøyd* med arbeidsmåtene, er det bare et lite mindretall som gir uttrykk for at de er misfornøyd med måten det jobbes på i noen av fagene. Samlet varierer andelen *misfornøyd* fra tre prosent i arbeidslivsfaget til 14 prosent i matematikk.

7.4 Hva gjør arbeidslivsfaget så bra?

Analysene så langt tyder på flertallet av arbeidslivsfagelevne setter stor pris på dette faget. For å gi et mer utfyllende bilde av hva det er ved faget som elevene setter pris på, ble det i spørreskjemaet gitt et åpent spørsmål der de ble bedt om å beskrive kort om det var noe ved arbeidslivsfaget som de liker bedre enn i andre fag. I overkant av 80 prosent av elevene benyttet denne sjansen. At så mange benyttet anledningen til å skrive noe, tyder på et høyt engasjement for faget blant elevene, noe også gjennomgangen av svarene bekrefter.

For en del elever er det mange ting – og ikke enkeltting – som de mener fungerer bedre i arbeidslivsfaget enn i andre fag. Et klart uttrykk for dette er eleven som skriver «AAAALLLLLLTTTT!!» som svar på dette spørsmålet. Flere andre har også svart at alt er bedre på arbeidslivsfaget. Når det gjelder mer konkrete beskrivelser, er det ganske mange som trekker fram at de ikke får lekser og at de slipper å øve til prøver som positivt, mens noen legger vekt på at faget er moro og gøy. Andre igjen understreker det praktiske elementet og skriver at det er bra at de ikke sitter så mye inne, at undervisningen er variert og at en kan bruke hendene.

Langt på vei er det dette inntrykket vi også sitter igjen med fra skolebesøkene. På alle skolene var det en overvekt av elever som syntes arbeidslivsfaget var kjekt og flere sa at det var det beste faget i uka. Vanligvis møtte vi alle elevene i begynnelsen av arbeidslivsfagstimen. Vi informerte om undersøkelsen og benyttet anledningen til å spørre hele klassen hva de synes om faget. «*Arbeidslivsfaget er dødsbra,*» fortalte en gutt. «*Det som er bra er at det er praktisk,*» forklarte en jente da vi ba henne utdype hva som gjorde arbeidslivsfaget «*dødsbra*». Selv om det varierte noe, var hovedtendensen at tre–fire elever var ivrige på å svare og disse elevene fortalte at arbeidslivsfaget var et bra fag og gjerne at det var det beste faget på timeplanen. Hovedvekten av elevene var mer tilbakeholdne, men nikket og ga inntrykk av å være enige i

det som ble sagt. En av elevene som ikke sa så mye på fellessamlingene, fortalte imidlertid senere på dagen følgende om hvorfor hun likte arbeidslivsfaget:

Intervjuer: Du liker arbeidslivsfaget godt?

Jente: Ja, det er det beste faget. Jeg prater om arbeidslivsfaget på fritida.

Intervjuer: Kunnskapsministeren Kristin Halvorsen, veit du hvem det er?

Jente: Ja.

Intervjuer: Hun mener at dersom en kan jobbe mer praktisk blir det også bedre å være på skolen i de andre faga. Hva tror du om det?

Jente: Helt enig. Skolen har blitt morsommere.

Intervjuer: Er det morsomt på skolen også de andre dagene når dere ikke har arbeidslivsfaget?

Jente: Ja. Jeg blir i godt humør når jeg har hatt arbeidslivsfaget – også når jeg kommer hjem fra skolen. To timer i uka – og det hjelper på humøret. Når jeg kommer hjem har jeg mer ork.

Intervjuer: Hvilke andre fag liker du?

Jente: Norsk.

Intervjuer: Hvorfor?

Jente: Fordi vi har samme læreren som i arbeidslivsfaget – vi snakker om arbeidslivsfaget også i norsktimene.

Vårt inntrykk er at jenta i intervjuet er ganske representativ for mange elever som syntes arbeidslivsfaget var et bra fag og som opplevde at de ble mer motivert når undervisningen var lagt opp mer praktisk. Samtidig har vi også møtt elever som ga inntrykk av å kjede seg. Et eksempel er fra en time hvor elevene fikk opplæring i sikkerhet og bruk av motorsag. I denne timen var det særlig jentene som ga inntrykk for at de syntes det var litt kjedelig. Da vi spurte hva de syntes om arbeidslivsfaget samlet sett, var de imidlertid mer positive. «*Jeg synes alle burde ha arbeidslivsfaget. Jeg trives kjempegodt – fint at vi ikke er inne i et klasserom hele tida,*» fortalte en av jentene oss. At de opplevde oppgaven som noe kjedelig der og da, så tydeligvis ikke ut til å påvirke denne jentas generelle positive vurderinger av faget.

7.5 Hva kunne vært bedre?

Også i spørreundersøkelsen fikk elevene anledning til å gi uttrykk for områder de mener kan være utfordrende i arbeidslivsfaget. Dette ble fanget opp gjennom følgende åpne spørsmål: «Er det noe ved arbeidslivsfaget du skulle ønske var annerledes?». Av 1.421 elever svarte 1.032 (73 prosent). Vi klassifiserte alle svarene inn i et skjema som ble utviklet etter hvert som vi registrerte hva elevene svarte. De fleste elevene trakk fram ett område de skulle ønske var annerledes. I de tilfeller der elevene oppga flere områder, brukte vi det første poenget de trakk fram. Fem prosent av elevene svarte «*vet ikke*» og ni prosent av elevene oppga svar som de enten var alene om («*Jeg liker ikke å ta ut fisk fra garnet siden det er vanskelig og litt ekkelt*») eller avga svar som var vanskelig å klassifisere på en meningsfylt måte («*bla bla bla*»). Svarfordelingen er gjengitt i tabell 7-5.

Tabell 7-5 Svar på et åpent spørsmål om det er noe ved arbeidslivsfaget som elevene skulle ønske var annerledes. Antall svar

Svarkategori	Antall	Prosent
Nei - «alt er bra»	429	42
Mer av faget utenfor skolen	117	11
Mer praktisk jobbing, mindre teori og mindre skriving, lage produkter	94	9
Større variasjon, morsommere, flere valgmuligheter, større utfordringer	67	6
Jobbe med noe annet det de gjør	61	6
Flere timer	42	4
Læreren	19	2
Alt	17	2
Mer kos	15	1
Mer for jenter, færre gutter/flere jenter	12	1
Mer struktur, bedre arbeidsmiljø	14	1
Må være lenger på skolen	3	0
Ikke lekser	3	0
Vet ikke	50	5
Andre svar	89	9
Totalt	1.032	100

«Nei» var det enkeltsvaret desidert flest elever avga på spørsmålet om det var noe de skulle ønske var annerledes med faget. 421 elever eller 42 prosent av de som avga svar, gjorde dette helt uforbeholdent («*Nei*») eller de kunne også understreke hvor fornøyde de var med å skrive «*Nei, det er ingen jeg vil ha*

annerledes.» Kontrasten er stor til de 17 elevene som på dette spørsmålet gir uttrykk for at «*ALT!!!!!!!*» ved arbeidslivsfaget burde vært annerledes eller blitt bedre.

Det fleste elever gir uttrykk for at de skulle ønske var annerledes, er at faget ville gi dem flere praktiske erfaringer utenfor skolen. At mye av undervisningen i faget i løpet av 8. trinn har skjedd i skolen, er jo noe som har kommet fram tidligere, og de åpne svarene fra elevene tyder på at mange nok hadde forventninger om at mer av opplæringen skulle foregå i arbeidslivet eller i videregående skoler. Det mange konkret etterspør er utplasseringer og besøk i bedrifter, flere turer og reiser og mer jobbing ute. En av elevene formulerer det mange gir uttrykk for på følgende måte: «*Eg vil ikkje bare sitte på data i det fine været, eg vil ha meir ute tima og mer koseligare utetima, og vil være på andre skolar, sjå kva dei driv med og koleis, og andre fabrikkar.*»)»

Utover dette er det mange som kommenterer hvordan selve innholdet i faget har vært praktisert. Det er særlig mange som nokså kontant svarer at de ønsker seg mer praktisk jobbing og mindre teori. En del elever synes at det er en del skriftlig arbeid som de gjerne skulle sett at det var mindre av, som for eksempel loggføring. Flere elever skulle ønske at de i større grad kunne lage konkrete produkter. Det er også mange av elevene som skulle ønske at faget var morsommere, at de skulle ha flere valgmuligheter og at faget var mer utfordrende slik at de ville lære mer. «*Mer utfordring. De er altfor lette. f.eks. is, sauser, kjøtt, bær/grønnsaker, noe godt. =)*» Andre elever vektlegger større variasjon i faget, for eksempel er det en elev som ønsker «*(...) at vi gjør forskjellige ting, og ikke bare bruke for.e.k.s tre hele tiden.. Ellers så er det greit på arbeidslivsfag.*»

Også andre sider ved innholdet i faget blir etterspurt av mange elever. Mange av elevene svarer at de gjerne skulle arbeide med andre ting enn det de faktisk gjør. For eksempel er det en som skriver at han gjerne «*vill at vi skal kunne jobbe med teknikk og industriell produksjon*». Andre igjen vil ha mer sløyd og noen vil ha mer data, noen vil at de skal jobbe mer med bilder, mens andre vil ha mer keramikk. Svarene reflekterer nok at elevenes interesser varierer mye og at det kan være en utfordring i faget å tilfredsstille alle i like stor grad. Samtidig gjenspeiler det seg noen tydelige kjønnsforskjeller i en del av disse svarene. Det er for eksempel påfallende mange av

jentene som vil ha «*Mindre sløyd og mer ander ting. F.eks. matlaging.*» Og flere av jentene gir helt eksplisitt uttrykk for at de ønsker flere aktiviteter som passer for dem: «*Syntes at man kunne gjort flere ting som passa til Jenter, Siden det å snekre er ikke særlig morsomt.*» Andre igjen peker på at de gjerne kunne tenke seg at det var flere jenter som valgte arbeidslivsfaget.

En annet gjennomgående tema er ønsket om flere timer i faget. Noen begrunner dette med at de liker arbeidsmetodene i faget godt. En elev skriver for eksempel at «*(...) det burde være litt flere timer med det, og litt lengere, siden det er så gøy.*».

Det er også noen elever som klager på læreren. Noen mener at de ikke lærer så mye av den læreren de har, andre skulle ønske læreren var mer effektiv og andre igjen at læreren var bedre forberedt. Det er også elever som gir uttrykk for at lærerne burde vært mindre strenge og at det ikke burde være lekser i faget. Andre igjen etterlyser mer struktur, og det er også noen elever som klager på arbeidsmiljøet og at en del av medelevene bidrar med mye bråk og uro.

7.6 Betydningen av praktisk arbeid

Svarene fra elevene tyder på at det er den praktiske orienteringen som er nøkkelen til den store oppslutningen om arbeidslivsfaget. Til slutt i dette kapittelet skal vi foreta noen analyser for å undersøke dette videre. Dersom det er slik at det er den praktiske orienteringen som er fagets sentrale suksessfaktor, burde vi forvente at elevenes positive vurderinger av faget vil øke i takt med hvor mye av opplæringen som er praktisk orientert.

Vi vil undersøke om det er hold i en slik hypotese gjennom å sammenlikne elever som oppgir at mesteparten av tiden på arbeidslivsfaget går med til å jobbe praktisk med de elevene som sier at maksimalt halvparten av tiden innebærer praktisk jobbing. Den første gruppen omfatter 60 prosent av elevene og den siste 40 prosent. Tabell 7-6 angir andelene som enten er helt eller litt enig i utsagnene om arbeidslivsfaget for hver av disse to gruppene. I høyre kolonne har vi beregnet prosentdifferansen.

Tabell 7-6 Andelen som er enig i ulike utsagn om arbeidslivsfaget etter andelen praktisk jobbing på faget. Prosent.

Hva synes du om arbeidslivsfaget?	Andel praktisk jobbing på arbeidslivsfaget:		% - differanse
	Over halvparten av tiden (N=428)	Halvparten eller mindre (N=968)	
Positive utsagn			
Jeg trives på arbeidslivsfaget***	98	93	5
Lærerne på arbeidslivsfaget er flinke til å undervise***	93	87	6
Vi lærer mye nyttig på arbeidslivsfaget***	92	83	9
Arbeidslivsfaget er det beste faget på skolen***	81	71	10
Negative utsagn			
Jeg skulle ønske det var enda mer praktisk opplæring i arbeidslivsfaget***	63	73	-10
Jeg trodde arbeidslivsfaget skulle være bedre for meg enn det har vært***	32	50	-18
Det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i arbeidslivsfaget***	25	47	-22
Det er kjedelig på arbeidslivsfaget***	14	26	-12

Note: Signifikansnivå angitt ved $p < 0,001$ (***), $p < 0,01$ (**), $p < 0,05$ (*).

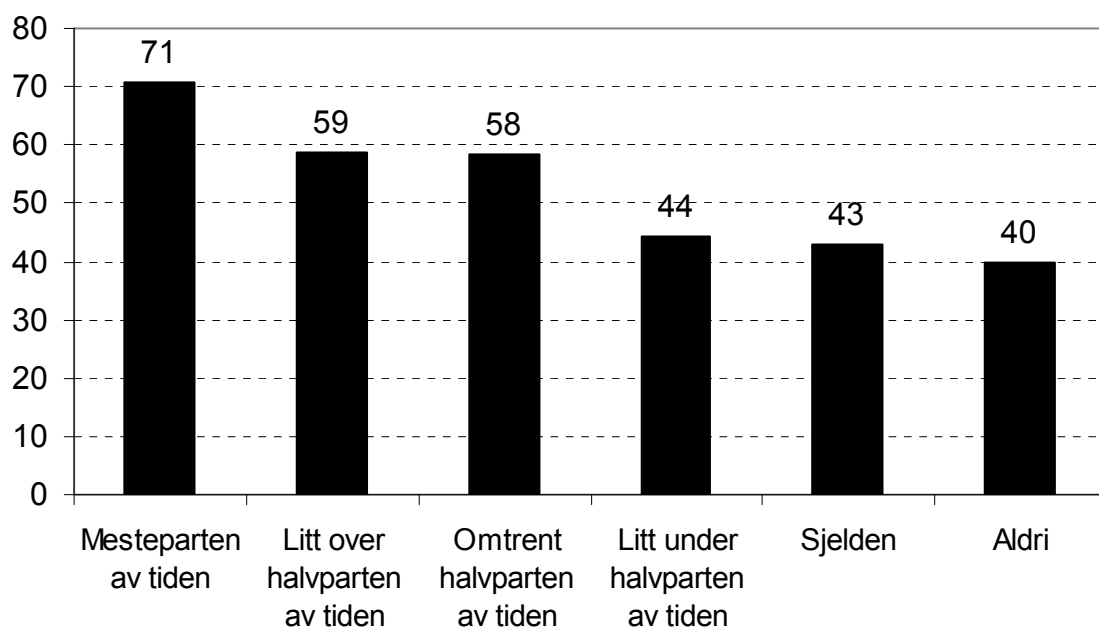
Tabellen viser at det er sammenheng mellom elevenes vurdering av arbeidslivsfaget og hvor mye de har jobbet praktisk i faget. Samtidig er det slik at de aller fleste elevene – uavhengig av hvor mye de jobber praktisk i faget – i stor grad slutter opp om de positive utsagnene og til ønsket om at faget var enda mer praktisk. Det kan være verdt å merke seg at selv blant de elevene der mesteparten av tiden på arbeidslivsfaget har handlet om å jobbe praktisk, er det et flertall som gir uttrykk for at de ønsker enda mer praktisk jobbing i faget. En tolkning kan være at dette er elever som ønsker et rent praktisk fag, som avbrekk til den teoretiske undervisning som dominerer mye av skolehverdagen for øvrig.

Det er først og fremst de negative utsagnene som har betydning for hvor mye praktisk jobbing det har vært i faget. Størst er forskjellen på utsagnet som fanger opp skuffelsen i arbeidslivsfaget og at det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i faget. Men også på andre områder er det systematiske og signifikante forskjeller. For eksempel er det åtte av ti elever

som har jobbet mye praktisk som opplever at arbeidslivsfaget er det beste faget på skolen, mot sju av ti blant elevene hvor det har vært mindre praktisk jobbing. Selv om langt de fleste i begge grupper oppgir at de trives på arbeidslivsfaget, er andelen som er enig i dette utsagnet også størst blant elever som har brukt mesteparten av tiden på arbeidslivsfaget til praktisk jobbing.

Figur 7-1 nedenfor viser en tilsvarende fordeling over hvordan andelen som er «svært fornøyd» med måten det jobbes på i arbeidslivsfaget varierer etter hvor stort innslag av praktisk jobbing elevene har hatt i opplæringen. Figuren viser mer detaljert omfanget av praktisk arbeid enn i de tidligere analysene.

Figur 7-1 Andelen av elevene som er «svært fornøyd» med måten de arbeider på i arbeidslivsfaget etter hvor mye praktisk jobbing det har vært i arbeidslivsfaget. Prosent.

Hvor mye av tiden på skolen der elevene har jobbet praktisk i arbeidslivsfaget

Note: Forskjellene mellom gruppene er statistisk signifikante ($p < 0,001$)

Tabellen understreker resultatene ovenfor: Andelen som er fornøyd med måten det jobbes på i arbeidslivsfaget er størst blant elever som har jobbet praktisk i mesteparten av timene. I denne gruppa er 71 prosent svært fornøyd, mot i underkant av 60 prosent blant elevene som har jobbet praktisk halvparten eller litt over halvparten av tiden. Blant de elevene som har jobbet

praktisk mindre enn halvparten av tiden, er det rundt 40 prosent som er «svært fornøyd».

Samlet gir disse analysene langt på vei støtte til hypotesen om at det er det praktiske ved faget som gjør at elevene vurderer arbeidslivsfaget så positivt.

7.7 Oppsummering

Hovedbildet i dette kapittelet er at mye har fungert bra på arbeidslivsfaget. Etter ett år med forsøk er det store flertallet av elevene på 8. trinn svært fornøyd med det de har opplevd. Så godt som samtlige av ungdommene gir uttrykk for at de trives med dette faget og det er bare et lite mindretall som sier de kjeder seg. Så mange som åtte av ti mener arbeidslivsfaget er det beste faget i skolen, og mange elever ønsker at faget var mer omfattende og at det var flere timer undervisning i uka. Mye tyder på at det særlig er den praktiske orienteringen i faget som appellerer så sterkt til disse ungdommene. Kontrasten til andre fag er nokså dramatisk. Mens seks av ti er svært godt fornøyd med måten det arbeides på i arbeidslivsfaget, er det kun 13 prosent av elevene som er like godt fornøyd med arbeidsmetodene i matematikk. Selv i kunst og håndverk – som også er praktisk fag – er det til sammenlikning kun én av tre som er svært godt fornøyd med måten det arbeides på.

Samtidig er det en del av ungdommene som gir uttrykk for at forventningene de hadde til arbeidslivsfaget ikke har blitt oppfylt. Blant annet er det én av tre elever som trodde arbeidslivsfaget skulle være bedre enn det har vært. For noen av disse ungdommene handler skuffelsen om at undervisningen i begrenset grad har foregått «ute i det virkelige livet». Undersøkelsen viser at slik faget har vært praktisert i 8. trinn, har 60 prosent av elevene bare hatt noen få eller ingen timer utenfor skolen. Mange elever gir eksplisitt uttrykk for at de gjerne skulle ønske at faget ga dem flere praktiske erfaringer utenfor skolesettingen og etterspør mer utplassering, bedriftsbesøk og jobbing utenfor skolen. For andre knyttes skuffelsen til at faget ikke har vært praktisk nok. Fire av ti svarer at halvparten eller mindre av tiden har bestått i praktisk jobbing, og to av tre ønsker at faget var enda mer praktisk. Vi har dokumentert at de ungdommene som har hatt mye praktisk jobbing liker

faget en god del bedre enn de som har hatt mindre jobbing, og de førstnevnte er spesielt godt fornøyd med arbeidsmåten i faget.

Samtidig er det en god del av ungdommene på arbeidslivsfaget som mener at faget er for lite variert, for lite utfordrende og de skulle hatt flere valgmuligheter. Svarene fra disse ungdommene tyder på lærerne kan ha en stor utfordring med å få tilfredsstilt ungdommenes ulike interesser. Overvekten av gutter i faget ser også ut til å være en utfordring for enkelte av jentene, som gir uttrykk for at faget ikke alltid er like godt tilpasset deres interesser.

8 Elevenes utbytte og motivasjon for andre fag

En viktig begrunnelse for å innføre arbeidslivsfaget som et praktisk fag på ungdomstrinnet, har vært å legge til rette for alternative lærings- og mestringsarenaer for elever i ungdomsskolen og da særlig med tanke på de elevene som sliter mest faglig og med motivasjon i de tradisjonelle skolefagene. Målet er at faget skal bidra til å bedre elevenes grunnleggende ferdigheter og til å skape motivasjon for andre fag – og at dette igjen skal gjøre overgangen til og gjennomføringen av videregående opplæring bedre for disse elevene.

I dette kapittelet skal vi undersøke hvorvidt elevene selv mener at arbeidslivsfaget – etter at de har hatt ett års erfaring med faget – har bidratt til å gjøre dem bedre i stand til å lese, skrive, regne og til å bruke datamaskin. Og hva mener elevene at deltagelsen i arbeidslivsfaget har ført til når det gjelder lysten til å jobbe med andre skolefag? Mot slutten av kapittelet vil vi undersøke om graden av praktisk jobbing i arbeidslivsfaget kan sies å ha hatt noen betydning for hva ungdommene mener å ha tilegnet seg av grunnleggende ferdigheter i løpet av dette året.

8.1 Grunnleggende ferdigheter

Det finnes ulike måter å undersøke hva slags utbytte elever har hatt av arbeidslivsfaget og hva de har lært. Senere i evalueringen vil vi studere sammenhenger mellom deltakelse i arbeidslivsfaget og elevenes resultater på nasjonale prøver og karakterer i ulike fag. I denne rapporten skal vi tilnærme oss spørsmålet om hva elevene har lært av grunnleggende ferdigheter gjennom å få fram ungdommenes subjektive opplevelse av om arbeidslivsfaget har ført til slike endringer. Det er viktig å understreke at dette gir et viktig, men samtidig også et begrenset, bilde av situasjonen. For det første kan det være vanskelig for den enkelte å vite sikkert om man har blitt bedre i en ferdighet eller ikke, særlig dersom kriteriene for forbedring ikke er helt klare. For det andre er det vanskelig å avgjøre om det er deltakelsen i arbeidslivsfaget som har

vært årsaken til en forbedring – eller om det er andre forhold som spiller inn – eller om det er totaliteten av erfaringer som ungdommene gjør seg i de formative årene som starten på tenåringsperioden utgjør, som har vært avgjørende.

Som et inntak til å gripe hva arbeidslivsfaget har ført til, ble elevene i spørreskjema bedt om å svare på om de mente arbeidslivsfaget hadde ført til at de ble flinkere til henholdsvis å lese, å skrive, å regne og til å bruke datamaskin. Elevene kunne skille mellom svaralternativene «ja, helt klart», «ja, litt», «nei» og «vet ikke». Bare fire prosent av elevene har hoppet over disse spørsmålene, og blant de som har svart er det tre prosent som svarer «vet ikke» på alle fire

Analyser av svarene viser at 18 prosent av elevene sier at arbeidslivsfaget «ja, helt klart» har gjort at de har blitt flinkere i minst en av de fire ferdighetene det ble spurt om (lesing, skriving, regning, data). To av tre elever svarer at de har blitt «ja, litt» flinkere i minst en av ferdighetene. Én av tre elever svarer at de ikke har blitt flinkere eller «vet ikke» på alle fire spørsmålene (de fleste av disse svarer «nei»). De aller fleste mener altså at faget har bidratt noe i retning av å forbedre deres grunnleggende ferdigheter – men det er også en del som mener at faget ikke har hatt noen slike effekter.

Svarfordelingen på enkeltspørsmålene er gjengitt i tabell 8-1.

Tabell 8-1 Svar på spørsmål om opplevd effekt av arbeidslivsfaget for grunnleggende ferdigheter og evnen til praktisk arbeid. Prosent.

Har arbeidslivsfaget gjort at du har blitt flinkere til...	Ja, helt klart	Ja, litt	Nei	Vet ikke	Total	N
...å lese	5	18	66	10	100	1 341
...å skrive	7	23	61	9	100	1 332
...å regne	9	30	52	10	100	1 348
...å bruke datamaskin	13	28	53	7	100	1 348

Tabellen viser at færrest har «helt klart» blitt flinkere i lesing som følge av arbeidslivsfaget, der bare fem prosent opplever at de helt klart har blitt bedre. Når det gjelder bruk av datamaskin, sier 13 prosent det samme. Slår vi sammen de som svarer «ja, helt klart» og «ja, litt», er det fire av ti som opplever at arbeidslivsfaget har bedret dataferdighetene og like mange mener at de har blitt bedre til å regne. Tre av ti har blitt bedre til å skrive, mens det er i overkant to av ti som opplever at faget har gjort dem bedre til å lese.

Nærmere analyser av disse spørsmålene for gutter og jenter separat, viser at gutter vurderer at faget har hatt større påvirkning på deres grunnleggende ferdigheter i noe større grad enn jenter. For eksempel er det 42 prosent av guttene som vurderer at faget har bidratt til at de har blitt bedre til å regne, mot 30 prosent av jentene. Også i lesing er det flere gutter enn jenter som vurderer at faget har hatt en positiv virkning. Når det gjelder skriving og bruk av datamaskin, er det ingen forskjeller i jenters og gutters vurderinger.

På samme sted i spørreskjemaet ble elevene også bedt om å vurdere om de hadde blitt flinkere til «å jobbe praktisk (for eksempel bygget eller laget noe)» som følge av arbeidslivsfaget. Ikke overraskende er det en betydelig høyere andel som gir sin tilslutning til dette sammenliknet med de andre ferdighetene de ble bedt om å vurdere. Nesten halvparten mener at de «helt klart» har blitt flinkere til å jobbe praktisk, og ytterligere fire av ti mener de er blitt «litt» flinkere. Noen få elever er usikre, og nærmere én av ti svarer at deltakelsen i faget ikke har ført til at de har blitt flinkere med praktisk jobbing. Det er statistisk sett hold for å hevde ($p < 0,001$) at flere gutter enn jenter mener at faget «helt klart» har gjort dem flinkere til å jobbe praktisk (51 prosent av guttene, 39 prosent av jentene).

Etter ett år med arbeidslivsfaget er det altså først og fremst det å jobbe praktisk majoriteten av elevene opplever de har lært. Som vi har vært inne på, kan man ikke se bort i fra at for noen elever kan det være vanskelig å vurdere om deltakelse i arbeidslivsfaget har bidratt til at de har flinkere i de grunnleggende ferdighetene som det er spurt etter. En samtale vi hadde med tre gutter og deres lærer på et av skolebesøkene, illustrerer dette:

Intervjuer: Har dere lært ting her som dere har hatt bruk for på skolen?

Elevene: Nei.

Lærer: Jo, men vi har jo hatt litt praktisk matte for eksempel. Vi regna jo ut hvor mye korn vi trenger til antall dekar vi har her.

Elevene: Ja.

Lærer: Hvor mye er et dekar?

Elev 2: 1 000 kvm.

Lærer: Bra – veldig bra!

Samtalen illustrerer at det i en del tilfeller kan være en betydelig forskjell i hvilket perspektiv eleven og læreren har til koblingen mellom de praktiske oppgavene og trening i grunnleggende ferdigheter. Mens læreren altså ser dette mer som en innbakt del av undervisningen og knytter regning, lesing og skriving til praktiske oppgaver i arbeidslivsfaget som er direkte relatert til fagene norsk og matematikk, tenker ikke eleven i de samme baner. Generelt var det slik at det var vanskelig for oss gjennom skolebesøkene å få respons fra elevene på nytten av arbeidslivsfaget for læring i andre fag. Men gjennom å observere undervisningen så vi mange eksempler på hvordan lærerne knytter praktiske oppgaver til ferdigheter som står sentralt i andre fag, noe eksempelet fra skolekjøkkenet illustrerer:

Tre elever skal vaske poteter til dagens rett. En av jentene har fått i oppgave å hente antall poteter som trengs. Det er gitt beskjed om at det er fire grupper som skal ha poteter og at hver gruppe trenger åtte poteter. Men jenta klarer ikke å regne ut hvor mye poteter som trengs. Hun spør lærer høyt ut i rommet om hvor mye 8×4 er. Lærer ber henne regne det ut, men hun klarer ikke. Lærer spør da hva 8×2 er, noe jenta raskt finner ut er 16. Men da lærer ber henne om å regne ut hvor mye 16×2 er, blir det stille fra jenta. Læreren tar jenta med bort på tavla hvor han regner og forklarer. Lærer tar seg god tid til å hjelpe henne.

8.2 Motivasjon for læring i andre fag

Eksemplene ovenfor handler om hvordan det å gjennomføre praktiske oppgaver krever grunnleggende ferdigheter i regning. På lignende måte er det grunn til å tro at ferdigheter som lesing, skriving og bruk av datamaskin, er viktig for å gjennomføre mange av de praktiske oppgavene elevene møter på arbeidslivsfaget. I tillegg til denne typen «læring gjennom arbeid» ligger det også til grunn for arbeidslivsfaget en forventning om at praktisk læring skal styrke elevenes indre motivasjon. Ved at elevene ser nytten av ulike ferdigheter gjennom praktiske oppgaver, håper man å øke lysten til å lære også i andre fag.

For å undersøke en slik sammenheng mellom arbeidslivsfaget og elevenes motivasjon i andre fag, ba vi elevene om å ta stilling til to spørsmål. Gjennom et mer direkte spørsmål skulle hver enkelt først svare på om

arbeidslivsfaget hadde ført til «at du fikk lyst til å lære mer i de andre fagene». Deretter ble de bedt om å forestille seg hvordan de trodde det ville vært for dem på skolen dersom de ikke hadde arbeidslivsfaget. I en slik hypotetisk situasjon ble de utfordret til å si hvor enig eller uenig de var i følgende utsagn: «Jeg ville vært mindre motivert i andre fag».

Tabell 8-2 Svar på spørsmål om hva arbeidslivsfagets betydning for motivasjon i andre fag. Prosent.

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke	Total	
<i>Har arbeidslivsfaget ført til at du...</i>							
... får lyst til å lære mer i de andre fagene	11	27	27	19	16	100	1 360
<i>Hvordan tror du det ville vært for deg på skolen uten arbeidslivsfaget?</i>							
Jeg ville vært mindre motivert i andre fag	29	31	13	11	16	100	1 385

Det er stor variasjon i hvordan elevene stiller seg til disse utsagnene. 16 prosent av ungdommene vet ikke helt hva de skal svare, og det er en betydelig andel som enten svarer litt enig eller litt uenig. Det er færre som mener at faget har bidratt til økt motivasjon i andre fag på det konkrete utsagnet, sammenliknet med den hypotetiske situasjonen. På det konkrete utsagnet er det kun 11 prosent som sier seg «helt enig» i at arbeidslivsfaget har ført til at de får lyst til å lære mer i andre fag og 27 prosent er «litt enig». Det er 29 prosent som helt klart tror de ville vært mindre motivert i andre fag dersom de ikke hadde gått på arbeidslivsfaget og 31 som er «litt enig» i dette.

Det er vanskelig å gi en helt entydig tolkning av resultatene, men det er mye som tyder på at «overrisslingseffekten» på motivasjonen for læring i andre fag først og fremst gjelder en begrenset del av deltakerne på arbeidslivsfaget. Flertallet av ungdommene er usikre på hva de skal svare, og det er en god del som er direkte uenig i at faget har påvirket motivasjonen for å lære i andre fag. Nærmere analyser viser at det er ingen forskjeller i hvordan gutter og jenter vurderer betydningen av arbeidslivsfaget for motivasjon i andre fag.

8.3 Betydningen av praktisk arbeid for læring av grunnleggende ferdighet og motivasjon i andre fag

De foregående analysene har vist at relativt få elever har et bevisst forhold til at undervisningen på arbeidslivsfaget har forbedret grunnleggende ferdigheter som lesing, skriving, regning og bruk av datamaskin. Litt flere opplever derimot at faget har økt skolemotivasjonen generelt. I hvilken grad har andelen praktisk jobbing på arbeidslivsfaget betydning for ferdighetstrening og motivasjon i andre fag? Det er ikke åpenbart hva slags sammenhenger det er rimelig å forvente. Vi har sett at arbeidslivsfagelevne er en elevgruppe som etterlyser et større innslag praktisk arbeid i undervisningen. Hvis dette er en elevgruppe som generelt lærer best gjennom praktiske øvelser, er det kanskje også slik at elever med mye praktisk jobbing på arbeidslivsfaget opplever størst effekt i forhold til grunnleggende ferdigheter som lesing, skriving, regning og bruk av datamaskin. Motsatt kan det tenkes at elever som har vært utsatt for det elevene opplever som «ikke-praktiske» aktiviteter, som for eksempel føring av logg, lese instruksjoner etc., også gjennom arbeidslivsfaget opplever et læringsutbytte knyttet til denne typen grunnleggende ferdigheter.

For å undersøke dette nærmere har vi igjen sammenlignet elever som oppgir at mer av halvparten av tiden på arbeidslivsfaget har gått med til praktisk jobbing, med elever som oppgir at mindre tid har gått med til dette. Tabell 8-3 viser andelen i de to gruppene som mener at de enten er blitt «helt klart» eller «litt» flinkere i ulike ferdigheter på grunn av arbeidslivsfaget.

Tabell 8-3 Andelen som opplever at de har blitt flinkere i ulike ferdigheter etter hvor mye praktisk jobbing det har vært i arbeidslivsfaget. Prosent.

Har arbeidslivsfaget gjort at du har blitt flinkere til...	Andel praktisk jobbing på arbeidslivsfaget:		Alle (N=1 396)
	Over halvparten av tiden (N=428)	Halvparten eller mindre (N=968)	
... å lese	23	25	23
... å skrive	29	31	29
... å regne***	43	29	39
... å bruke datamaskin*	39	44	40
... å jobbe praktisk***	93	74	87

Note: Signifikansnivå angitt ved $p < 0,001$ (***), $p < 0,01$ (**), $p < 0,05$ (*).

Sammenhengen mellom andelen praktisk jobbing på faget og opplevelsen av effekt, varierer med hvilke ferdigheter det er snakk om. For lesing og skriving

er det ingen forskjell mellom elever som har brukt mesteparten av tiden på arbeidslivsfaget til praktisk jobbing og andre – og det bare mindre forskjeller i hvor gode elevene har blitt til å bruke datamaskin. Når det gjelder fagets påvirkning på ferdigheter i bruk av datamaskin, er det slik at elever der relativt lite av tiden er blitt brukt til praktisk jobbing opplever at faget har hatt størst effekt. En mulig tolkning er at elevene som rapporterer om relativt sett lite praktisk jobbing, har brukt en god del av tiden i arbeidslivsfaget foran datamaskiner.

Når det gjelder fagets påvirkning på regneferdigheter, er det en nokså markant forskjell knyttet til hvor mye praktisk jobbing ungdommene har hatt i faget i løpet av 8. trinn. Mens 43 prosent av elever ved skoler der over halvparten av tiden på arbeidslivsfaget har gått med til praktisk jobbing mener de i hvert fall har blitt litt flinkere til å regne, gjelder det samme 29 prosent av elevene ved skoler der mindre av undervisningen har vært praktisk. Det er mulig at lærerne på en del skoler har vært gode til å integrere regneopplæring i deler av den praktiske opplæringen og at dette faktisk kan ha betydd noe for en del elever. Ikke uventet er det klart flere av elevene som har hatt et opplegg med mye praktisk jobbing som også opplever at de har blitt flinkere til å jobbe praktisk.

Er det noen sammenheng mellom hvor mye praktisk jobbing elevene har hatt i arbeidslivsfaget og hvorvidt ungdommene opplever at arbeidslivsfaget har motivert dem for andre fag? Tabellen nedenfor viser andelen som er helt eller litt enig i de to utsagnene om arbeidslivsfagets betydning for motivasjon og læring i andre fag etter hvor stor del av undervisningen som har vært praktisk rettet.

Tabell 8-4 Andelen som er enig i utsagn om betydning for motivasjon i andre fag etter hvor mye praktisk jobbing det har vært i arbeidslivsfaget. Prosent.

	Andel praktisk jobbing på arbeidslivsfaget:		Alle (N=1 396)
	Over halvparten av tiden (N=428)	Halvparten eller mindre (N=968)	
<i>Har arbeidslivsfaget ført til at du...</i>			
... får lyst til å lære mer i andre fag*	40	33	38
<i>Hvordan skolehverdagen ville vært uten arbeidslivsfaget?</i>			
Mindre motivert i andre fag*	62	56	60

Note: Signifikansnivå angitt ved p<0,001 (***), p<0,01 (**), p<0,05 (*).

Tabellen viser i tråd med antagelsen ovenfor, en tendens til at elever som har hatt mye praktisk jobbing på arbeidslivsfaget opplever litt større effekt på motivasjon i andre fag. Mens 40 prosent av elevene som har fått en overvekt av undervisningen på denne måten mener de har fått mer lyst til å lære i andre fag på grunn av arbeidslivsfaget, gjelder det samme 33 prosent blant elever der halvparten eller mindre av tiden på faget har gått med til slike oppgaver. Tilsvarende er det en større andel (62 mot 56 prosent) blant elever i den førstnevnte gruppe som tror de ville vært mindre motivert i andre fag hvis det ikke hadde vært for arbeidslivsfaget.

8.4 Oppsummering

I dette kapittelet har vi undersøkt om arbeidslivsfaget, slik dette har blitt praktisert på forsøksskolene i 8. trinn, har bidratt til å forbedre elevenes grunnleggende ferdigheter og motivasjon for de andre fagene i skolen. Vi har vært inne på at det å måle slike effekter gjennom subjektive vurderinger fra elevene selv, byr på noen metodiske utfordringer. Samtidig er det viktig å ikke undervurdere hva de som selv har blitt utsatt for et opplæringstilbud som har vart noen timer hver uke gjennom et helt skoleår, sitter igjen med av erfaringer.

Hovedinntrykket er at elevene på arbeidslivsfaget først og fremst er blitt bedre til å arbeide med praktiske ting. Halvparten sier at faget har ført til at de har blitt klart bedre til å jobbe praktisk og 40 prosent at de har blitt litt flinkere. At det samtidig er de elevene som sier at de har jobbet mest praktisk i faget som også mener at de har lært mest på dette området, er ikke så overraskende, men kontrasten er nokså stor til elevenes vurderinger av hvilke effekter de opplever at faget har hatt på deres lese-, skrive- og regneferdigheter. Om lag to av ti sier at de har blitt klart bedre i enten lesing, skriving, regning eller i bruk av datamaskin, og hver tredje sier at de ikke har blitt bedre i noen av disse ferdighetene. Flest sier at de har blitt flinkere i regning og bruk av datamaskin, mens det er nokså få som sier at faget har bidratt til å bedre deres ferdigheter i lesing og skriving.

Et av fagets målsettinger er å gi ungdom en praktisk mestringsarena som også kan gi grunnlag for økt skolemotivasjon i andre fag. Ut fra elevenes svar er det mye som tyder på at en slik «overrisslingseffekt» fra arbeidslivsfaget til

de andre fagene først og fremst gjelder for en begrenset del av deltakerne på arbeidslivsfaget i 8. trinn. Flertallet av ungdommene er forholdsvis usikre på hva de skal svare på spørsmålet om hva faget har bidratt med, og det er en god del som mener at faget ikke har ført til økt motivasjon for å lære i andre fag.

Vi har også undersøkt om de som har hatt mye praktisk jobbing på arbeidslivsfaget opplever å ha blitt mer motivert for andre fag og forbedret sine grunnleggende ferdigheter i større grad enn andre. Samlet antyder disse analysene på at omfanget av praktisk jobbing på arbeidslivsfaget har noe sammenheng – men ikke spesielt sterk – med økt motivasjon. Sammenhengen til regneferdigheter er imidlertid noe klarere, noe som tyder på at praktiske oppgaver for en del elever har vært en nyttig inngang til å lære seg grunnleggende matematiske ferdigheter. Men det kan også bety at det er lettere for elevene (og lærerne) å se koplingen mellom praktisk trening og utvikling av grunnleggende regneferdigheter enn koplingen til lesing og skriving.

9 Avslutning

I denne rapporten har vi tegnet et bilde av lærernes og elevenes erfaringer med å delta i arbeidslivsfaget gjennom det første av tre skoleår. Vi har lagt vekt på å få fram kjennetegn ved lærerne og elever, hvordan faget har vært praktisert og hvordan elever og lærere vurderer at faget har fungert og hva det har ført til. Vi har vært opptatt av å få fram både det som har fungert bra og hvilke utfordringer lærere og elever mener ligger i faget. Datagrunnlaget har vært spørreundersøkelser rettet mot lærere og elever ved samtlige 119 skoler som deltar i den utvidete delen av forsøket i perioden 2010–2013. Vi har data fra lærere og elever ved de fleste av disse skolene og svarprosenten har vært høy. I tillegg har vi analysert kvalitative data som er samlet inn gjennom observasjoner og intervjuer på seks skoler som har deltatt i forsøksordningen.

Det viktigste resultatet fra denne undersøkelsen er at det er mye som fungerer bra i arbeidslivsfaget, slik dette er blitt praktisert på 8. trinn i de skolene som deltar i den utvidete forsøksordningen i perioden 2010 – 2013. Både lærere og elever har en sterk tilslutning til fagets egenart og grunnidé og de aller fleste vurderer at det meste fungerer bra.

Dette betyr ikke at alle mener at alt fungerer like godt, og vi har også påvist noen spenninger i faget og noen utfordringer som lærerne og elevene står overfor. Vi vil i denne avslutningen oppsummere de viktigste resultatene. Dette blir gjort gjennom å legge vekt på hva som kjennetegner fagets lærere og elever, hvordan faget er gjennomført og med hvilket innhold og hvordan lærere og elever vurderer faget og utbytte for elevene. Til slutt diskuterer vi noen av de spenningene i faget vi mener evalueringen så langt har pekt på og trekker en foreløpig konklusjon av hovedfunnene i rapporten.

9.1 Kjennetegn ved lærere og elever

Undersøkelsen viser at lærerne som underviser i arbeidslivsfaget har en sterk motivasjon for å undervise i faget, og i likhet med mange skoleledere hadde de en sterk tro på arbeidslivsfaget i forkant av forsøket. Mange lærere opplever at de har blitt spesielt valgt ut av ledelsen fordi de har særskilte

forutsetninger for å lykkes med det nye faget. To av tre av lærerne på arbeidslivsfaget har praktisk utdanning som er relevant for arbeidslivsfaget og det store flertallet opplever selv at de har kompetanse til å gjøre en god jobb. Resultatene understreker betydningen av å ha utdanning i praktiske fag som er relevante for arbeidslivsfaget, i det lærere som har slik utdanning vurderer sin egen kompetanse for å gjennomføre faget som noe bedre enn de som mangler praktisk utdanning. Bare unntaksvis mangler lærerne på arbeidslivsfaget pedagogisk kompetanse.

Evalueringen har vist at elevene som har valgt arbeidslivsfaget på enkelte områder ikke skiller seg særlig mye fra andre elever på ungdomstrinnet. I likhet med andre skoleelever er det mange av elevene på arbeidslivsfaget som på generell basis trives godt på skolen, samtidig som det er mange som kjeder seg. Vi har heller ikke dokumentert spesielt mye mer skulking blant elevene som har valgt arbeidslivsfaget sammenliknet med andre ungdommer. På andre områder skiller elevene på arbeidslivsfag seg mer markant ut. For det første er det en betydelig overvekt av gutter som har begynt på faget. For det andre har elevene gjennomgående dårligere skolekarakterer enn andre. For det tredje er dette elever som i større grad enn andre oppfatter skolen som særlig teoriorientert, noe som kan være en av forklaringene til at mange av disse elevene søker seg mot et alternativt undervisningsopplegg som er praktisk orientert.

Spørsmål til ungdommene om hvorfor de valgte å begynne på arbeidslivsfaget tyder likevel på at motivene i mange tilfeller har vært svært sammensatte. Mange gir klart uttrykk for at de valgte dette fordi de oppfattet faget som morsomt og som nyttig. For mange av ungdommene har valget også vært knyttet til det å velge bort språkfagene og det de oppfatter som vanskelige fag og som pugging av gloser. Samtidig er det mange som nevner påvirkning fra foreldre som en av grunnene til at de valgte faget. Uansett om ungdommene har valgt faget fordi de er tiltrukket av det – eller om de har valgt faget fordi de ikke ønsket å lære seg eller fordype seg i språk – tyder svarene på at langt de fleste elever i forkant av opplæringen har opplevd faget som attraktivt i seg selv. På dette området er det altså noen klare likhetstrekk mellom lærerne og elevene.

9.2 Gjennomføringen av og innholdet i faget

Evalueringen viser at det er stor variasjon i hvordan forsøksskolene har organisert og gjennomført opplæringen i arbeidslivsfaget. Dette gjelder både hvor stor lærertettheten har vært, i hvor stor grad lærerne har fått ekstra ressurser, tid til forberedelser og kursing, samarbeidet med eksterne (videregående skoler og bedrifter) og hvordan skolene har trukket de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring inn i arbeidslivsfaget. Mange av skolene har etablert kontakter med videregående og ulike bedrifter, men få har organisert større deler av opplæringen for elevene utenfor skolen. Undersøkelsen viser at slik faget har vært praktisert i 8. trinn, har 60 prosent av elevene bare hatt noen få eller ingen timer utenfor skolen.

Lærerne er langt på vei samstemte i at faget er blitt gjennomført som et praktisk fag. For mange lærere innebærer det at de legger andre pedagogiske og faglige grep til grunn for undervisningen enn i andre fag. Stikkord som lærerne nevner er konkretisering, praksis som inngang til det teoretiske og koplinger til livet utenfor skolen – og da særlig til arbeidslivet. På dette området er svarene til lærerne langt på vei i tråd med læreplanen og intensjonen med faget. I tillegg er det mange lærere som mener at fagets egenart legger opp til en større grad av ansvarliggjøring av elevene, til mer romslighet og tid til fordypning og at lærerne kommer tettere på elevene.

Beskrivelsene av hvilke pedagogiske tilnærmingsmåter som brukes i arbeidslivsfaget tyder altså på at mange lærere er svært bevisste på at arbeidslivsfaget ikke bare skal ha et annet type innhold og andre typer aktiviteter enn andre fag, men også at faget skal ha en annen arbeidsform. Lærere gir eksempler på prosjekter der man lager bedrifter i klasserommet og på den måten «leker arbeidsliv». Dette illustrerer hvordan ulike arbeidsformer gir anledning til å spille på andre strenger hos elevene enn man kanskje gjør i andre fag. For eksempel får elevene erfare «virkelige konsekvenser» av egen innsats, ikke bare gjennom karakterene de får, men gjennom den mottakelsen som produktene de er med på å skape får hos andre, også utenfor skolen. Videre skiller arbeidslivsfagets arbeidsformer seg ut ved at arbeidsprosessen, elevenes innsats og holdning underveis, blir viktige, for eksempel når prosjektet er å gjennomføre en aktivitetsdag for barnehagebarn.

Et flertall av elevene sier at mesteparten av undervisningen har bestått i å jobbe praktisk, for eksempel gjennom å lage produkter eller yte tjenester. En del av ungdommene gir likevel uttrykk for at forventningene de hadde til arbeidslivsfaget ikke har blitt oppfylt. Blant annet er det én av tre elever som trodde arbeidslivsfaget skulle være bedre enn det har vært. For noen av disse ungdommene handler skuffelsen om at undervisningen i begrenset grad har foregått «ute i det virkelige livet». Mange elever gir eksplisitt uttrykk for at de gjerne skulle ønske at faget ga dem flere praktiske erfaringer utenfor skolesettingen og etterspør mer utplasseringer, bedriftsbesøk og jobbing utenfor skolen. For andre knyttes skuffelsen til at faget ikke har vært praktisk nok. Fire av ti svarer at halvparten eller mindre av tiden har bestått i praktisk jobbing og to av tre ønsker at faget var enda mer praktisk. Vi har dokumentert at de ungdommene som har hatt mye praktisk jobbing liker faget en god del bedre enn de som har hatt mindre jobbing, og de førstnevnte er spesielt godt fornøyd med arbeidsmåten i faget. Det er en god del av ungdommene på arbeidslivsfaget som mener at faget er for lite variert, for lite utfordrende og de skulle hatt flere valgmuligheter. Svarene fra disse ungdommene tyder på at lærerne kan ha en stor utfordring med å få tilfredsstillt ungdommenes ulike interesser. Overvekten av gutter i faget ser også ut til å være en utfordring for enkelte av jentene, som gir uttrykk for at faget ikke alltid er like godt tilpasset deres interesser.

9.3 Vurderinger av faget

Til tross for at ikke alle forventningene som elevene hadde til faget har blitt oppfylt, er det store flertallet av elevene på arbeidslivsfaget svært fornøyd med det de har opplevd i løpet av 8. trinn. Så godt som samtlige av ungdommene gir uttrykk for at de trives med dette faget og det er bare et lite mindretall som sier de kjeder seg. I overkant av åtte av ti mener arbeidslivsfaget er det beste faget i skolen, og mange elever ønsker at faget var mer omfattende og at det var flere timer undervisning i uka. Evalueringen har vist at det særlig er den praktiske orienteringen i faget som appellerer så sterkt til disse ungdommene og kontrasten til andre fag er nokså dramatisk. Mens seks av ti er svært godt fornøyd med måten det arbeides på i arbeidslivsfaget, er det kun 13 prosent av elevene som er like godt fornøyd med arbeidsmetodene i

matematikk. Selv i kunst og håndverk – som også er praktisk fag – er det til sammenlikning kun hver tredje som er svært godt fornøyd med måten det arbeides på.

På dette området er lærerne og elevene samstemte, og også det store flertallet av lærerne gir uttrykk for at de trives godt med å undervise i faget. Lærerne virker spesielt godt fornøyd med innholdet i faget og det er den praktiske innretningen faget har og tilnærmingen til teori som synes å appellere spesielt sterkt til mange av lærerne. De fleste lærerne mener at faget har blitt godt implementert på skolene. Særlig er flertallet av lærerne fornøyd med gruppestørrelsen og lærertettheten og mange vurderer mulighetene for å kjøpe materiell som gode. Også gjennomføringen av faget er det mange som er fornøyd med. Lærerne er noe mer kritiske til tilgangen til lokaler og hvordan faget er organisert. Det lærerne er minst fornøyd med, er planleggingen og kvaliteten på lokalene.

På et åpent spørsmål om hva som fungerer spesielt dårlig med arbeidslivsfaget, er det elevsammensetningen som flest lærere trekker fram. Flere vektlegger at på enkelte skoler er det en ubalanse i elevsammensetningen, der en del umotiverte elever bidrar til å sette et negativt preg på elevgruppa. I følge disse lærerne gjør dette undervisningen tung og utfordrer arbeidet med å gi faget status. Andre lærere legger vekt på utfordringer knyttet til tid, både at faget krever lengre økter enn andre fag og at faget mange steder ikke er så lett å plassere på en tilfredsstillende måte i timeplanen. Videre er det andre igjen som trekker fram utfordringer knyttet til læreplanen, at den ikke er konkret nok, til problemer med å rekruttere lærere med god fagkompetanse, til ressursituasjonen og til vurderingspraksis.

9.4 Utbytte for elevene

Lærerne legger vekt på at arbeidslivsfaget fungerer som et viktig pusterom for mange elever fra en ellers teoriorientert skole, der elevene opplever å være nyttige, få økt motivasjon og trivsel. De fleste lærerne mener at faget gjør en forskjell for elevene, og etter ett års erfaring er det bare et mindretall av lærerne som mener at faget ikke har bidratt til økt trivsel og motivasjon og til å bedre grunnleggende ferdigheter til noen av elevene som har deltatt i forsøket. De fleste lærerne mener likevel at tiltaket først og fremst har hatt

viktige konsekvenser for noen av elevene – og det er få som mener at tiltaket har bidratt til at de fleste elevene har fått økt motivasjon, trivsel og bedre grunnleggende ferdigheter. Lærerne vurderer det videre slik at faget har hatt større betydning for elevenes trivsel og generelle opplevelser i skolehverdagen enn det har hatt for skolemotivasjon og grunnleggende ferdigheter. For én av fire lærere var forventningene til hva som skulle komme ut av arbeidslivsfaget større i forkant enn det de mener at tiltaket har ført til i løpet av det første skoleåret.

Når vi spør elevene om hva arbeidslivsfaget har ført til, har de først og fremst blitt bedre til å arbeide med praktiske ting. Halvparten sier at faget har ført til at de har blitt klart bedre til å jobbe praktisk, og 40 prosent sier at de har blitt litt flinkere. Om lag to av ti sier at de som følge av arbeidslivsfaget har blitt klart bedre i lesing, skriving, regning og/eller i bruk av datamaskin, og hver tredje sier at de ikke har blitt bedre i noen av disse ferdighetene. Det er flere som sier at faget har ført til at de har blitt bedre i regning og bruk av datamaskin enn at det har ført til forbedringer i lesing og skriving.

En av fagets målsettinger er å gi ungdom en praktisk mestringsarena som også kan gi grunnlag for økt skolemotivasjon i andre fag. Ut fra elevenes svar er det mye som tyder på at en slik «overrisslingseffekt» fra arbeidslivsfaget til de andre fagene først og fremst gjelder for en begrenset del av deltakerne. Flertallet av ungdommene er forholdsvis usikre på hva de skal svare på spørsmålet om faget har bidratt til økt skolemotivasjon generelt. Samtidig gir en god del eksplisitt uttrykk for at faget ikke har ført til økt motivasjon for å lære i andre fag.

Vi har undersøkt om de som har hatt mye praktisk jobbing på arbeidslivsfaget, opplever å ha blitt mer motivert for andre fag og har forbedret sine grunnleggende ferdigheter i større grad enn andre. Samlet antyder disse analysene at omfanget av praktisk jobbing på arbeidslivsfaget har noe sammenheng – men ikke spesielt sterk – med økt motivasjon. Sammenhengen til regneferdigheter er imidlertid noe klarere, noe som tyder på at praktiske oppgaver for en del elever har vært en nyttig inngang til å lære seg grunnleggende matematiske ferdigheter. Men det kan også bety at det er lettere for elevene (og lærerne) å se koplingen mellom praktisk trening og utvikling av grunnleggende regneferdigheter enn koplingen til lesing og skriving.

9.5 Spenninger i arbeidslivsfaget

Funnene i denne rapporten peker mot en spenning i arbeidslivsfaget mellom ønsket om at arbeidslivsfaget skal være et praktisk fag, og hensynet til at faget skal «ivareta grunnleggende ferdigheter på en god måte», slik stortingsmeldingene som la grunnlaget for å innføre forsøket i ungdomsskolen legger opp til. Dette spenningsforholdet kan også formuleres som avveiningen mellom å tilby et praktisk pusterom for teoritrøtte elever og hensynet til å utforme et fag som har et innhold som sikrer at faget ikke blir oppfattet som mindreverdige.

Det er grunn til å tro at nettopp det å integrere grunnleggende ferdigheter i arbeidslivsfaget, er noe mange lærere opplever som utfordrende. Resultatene i rapporten viser at mange av elevene som arbeidslivsfaget rekrutterer har forholdsvis svake skolefaglige ferdigheter. Dette gjelder ikke alle, men for mange av de som sliter med fagene i skolen vil en viktig motivasjon for å velge arbeidslivsfaget være å få en pause fra en type læring de ikke mestrer. Ved å legge stor vekt på grunnleggende ferdigheter risikerer lærerne at elevene opplever at faget ikke blir et slikt pusterom.

Spenningen mellom praksis og integrering av grunnleggende ferdigheter er likevel ikke bare politiske og pedagogiske avveininger i utformingen av arbeidslivsfaget. Den forståelsen av praksis som legges til grunn i arbeidslivsfaget – praksis som produksjon av produkter eller tjenester – gjør at faget kan plasseres i en tradisjon som i England er kjent under begrepet *work-related learning*, eller arbeidsrelatert læring (Huddleston and Oh 2004). I denne tradisjonen tenker man seg at arbeidsrelatert læring innebærer læring langs tre akser: Læring om arbeid, læring for arbeidslivet og læring gjennom arbeid. Denne inndelingen reflekterer godt elementene som ligger innbakt i arbeidslivsfagets læreplan. En kritikk som Huddleston og Oh (2004) reiser mot arbeidsrelatert læring er at pådriverne ofte har for store forventninger til hvilken forskjell denne formen for læring kan innebære, samtidig som det ofte er vagt definert hva innholdet i læringen skal være. Denne kritikken kan knyttes til Bakers (2009) argument om at når det generelle utdanningsnivået i et samfunn blir høyt, endres også oppfatninger om arbeid, kunnskap og kvalifikasjoner. Dette innebærer at arbeidslivet og yrkesfagene karakter endres og preges av disse forventningene, og at kravene i fagene uunngåelig

inkluderer mer teori. Et resultat av dette er at det ikke lenger er opplagt hva som er skillet mellom teoretisk og praktisk opplæring.

Spenningsforholdet mellom praksis og teori er altså uunngåelig i arbeidsrelatert læring. Men elevenes oppfatning av hva som er praktisk, kan tenkes å skille seg fra den forståelsen av praksis som arbeidslivsfaget legger til grunn. Slik kan elementer som i arbeidslivsfaget er forstått som praksis, likevel oppfattes som teori av elevene.

Lærerne må nødvendigvis håndtere dette spenningsforholdet i undervisningen. At dette kan være utfordrende blir tydelig når vi tar i betraktning funnene i rapporten som viser at elevene er mer fornøyd med faget desto oftere de har jobbet praktisk med ting. Et spørsmål det vil være viktig å reise, er om visse elementer i den arbeidsrelaterte læringen blir vektlagt på bekostning av andre for å sikre at faget oppleves som praktisk.

En annen spenning i faget er knyttet til karakterer og vurderingspraksis. Evalueringen viser at dette er et område der lærerne er nokså ambivalente. Det store flertallet støtter på den ene siden opp om viktigheten av å ha karakterer i faget og det er mange som synes det er bra at elevene skal ha eksamen. Samtidig sier flertallet av lærerne at de har større problemer med å sette karakterer i arbeidslivsfaget enn i andre fag. Noen gir uttrykk for at det ligger en utfordring i at karakterene kan bli for gode sammenliknet med språkfagene, og at det ligger en fare i at faget trekker til seg elever som kan være spesielt opptatt av å ha «lett tilgang til» gode karakterer. Andre lærere gir uttrykk for at det er vanskelig å få elevene til å dokumentere arbeidet sitt gjennom for eksempel skriftlige logger. Også hva lærerne skal vurdere knytter de utfordringer til. Mange av lærerne sier at de har vurdert det elevene har produsert eller utført av tjenester, samtidig som det store flertallet også legger elevenes holdninger og innsats i faget til grunn for karakterene. Selv om dette er en praksis som bryter med vurderingspraksisen i mange andre fag, antyder dette en innebygget spenning i arbeidslivsfaget siden det å skille mellom elevenes prestasjoner og holdninger og innsats langt på vei blir meningsløst, siden de er innebygget og sammenvevet i så sterk grad i mange av de kompetansemålene som elevene skal jobbe mot i dette faget.

En mulig tolkning er at lærernes problemer med å sette karakterer handler om at faget har en annen inngang til karaktervurdering enn andre

fag. Samtidig må lærerne forsøke å kalibrere karakterfordelingen slik at ikke gjennomsnittskarakterene blir så høye at det utvikler seg forestillinger om at arbeidslivsfaget er et fag det er spesielt lett å få gode karakterer i. Dette kan igjen føre til at statusen til faget synker og bidra til å sette spørsmålstegn ved det at arbeidslivsfaget skal ha samme status som fremmedspråkene og språklig fordypning.

9.6 Foreløpig konklusjon

Evalueringen har så langt vist at vi har med et fag å gjøre som er sterkt ønsket av både skolelederne, lærerne og elevene på de skolene som deltar i forsøket med arbeidslivsfag. Faget er innført i en tid der det politiske flertallet på Stortinget ønsker en mer praktisk og variert ungdomsskole, og evalueringen så langt antyder at arbeidslivsfaget representerer ett av svarene på noen av de utfordringene som ungdomstrinnet står overfor. På mange av disse skolene er faget blitt praktisert som et opplæringstilbud der elever får jobbet praktisk – med et variert sett av oppgaver – og de får øvet seg mot kompetansemål, som for de fleste oppleves som mer relevante, interessante og nyttige enn det de står overfor i mange andre fag. Når elever selv får velge å delta i et slikt fag, er det mer enn åtte av ti elever som gir uttrykk for at dette er det beste faget de har på skolen og det store flertallet liker spesielt måten det jobbes på. Også lærerne gir uttrykk for en sterk entusiasme for faget, og svært mange er fornøyd med hvordan det har fungert og virket for elevene. Basert på det lærerne og elevene forteller oss, er det mye som tyder på at skolene som har deltatt i den utvidete delen av forsøket langt på vei er i ferd med å oppfylle læreplanens målsetting om at «kunnskap om begreper og arbeidsmetoder og praktisk trening skal bidra til mestring, motivasjon og arbeidsglede».

Samtidig skal vi være forsiktige med å trekke den konklusjonen at faget løser alle problemer i ungdomstrinnet og at det vil fungere like godt på alle skoler. For det første har vi påpekt at det er en del utfordringer i faget, både knyttet til elevenes forventninger om en mer direkte tilknytning ute i arbeidslivet, til det at elevene skal tilegne seg grunnleggende ferdigheter også i dette faget, om faget bidrar til at elevene blir mer motivert for annet skolearbeid og utfordringer for lærerne knyttet til vurdering i fag. Vi har også så vidt reist spørsmålet om faget er bedre tilpasset gutter enn jenter.

For det andre er det usikkerhet knyttet til hva slags overføringsverdi disse evalueringsresultatene har. Som et utgangspunkt kan det være rimelig å anta at faget passer bedre på noen skoler enn på andre, og at faget passer bedre for noen elever enn for andre. Det vi vet er at de fleste av de aktørene som vi har studert i evalueringen langt på vei selv har valgt å bli med i forsøket. De fleste av skolene har søkt om å få være med og mange har blitt spesielt valgt ut av kommunen. Lærerne i faget utgjør en selektert gruppe av spesielt praktisk orienterte lærere. Evalueringen tyder på at mange av lærerne i utgangspunktet oppfattet faget som særlig appellerende og mange ønsket av den grunn også å undervise i faget. Dette er selvsagt faktorer som gir et godt utgangspunkt for å få til en vellykket undervisning, men kan samtidig være en av forklaringene på hvorfor mange av lærerne er så godt fornøyd med å undervise i et fag de har villet undervise i og som de selv har hatt stor påvirkning for å utforme. Også blant elevene ligger det en betydelig selvseleksjon. Elevene sto i forkant av opplæringsperioden foran et konkret valg, der arbeidslivsfaget var ett av flere valgmuligheter. De aller fleste har altså selv valgt faget, de fleste fordi de syntes faget virket morsomt og nyttig, men også fordi foreldrene har bidratt til å påvirke. For en del ble faget valgt fordi de vurderte de andre alternativene (fremmedspråk, fordypning) som mindre attraktive. Selv om også dette er gode utgangspunkt for å få til en vellykket opplevelse av faget som sådan, kan det samtidig bidra til å gjøre resultatene fra evalueringen mer positive enn en situasjon der elevgrupper bare var «plassert» i faget – slik vi har grunn til å tro at en del av deltakerne i fordypningsfagene opplever det (Bakken & Dæhlen 2011).

I tillegg til poenget om at skolene, lærerne og elevene kan være «positivt» selektert, ligger det alltid innebygget en viss fare i evalueringer av denne type, der folk altså selv kan velge om de vil være med, at de overdriver sine positive vurderinger. Noen vil for eksempel gjør dette for å rettferdiggjøre egne valg. Andre kan ha egeninteresser i å gjøre resultatene mer positive enn de er. Som forskere kan vi ikke se bort i fra at noen vil framstille arbeidslivsfaget som mer positivt enn det er. Samtidig har vi ingen grunn til å anta at det er derfor vi får fram et såpass positivt bilde av faget. Vi har for eksempel vanskelig for å tro at ungdom som går i 8. trinn har et ønske om å framstille skolene og lærerne sine som bedre enn de er – for å rettferdiggjøre

seg selv eller av andre strategiske grunner. Vi vil også argumentere for at vi gjennom en form for metodetriangulering har fått fram nokså likelydende budskap fra ulike aktører (skoleledere, lærere, elever) og med ulike datakilder (kvalitative og kvantitative data). Alt i alt tyder resultatene på at arbeidslivsfaget er et fag som har gode forutsetninger for å lykkes – i alle fall for en god del elever. Dette vil vi komme nærmere tilbake til i sluttrapporten i 2013 etter å ha fulgt forsøksskolene og elevene gjennom alle de tre årene på ungdomstrinnet.

Summary

A new practical subject – *Arbeidslivsfaget* ("working life course")– was introduced as an option for a selected number of lower secondary schools in 2009 and 2010. It is a practical oriented course where students are to learn developing products and services and get early experiences with working life and practical training. The subject is linked to the vocational education in upper secondary school. One goal is to give students who want to work practically an opportunity to explore their interests for vocational training. Another goal is to offer an alternative way to enhance academic motivation, as well as to develop basic skills. Students can themselves choose the subject, as an alternative to learning a foreign language.

NOVA – Norwegian Social Research – are commissioned by the Directorate of Educational and Training to evaluate the attempt to implement this subject in the 119 schools starting the course in 2010. These schools will be followed until 2013. During the evaluation period we shall identify organizational challenges and opportunities associated with the implementation of *Arbeidslivsfaget*, and how managers, teachers and students experience the subject. The evaluation shall also examine the characteristics of students who choose *Arbeidslivsfaget*, and will shed light on whether *Arbeidslivsfaget* fulfill the goal of enhancing students' academic motivation and developing basic skills. The evaluation will be completed by a final report in autumn 2013 after the students have finished working the subject three-year course of training.

In this second project report we examine how students who have participated and the teachers who have taught in *Arbeidslivsfaget* experience this new subject after one year's experiences. The report answers three main questions: 1) What are the characteristics of teachers and students who participate in *Arbeidslivsfaget*? 2) How is the subject implemented and practiced in the schools - it is a practical subject? 3) How do students and teachers themselves evaluate *Arbeidslivsfaget* – what are the learning outcome for the students? The report is based on two major surveys with high response rates

aimed at teachers and students who have participated in *Arbeidslivsfaet*, as well as on qualitative data collected through observations and interviews in six of the participating schools.

The findings show that we are dealing with a subject that is strongly desired by both school leaders, teachers and students. In most schools, *Arbeidslivsfaet* has been practiced as a training program where students are given practical work - with a diverse set of tasks and learning goals, which for most of the students are perceived as more relevant, interesting and useful than the tasks and goals they are faced with in most other subjects. When students even get to choose to participate in such studies, it is more than eight out of ten who state that this is the best course they have at school and the vast majority especially like the way it is being worked on. The teachers express a strong enthusiasm for the subject and many are happy with how it worked for the students.

Although the main story in the evaluation of *Arbeidslivsfaet* so far is a success story, we are still cautious about drawing the conclusion that the subject will solve all problems in secondary schools and that it will work equally well in all schools. For the first point, we report on some of the challenges and tensions that exist in the subject, both related to students' expectations of more direct experiences out in the workplace, to the acquirement of basic skills and enhancement of motivation for academic learning and challenges for teachers in how to assessment and examination. We also raise the question of whether the subject is better suited to boys than girls. A second point is the uncertainty related to the transfer value of the evaluation results, due to self-selection of schools, teachers and students.

Litteraturreferanser

Baker, D. P. (2009). "The educational transformation to work: towards a new synthesis." *Journal of Education and Work* 22: 163–191.

Bakken, A. og M. Dæhlen (2011). *Valgmuligheter i ungdomsskolen. Erfaringer med de språklige fordypningsalternativene og forsøk med arbeidslivsfaget.* NOVA-rapport 06/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Christensen, D.A., A. Homme og T. Midtbø (2010). *Kartlegging av forsøk med arbeidslivsfaget 2009–2010. Sluttrapport fra prosjektet Kartlegging av forsøk med praktisk fag på ungdomstrinnet – Arbeidslivsfaget.* Rapport nr. 5. Bergen: Stein Rokkan Senter for flerfaglig samfunnsstudier, Uni Research Bergen.

Dæhlen, M., I. Smette og Å. Strandbu (2011). *Ungdomsskoleelevers meninger om skolemotivasjon. En fokusgruppestudie.* NOVA-Rapport 04/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Frøyland, L.R., M. Hansen, M.A. Sletten, L. Torgersen og T. von Soest (2010). *Uskyldig moro? Pengespill og dataspill blant norske ungdommer.* NOVA-rapport 18/10. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Heggen, K. og T. Øia (2005). *Ungdom i endring. Mestring og marginalisering.* Oslo: Abstrakt forlag.

Huddleston, P. og S. A. Oh (2004). "The magic roundabout: work-related learning within the 14–19 curriculum." *Oxford Review of Education* 30: 83–103.

Kunnskapsdepartementet (2010). *Læreplan for forsøk med arbeidslivsfag på ungdomstrinnet.* Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Sletten, M. A., A. Bakken og H. Haakestad (2011). *Ny start med Ny GIV? Kartlegging av intensivopplæringen i regi av Ny GIV-prosjektet skoleåret 2010/11.* NOVA-Rapport 23/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

St. meld. nr. 22 (2010–2011). *Motivasjon – Mestring – Muligheter. Ungdomstrinnet.* Kunnskapsdepartement. Oslo.

St. meld. nr. 30 (2003–2004). *Kultur for læring.* Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

St. meld. nr. 44 (2008–2009). *Utdanningslinja.* Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Utdanningsdirektoratet (2010). *Arbeidslivsfag på ungdomstrinnet. Veiledning til læreplan – midlertidig utgave.* Oslo: Utdanningsdirektoratet.

Utdanningsdirektoratet (2010). *Høringsbrev om forslag til forsøkslæreplan i arbeidslivs-faget – nytt praktisk fag på ungdomstrinnet*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.

Vibe, N., P. O. Aamodt og T.C. Carlsten (2009). *Å være ungdomsskolelærer i Norge. Resultater fra OECDs internasjonale studie av undervisning og læring (TALIS)*. Rapport 23/2009. Oslo: NIFU STEP.

Øia, T. (2011). *Ungdomsskoleelever. Motivasjon, mestring og resultater*. NOVA-rapport 09/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Vedlegg 1:Spørreskjema til elever på arbeidslivsfaget 2011

N O V A

*Norsk institutt for forskning
om oppvekst, velferd og aldring*

Spørreskjema til elever på arbeidslivsfaget 2011

Om det å gå på ungdomsskolen

(1) Er du enig eller uenig i påstandene under om hvordan det er å gå på skolen?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Jeg trives på skolen	☐	☐	☐	☐
Det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i skolen	☐	☐	☐	☐
Det er kjedelig på skolen	☐	☐	☐	☐
Lærerne våre er flinke til å undervise	☐	☐	☐	☐

(2) Hvor fornøyd er du med måten dere arbeider på i ulike fag?

	Svært fornøyd	Ganske fornøyd	Verken fornøyd eller misfornøyd	Ganske misfornøyd	Svært misfornøyd
Matematikk	☐	☐	☐	☐	☐
Norsk	☐	☐	☐	☐	☐
Kunst og håndverk	☐	☐	☐	☐	☐
Arbeidslivsfag	☐	☐	☐	☐	☐

(3) Hva synes du om arbeidslivsfaget?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Jeg trives på arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐
Det er for mye teori og for lite praktisk opplæring i arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐
Det er kjedelig på arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐
Lærerne på arbeidslivsfaget er flinke til å undervise	☐	☐	☐	☐
Vi lærer mye nyttig på arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐
Arbeidslivsfaget er det beste faget på skolen	☐	☐	☐	☐
Jeg trodde arbeidslivsfaget skulle være bedre for meg enn det har vært	☐	☐	☐	☐
Jeg skulle ønske det var enda mer praktisk opplæring i arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐

(4) Hvor mange av timene i arbeidslivsfaget har foregått utenfor skolen?

- ☐ De aller fleste
- ☐ Litt over halvparten
- ☐ Omtrent halvparten
- ☐ Litt under halvparten
- ☐ Noen få timer
- ☐ Ingen

(5) Tenk på den tiden du har hatt arbeidslivsfaget på skolen. Hvor mye av tiden tror du at du har jobbet praktisk (for eksempel bygget eller laget noe)?

- ☐ Mesteparten av tiden
- ☐ Litt over halvparten av tiden
- ☐ Omtrent halvparten av tiden
- ☐ Litt under halvparten av tiden
- ☐ Sjelden
- ☐ Aldri

(6) Har arbeidslivsfaget gjort at du er blitt flinkere til ...

	Ja, helt klart	Ja, litt	Nei	Vet ikke
... å jobbe praktisk (for eksempel bygget eller laget noe)	☐	☐	☐	☐
... å lese	☐	☐	☐	☐
... å skrive	☐	☐	☐	☐
... å bruke datamaskin	☐	☐	☐	☐
... å regne	☐	☐	☐	☐

(7) Dersom du ikke hadde arbeidslivsfaget, hvordan tror du det ville vært for deg på skolen?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke
Jeg ville vært mindre motivert i andre fag	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg ville fått dårligere karakterer	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg ville hatt større fravær	☐	☐	☐	☐	☐
Det ville vært morsommere å gå på skolen	☐	☐	☐	☐	☐

(8) Har arbeidslivsfaget ført til...

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke
... at skolehverdagen din har blitt bedre?	☐	☐	☐	☐	☐
... at du gleder deg til å gå på skolen den dagen dere har arbeidslivsfag?	☐	☐	☐	☐	☐
... at du får lyst til å lære mer i de andre fagene?	☐	☐	☐	☐	☐
... at andre elever ser ned på deg?	☐	☐	☐	☐	☐

(9) Hva slags status tror du at arbeidslivsfaget har blant elevene på skolen din?

- ☐ Veldig høy status
☐ Nokså høy status
☐ Verken høy eller lav status
☐ Nokså lav status
☐ Svært lav status

(10) Har du hørt elever på skolen snakke stygt om arbeidslivsfaget?

- ☐ Nei, aldri
☐ Ja, en gang eller to
☐ Ja, flere ganger

(11) Hva synes du om at du får karakter i arbeidslivsfaget?

- ☐ Det er bra
☐ Det er ikke bra
☐ Har ingen spesiell mening om det

(12) Hvorfor begynte du på arbeidslivsfaget?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke
Arbeidslivsfaget virket morsomt	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg tenkte at det ville være vanskelig å lære et nytt språk	☐	☐	☐	☐	☐
Foreldrene mine syntes jeg skulle velge arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg ville gå sammen med venner som valgte arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg var så lei av å pugge gloser	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg tenkte at arbeidslivsfaget ville lære meg nyttige ting	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg kan allerede et annet språk i tillegg til norsk og engelsk og syntes det holdt	☐	☐	☐	☐	☐

(13) I løpet av dette skoleåret, hvor ofte har du skulket...

	Aldri	1-2 ganger	3-5 ganger	6-10 ganger	Flere enn 10 ganger
... arbeidslivsfaget?	☐	☐	☐	☐	☐
... andre fag?	☐	☐	☐	☐	☐

(14) Hvilke karakterer fikk du i følgende fag ved det siste karakteroppgjøret (jul)?

	1	2	3	4	5	6	Har ikke fått karakter
Arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Norsk skriftlig hovedmål	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matematikk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(15) Er du gutt eller jente?

☐ Gutt

☐ Jente

(16) Er det noe ved arbeidslivsfaget som du liker bedre enn i andre fag?

--

(17) Er det noe ved arbeidslivsfaget som du skulle ønske var annerledes?

--

Vedlegg 2: Spørreskjema lærere på arbeidslivsfaget

N O V A

*Norsk institutt for forskning
om oppvekst, velferd og aldring*

Spørreskjema til lærere på arbeidslivsfaget

1. Er du mann eller kvinne?

- ☐ Mann
☐ Kvinne

2. Har du pedagogisk utdanning?

- ☐ Ja
☐ Nei

3. Har du utdanning innenfor praktiske fag som er relevant for arbeidslivsfaget?

- ☐ Ja
☐ Nei

4. Hvor mange år har du (inkludert inneværende skoleår) undervist på...

Ungdomsskolen: antall år....

Videregående skole, yrkesfaglig utdanningsprogram: antall år...

5. Hvor mange av elevene på arbeidslivsfaget har dette skoleåret fått opplæring innenfor noen av følgende utdanningsprogram?

	Alle elevene	Noen av elevene	Ingen av elevene
Bygg- og anleggsteknikk	☐	☐	☐
Design og håndverk	☐	☐	☐
Elektrofag	☐	☐	☐
Helse- og sosialfag	☐	☐	☐
Naturbruk	☐	☐	☐
Restaurant- og matfag	☐	☐	☐
Service og samferdsel	☐	☐	☐
Teknikk og industriell produksjon	☐	☐	☐

6. I hvilken grad har du selv undervist arbeidsfagselevne innenfor de ulike utdanningsprogrammene?

	I stor grad	I noen grad	Har ikke vært
Bygg- og anleggsteknikk	☐	☐	☐
Design og håndverk	☐	☐	☐
Elektrofag	☐	☐	☐
Helse- og sosialfag	☐	☐	☐
Naturbruk	☐	☐	☐
Restaurant- og matfag	☐	☐	☐
Service og samferdsel	☐	☐	☐
Teknikk og industriell produksjon	☐	☐	☐

7. Hvorfor valgte du å undervise på arbeidslivsfaget?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Fordi jeg syntes det hørtes ut som et bra fag	☐	☐	☐	☐
Fordi jeg ønsket å bidra til at ungdomsskolen blir mer praktisk rettet	☐	☐	☐	☐
Ledelsen mente jeg var spesielt egnet	☐	☐	☐	☐
Jeg ønsket egentlig ikke å undervise på arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐

8. Har skolen tilrettelagt for undervisningen i arbeidslivsfaget på følgende måter...

	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei
Lærere har fått tid til forberedelser	☐	☐	☐
Det har blitt satt av ressurser til innkjøp/utgifter i forbindelse med undervisningen	☐	☐	☐
Lærere har fått tilbud om kurs/opplæring	☐	☐	☐

9. Hvor mange av timene i arbeidslivsfaget på din skole har blitt gjennomført på følgende måte...

	Alle timene	Flertallet av timene	Omtrent halvparten av timene	Mindre-tallet av timene	Ingen av timene
Vi har organisert opplæringen rundt ulike aktiviteter og lagt vekt på å trekke inn flere fag/utdanningsprogram i gjennomføringen av den aktuelle aktiviteten	☐	☐	☐	☐	☐
Elevene har rullert mellom ulike fag/utdanningsprogram ved at opplæringen i ulike fag gjennomføres i bolker	☐	☐	☐	☐	☐
Elevene har fordypet seg i ett eller to utdanningsprogram	☐	☐	☐	☐	☐

10. I forbindelse med arbeidslivsfaget, har skolen hatt kontakt med....

	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei
Andre ungdomsskoler	☐	☐	☐
Videregående skoler	☐	☐	☐
Private eller kommunale bedrifter	☐	☐	☐

11. Har opplæringen i arbeidslivsfaget foregått på noen av de følgende steder?

	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei
Videregående skoler	☐	☐	☐
Private eller kommunale bedrifter	☐	☐	☐

12. Hvor mange elever per lærer er det i hver gruppe?

- ☐ 5 eller færre elever per lærer
- ☐ 6- 10 elever per lærer
- ☐ 11-15 elever per lærer
- ☐ 16- 20 elever per lærer
- ☐ 21 eller flere elever per lærer

13. Hvor godt vil du si at arbeidslivsfaget på din skole fungerer når det gjelder ...

	Svært godt	Ganske godt	Verken godt eller dårlig	Ganske dårlig	Svært dårlig
Størrelsen på undervisningsgruppene	☐	☐	☐	☐	☐
Lærertettheten på arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐
Planleggingen av arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐
Organiseringen av arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐
Gjennomføringen av arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐
Tilgjengelige lokaler	☐	☐	☐	☐	☐
Kvaliteten på lokaler	☐	☐	☐	☐	☐
Muligheten for å kjøpe materiell eller lignende	☐	☐	☐	☐	☐
Din egen kompetanse til å undervise i arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐	☐

14. Før forsøket med arbeidslivsfaget startet, hvilket utbytte forventet du at elevene ville få?

	Ja, for de fleste	Ja, for noen	Nei, for ingen	Vet ikke
At arbeidslivsfaget ville bidra til å øke elevenes generelle skolemotivasjon	☐	☐	☐	☐
At arbeidslivsfaget ville gjøre skolehverdagen bedre for elevene	☐	☐	☐	☐
At arbeidslivsfaget ville øke elevens trivsel på skolen	☐	☐	☐	☐
At arbeidslivsfaget ville bidra til at elever blir flinkere i grunnleggende ferdigheter	☐	☐	☐	☐
Jeg trodde ikke det ville komme noe ut av det	☐	☐	☐	☐

15. Etter ett år med arbeidslivsfaget, hva opplever du at det har ført til for arbeidslivsfagselevne?

	Ja, for de fleste	Ja, for noen	Nei, for ingen	Vet ikke
Arbeidslivsfaget har bidratt til å øke elevenes generelle skolemotivasjon.	☐	☐	☐	☐
Arbeidslivsfaget har gjort skolehverdagen bedre	☐	☐	☐	☐
Arbeidslivsfaget har bidratt til at elevene trives på skolen	☐	☐	☐	☐
Arbeidslivsfaget har økt elevenes grunnleggende ferdigheter	☐	☐	☐	☐

16. Er du enig eller uenig i dette?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Arbeidslivsfaget er et godt alternativ til fremmedspråk/fordypningsfag	☐	☐	☐	☐
Arbeidslivsfaget fungerer svært godt på min skole	☐	☐	☐	☐
Lærerne som underviser på arbeidslivsfaget på min skole har god kompetanse for å undervise i faget	☐	☐	☐	☐
Jeg trives godt med å undervise i arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐
Jeg må bruke mye tid på å få ro i klassen	☐	☐	☐	☐
Arbeidslivsfaget har bidratt til at elever som ofte ikke har hatt så god kontakt med lærerne, har fått god kontakt	☐	☐	☐	☐

17. Er du enig eller uenig i dette?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Arbeidslivsfaget på min skole blir i stor grad gjennomført som et praktisk fag	☐	☐	☐	☐
Arbeid med grunnleggende ferdigheter er en naturlig del av det vi jobber med i arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐
Det er bra at elevene får karakterer i arbeidslivsfaget	☐	☐	☐	☐
Det er bra at elevene kan komme opp i eksamen i arbeidslivsfag	☐	☐	☐	☐
Det er vanskeligere å sette karakterer i arbeidslivsfaget enn andre fag	☐	☐	☐	☐
Forsøkslæreplanen bør være mer presis om hvordan arbeidslivsfaget skal gjennomføres	☐	☐	☐	☐

18. Bruker du andre faglige/pedagogiske grep i arbeidslivsfaget enn du vanligvis gjør i andre timer?

- ☐ Ja
☐ Nei

19. Kan du kort (for eksempel med tre stikkord) beskrive hvilke faglige/pedagogiske grep du bruker i? (FILTER: kun hvis ja på spm 18)
(åpent)**20. Har du brukt noe av dette for å vurdere elevene i arbeidslivsfaget?**

	Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Nei
Elevmapper, logg eller lignende	☐	☐	☐
Skriftlige prøver	☐	☐	☐
Muntlige framføringer	☐	☐	☐
Produkter eller tjenester elevene har produsert	☐	☐	☐
Elevenes holdninger til faget	☐	☐	☐
Elevenes innsats i timene	☐	☐	☐

21. Har elevene blitt gjort kjent med læringsmålene for arbeidsoppgavene i arbeidslivsfaget?

- ☐ Ja
☐ Nei

22. Har du gitt karakterer i arbeidslivsfaget?

	Ja	Nei
I forbindelse med halvårsvurdering (jul/sommer)	☐	☐
Utenom halvårsvurdering	☐	☐

23. Skoletilhørighet og samtykke til å kople data.

For å gi oss forskere et grunnlag for å vurdere sammenhenger mellom organiseringsformer i arbeidslivsfaget og elevers læringsutbytte, vil vi be om din tillatelse til at opplysninger du gir om organiseringen av arbeidslivsfaget skal kunne bli koplet til et register over elevprestasjoner. Du gir din tillatelse ved å opplyse om hvilken skole du arbeider på.

Hvilken skole arbeider du på?

Jeg arbeider på (skolens navn) _____

24. Er det noen sider ved arbeidslivsfaget på din skole som du synes fungerer spesielt bra?

(åpent)

25. Er det noen sider ved arbeidslivsfaget på din skole som du synes fungerer spesielt dårlig?

(åpent)

Tusen takk for at du tok deg tid til å delta i undersøkelsen!